

ENSI- JA
TURVAKOTIEN
LIITTO

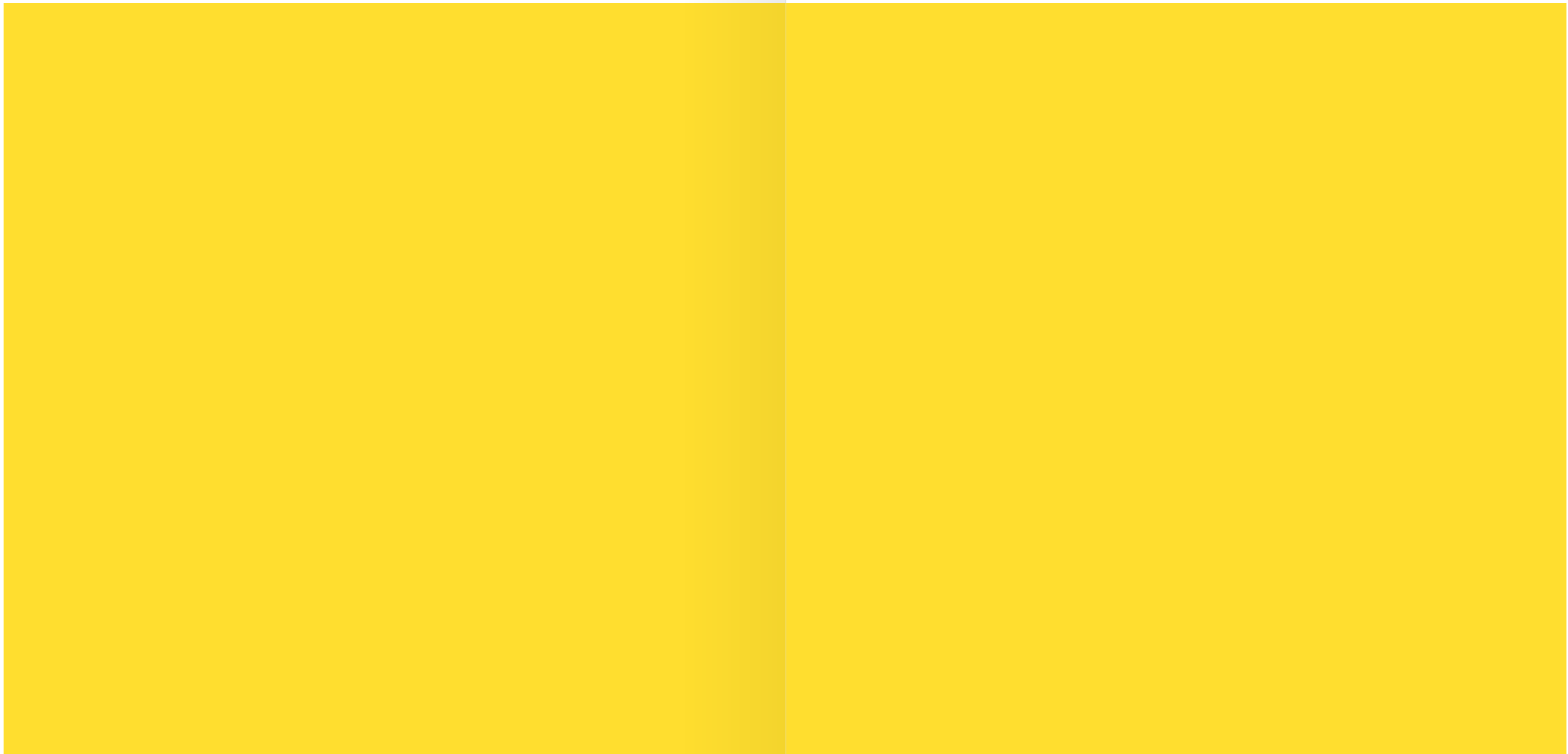
LAURA PURO

Periksi ei anneta

ENSI- JA TURVAKOTIEN LIITTO

VAIKUTTAJANA

Kirjoittaja Laura Puro, Spiritus Historiae

Työryhmä Kirsti Kaleva, Ritva Karinsalo, Essi Lehtinen,
Mikko Savelainen, Katariina Suomu ja Riitta Särkelä

Kuvatoimitus Essi Lehtinen

Graafinen suunnittelu Design Ilmavirta / Tiina Ilmavirta

Valokuvat Design Ilmavirta, Kuvapalvelu OK ja Shutterstock

Kannen kuva: Shutterstock / ISchmidt

Kuvat, jollei toisin mainita: Design Ilmavirta / Tiina Ilmavirta

Painatus Lönnberg Print & Promo, Helsinki, 2015

ISBN 978-951-9227-79-5

Kirja on tehty Osuuskunta Tradeka-yhtymän
ja Työväen Kukkasrahaston tuella.

LAURA PURO

Periksi ei anneta

ENSI- JA TURVAKOTIEN LIITTO

VAIKUTTAJANA

Esipuhe

Ensi- ja turvakotien liitto perustettiin vuonna 1945 ajamaan turvattomien äitien ja lasten asiaa. Miina Sillanpää vahvana vaikuttajana teki työtä naisten ja lasten aseman parantamiseksi eduskunnassa yhdessä muiden, lähinnä sosialidemokraattisten, naiskansanedustajien kanssa.

Vaikka ajat ovat muuttuneet, Miina Sillanpään missio ”Jokainen lapsi on pelastettava elämälle” on edelleen ajankohtainen. Tänä päivänä moninainen kaltoinkohtelu on arkea liian monelle lapselle. Perheillä on vakavia vaikeuksia jaksaa, selviytyä arjesta ja riittävän hyvästä vanhemmuudesta. Lasten oikeudet on hyvin turvattu kansainvälisillä sopimuksilla ja kansallisella lainsäädännöllä. Vielä on paljon työtä tehtävänä ennen kuin voimme sanoa, että jokaisella lapsella on turvallinen elämä ja hänen oikeutensa toteutuvat.

Liiton toiminta on laajentunut sitten Miina Sillanpään päivien. Vaativa vauvatyö on toiminnan yksi kivijalka edelleen. Perheväkivallan ehkäisy, katkaisu ja väkivallan kohteeksi joutuneiden naisten auttaminen, sitä todistamaan joutuneiden lasten tukeminen ja väkivallan tekijöiden kanssa työskentely ovat tulleet vauvatyön rinnalle. Liitto on kehittänyt myös hyviä tuloksia tuottavan toimintamallin päihteitä käyttävien raskaana olevien äitien kuntoutukseen. Eroauttaminen ja isätyö ovat vahvistuneet. On syntynyt uu-

sia avopalvelun ja etäauttamisen muotoja. Liitto tarttuu yhä rohkeasti ongelmiin, joista yhteiskunnassa halutaan vaieta ja joissa tarvitaan kipeästi tukea. Tänäänkin liitto tekee sisukkaasti työtä sen puolesta, että kaikkein vaikeimmissa oloissa elävät lapset ja perheet saisivat tarvitsemansa avun.

Tämä liiton juhlavuoden julkaisu *Periksi ei anneta* on kuvaus Ensi- ja turvakotien liiton vaikuttamistoiminnasta viimeisten 25 vuoden ajalta. Viiden teeman kautta esitellään sitä, millaisissa kysymyksissä liitto on vaikuttanut, millaisin keinoin vaikuttamistyötä on tehty ja millaisia tuloksia on saatu aikaan. Liiton historiaa perustamisesta 1990-luvulle on ansiokkaasti analysoinut Aira Heinänen teoksessaan *Lapsen tasa-arvoa tavoittamassa*. Yhdessä nämä julkaisut antavat hyvän kuvan siitä, millainen taival Ensi- ja turvakotien liitossa on kuljettu.

Kiitos teoksesta kuuluu haastatelluille entisille toimitusjohtajille, entisille ja nykyisille työntekijöille, yhdistyksille ja yhteistyökumppaneille. Lämmin kiitos kokemustenne jakamisesta ja tietämyksestänne! Haastattelut, lukuisat asiakirja-aineistot ja tutkimukset on työstänyt eläväksi julkaisuksi tutkija Laura Puro Spiritus Historiaesta. Kiitos Laura hienosta työstä! Julkaisu on mahdollistunut Osuuskunta Tradeka-yhtymän ja Työväen Kukkasrahaston tuella, joille kiitoksemme.

Ensi- ja turvakotien liitto on 70 vuoden aikana kehittynyt vahvaksi ja vaikuttavaksi järjestöksi. Kiitos kaikille rohkeille tekijöille, jotka olette vuosien saatossa olleet haavoittavissa olosuhteissa elävien naisten ja lasten asialla. Rohkeasti ajassa ja periksi ei anneta!

Helsingissä toukokuussa 2015

Riitta Särkelä

pääsihteeri

Ensi- ja turvakotien liitto ry

Sisältö

JOHDANTO

Alussa oli ensikoti 10

LUKU 1

Erään perhetyömallin kova kohtalo 20

LUKU 2

Pidä kiinni – äläkä päästä irti 34

LUKU 3

Näkymättömät lapset 48

LUKU 4

Mies mäessä 64

LUKU 5

Siinä tekijä missä kokija 76

LOPUKSI

Miinan perintö 92

Viitteet 100

Lähteet ja kirjallisuus 108

Jäsenyhdistykset 112

Toimitusjohtajat ja puheenjohtajat 113

Kuva Kuvapalvelu OK / Eila Tiirinen

JOHDANTO

Alussa oli ensikoti

”Luulen tässä puhuneeni sadan edustajan puolesta, jotka ovat kärsimättömyydellä odottaneet, että saisivat muita ehkä tärkeitä asioita esille.”

Näillä sanoilla eduskunnan toinen varapuhemies, vapaaherra Ernst Palmén hiljensi yli kolmituntiseksi venähtäneen keskustelun esityksestä, joka tähtäsi turvakotien¹ perustamiseen aviottomille lapsille ja heidän äideilleen.

Vuosi oli 1907, ja Suomen ensimmäinen yksikamarinen eduskunta oli kokoontunut 11. täysistuntoonsa. Anomus-ehdotuksen takana seisoivat kaikki SDP:n yhdeksän naiskansanedustajaa, ja se keräsi kannatusta myös oman puolueen miehiltä, mutta se ei vielä riittänyt. Naisten esitys toistettiin peräti viisillä perättäisillä valtiopäivillä, aina yhtä huonolla menestyksellä.²

Turvattomien – tai kuten nykyään sanotaan, syrjäytyneiden tai huono-osaisten – lapsiperheiden puolustaminen ei ole ollut aivan helppoa myöhemminkään. Suomalaisessa sosiaalihuollossa paljon on tapahtunut viimeisten sadan vuoden aikana, mutta yhä edelleen ”tärkeillä asioilla” on taipumuksena jyrätä alleen vaikeissa oloissa elävien lapsiperheiden ongelmat etenkin taloudellisesti tiukkoina aikoina. Kiteytettynä Ensi- ja turvakotien liiton historia kertookin siitä, miten yhteiskunnan heikoimpia puolustetaan: miten autetaan kaltoin kohdeltuja lapsia, masentuneita ja päihdeongelmaisia äitejä tai väkivaltaisia isiä tilanteissa, joissa yhteiskunnan turvaverkkoa ei ole tai se pettää. Tätä työtä liitto on tehnyt määrätietoisesti perustamisvuodestaan 1945 lähtien. Samalla se on asettanut kyseenalaiseksi vallitsevan käsityksen siitä, mitä lopulta ovat ne ”tärkeät asiat”.

Tämän kirjan tarkoitus ei ole tarjota kronologista tai edes kokonaisvaltaista esitystä Ensi- ja turvakotien liiton historiasta sen 70 vuotisen taipaleen ajalta. Teoksessa keskitytään liiton harjoittamaan vaikuttamistoimintaan 1990-luvun alun lamasta tähän päivään ulottuvalla ajanjaksolla ja pyritään vastaamaan kysymykseen siitä, millaisille ”vai-

kuttamisen poluille” liitto on suunnannut vaikeissa oloissa elävien lapsiperheiden asioita ajaessaan. Tätä silmällä pitäen kirjoittaja on yhdessä liiton edustajien kanssa valinnut viisi liiton vaikuttamistoiminnan kannalta keskeistä teemaa – 1) Alvari-perhetyö, 2) päihdeongelmaisille äideille tarkoitettu Pidä kiinni -hoitojärjestelmä, 3) miestyö, 4) väkivalta lapsen silmin, 5) kokemusasiantuntijuus – joiden kautta esitellään ja eritellään sitä, miten vaikuttamistyö on käytännössä sujunut ja millaisia tuloksia sillä on saatu. Kaikilla poluilla ei ole onnellista loppua, sillä samalla kun hyvinvointipalvelujen saatavuutta on kiristetty, on myös liiton järjestämistä palveluista jouduttu karsimaan. Ensi- ja turvakotien liiton kaltainen toimija ei aja tärkeäksi katsomiaan asioita yksin. Tämän vuoksi on tärkeää kuvata myös sitä, millaisiin kontaktiverkostoihin liitto on vaikuttamistyössään päätenyt.

Vaikuttamistoiminnan kuvauksessa ei ole voitu välttyä rajauksilta ja tiukoilta valinnoilta. Lukijan onkin turha odottaa, että valittujen viiden teeman kautta tulisivat esitellyiksi kaikki liiton toimintamuodot tai toiminnan kannalta keskeiset tapahtumat ja henkilöt. Koska konkreettinen toiminta ensi- ja turvakodeissa on liiton jäsenyhdistysten harteilla,

jää sen tarkempi kuvaaminen yhdistysten omien historiategosten tehtäväksi.³

Vaikuttamistyötä on toki tehty Ensi- ja turvakotien liitossa jo ennen 1990-luvun alkua, ja tältä osin käsittely olisi hyvin voitu ulottaa aivan liiton alkumetreille. 1990-luvun alun lama muokkasi kuitenkin liiton toimintaympäristöä melko kovakouraisesti. Tämän teoksen tarkastelukulma onkin siinä, miten Ensi- ja turvakotien liitto on pyrkinyt puolustamaan yhteiskunnan huono-osaisia aikana, jolloin hyvinvointiyhteiskunnan palveluja on pala palalta purettu. Liiton varhaisemmista vaiheista kiinnostuneiden kannattaa tutustua liiton toimitusjohtajana 1972–1992 työskennelleen Aira Heinäsen 1990-luvun alussa laatimaan historiikkiin *Lapsen tasa-arvoa tavoittamassa*.⁴

Ennen siirtymistä vaikuttamisen poluille on paikallaan hieman esitellä liittoa ja sen toimintaa. Millainen järjestö Ensi- ja turvakotien liitto on? Ja miten nykyiseen tilanteeeseen on tultu? Tarina alkaa vuodesta 1945.

”Ensi Kotien Liitto”, kuten nimi aluksi kuului, perustettiin kattojärjestyksi ensikoteja ylläpitäville yhdistyksille⁵ 24.9.1945. Tässä vaiheessa ensikoti-nimellä kulkevia laitoksia oli vasta yksi – Helsingin Vallilaan vuonna 1942 noussut Ensi Koti – mutta 1940- ja 1950-lukujen kuluessa ensikotien verkosto levittäytyi kaikkiaan kahdeksalle paikkakunnalle. Ensikotien tehtävänä oli tarjota tukea ja suojaa avioliiton ulkopuolella raskaaksi tulleille naisille ja heidän lapsilleen. Vielä sodan jälkeenkin naimattomat äidit leimattiin helposti ”huonoiksi naisiksi” ja lapset ”äpäroiksi”. Ensikotiäidit olivat yleensä nuoria ja varattomia, ja tyypillistä oli, että heidät oli heti raskauden paljastuttua ajettu pois vanhempiensa kotoa tai työpaikastaan.⁶ Vuonna 1948 valmistunut ja ajalle tyypillisen paatokselliseen tyyliin laadittu uutiskatsaus kiteytti Ensi Kotien liiton toimenkuvan seuraavasti:

*Yksinäinen äiti on näihin asti saanut yksin kantaa elämän raskaan taakan. Samaa aikaan kun lapsen isä on häpeästä vapaana kantanut kunniallisen miehen nimeä, on äiti leimattu häpeän poltinmerkillä. Tätä kaksinaismoraalia vastaan taistelee Ensi Kotien Liitto.*⁷

Ensikotitoiminnassa kyse oli äitien ja lasten perustarpeiden tyydyttämisestä. Raskaana olevat naiset tarvitsivat katon päänsä päälle, ja synnytyksen jälkeen äitejä tuettiin vauvan hoidossa niin, että he pääsivät mahdollisimman pian palaamaan takaisin työelämään. Ennen hyvinvointivaltion ja sosiaalilainsäädännön kehittymistä tällainen käytännön apu olikin ensiarvoisen tärkeää. Kun kunnallisia vuokra-asuntoja ja päiväkoteja ei ollut, kärjistyi tilanne helposti sellaiseksi, ettei yksinäisellä äidillä ollut muuta vaihtoehtoa kuin luopua lapsestaan. Alkuvaiheessa ensikotien ja liiton toimintaa rahoittivat vaihtelevasti kunnat, valtio ja Raha-automaattiyhdistys (RAY), minkä lisäksi varoja saatiin erilaisilla keräyksillä.⁸

Ensi Kotien Liitto paikallisine jäsenyhdistyksineen oli vahvasti sosiaalidemokraattinen projekti, joka kumpusi työläisnaisten keskinäisestä auttamisen halusta ja solidaarisuuden kulttuurista. Myös varattomille naimattomille naisille haluttiin tarjota mahdollisuus äitiyteen ja osoittaa, ettei adoption tarvinnut olla ainoa ulospääsy. Käytännössä kaikilla liiton vastuunkantajilla oli ensimmäisten vuosikymmenien ajan sosiaalidemokraattinen tausta. Kantavia ja näkyviä

voimia olivat muun muassa SDP:n kansanedustajat Miina Sillanpää ja Martta Salmela-Järvinen, joista ensiksi mainittu oli ollut ajamassa jo vuoden 1907 eduskunta-aloitetta.⁹

”Ensikotilinja” kantoi liittoa yli kolmen vuosikymmenen ajan. Tarve päivittää ja täydentää toimintamuotoja nousi esille vasta 1970-luvulla. Yksi näkyvimmistä muutoksista koski liiton tekemää aluevaltausta turvakotitoiminnan puolelle. Suomessa, kuten muissakin länsimaissa, naisiin kohdistuva väkivalta oli perinteisesti mielletty perheen sisäiseksi asiaksi, johon yhteiskunnan ei ollut syytä puuttua. Maailmalla naisasialiike oli käynnistänyt keskustelun perheväkivallasta sosiaalisena ongelmana jo 1960-luvulla, ja vuonna 1971 brittiläinen feministi Erin Pizzey perusti Lontooseen tiettävästi ensimmäisen turvakodin. Suomeen perheväkivaltakeskustelun ensimmäinen aalto saapui 1970-luvulla. Kun Naisasialiitto Unioni vuonna 1977 pyysi kotonaan väkivallan uhreiksi joutuneita naisia kirjoittamaan kokemuksistaan, yllätti vastausten vyöry kirjoituskampanjan järjestäjät.¹⁰

Paitsi naisasialiikkeessä, perheväkivaltailmiö nousi Suomessa esille myös ensikodeissa, joihin oli vuosien varrella

hakeutunut turvaan miestensä pahoinpitelemiä naisia. Tätä taustaa vasten oli luontevaa, että juuri ensikodeissa ja Ensi Kotien Liitossa virisi 1970-luvun lopulla kiinnostus turvakotitoimintaa kohtaan. Vuonna 1979 RAY ryhtyi rahoittamaan liiton turvakotikokeilua, jonka aikana turvakotitoimintaa päästiin kehittämään Helsingissä, Turussa, Oulussa ja Kotkassa. Helsingissä turvakotia varten päädyttiin perustamaan oma yhdistys (Pääkaupungin turvakoti); muilla kokeilupaikkakunnilla ensikotia ylläpitäneet yhdistykset laajensivat toimintaansa turvakotipuolelle. 1980-luvun kuluessa Suomeen syntyi liiton jäsenyhdistysten muodostama turvakotiverkosto, joka vuonna 1991 käsitti 14 turvakotia (vuonna 2014: 12 turvakotia). Liiton jäsenyhdistysten lisäksi yksittäisiä turvakoteja ovat ylläpitäneet myös muut järjestöt sekä jotkin kunnat.¹¹

Liiton turvakotiverkosto on tarjonnut suojaa perheväkivallan kohteeksi tai sen uhkaamaksi joutuneille henkilöille, tyypillisesti naisille ja lapsille. Samalla pyrkimyksenä on ollut katkaista väkivallan kierre ja mahdollisuuksien mukaan hoitaa väkivallan aiheuttamia kriisejä. Suomessa turvakotien – samoin kuin ensikotien – ympärivuorokautinen toi-

minta on katettu pääasiassa kuntien maksusitoumuksilla, kun taas RAY on rahoittanut erilaisia kehittämishankkeita sekä myöhemmin myös avopalveluna tarjottavaa auttamistyötä. Vuonna 1987 liiton nimi muutettiin uutta toimintakenttää paremmin vastaavaan muotoon: Ensi- ja turvakotien liitto.

Myös ensikodeissa, eritoten niiden asiakaskunnassa, tapahtui 1970- ja 1980-luvuilla muutoksia. Hyvinvointivaltion rakentaminen ja siihen liittyvät sosiaalipoliittiset uudistukset (mm. yksinhuoltajien asumistuki 1972, päivähoitolaki 1973, isyyslaki 1976 ja elatusturvalaki 1977) johtivat vähitellen siihen, ettei avioton lapsi enää automaattisesti suistanut äitiä hädänalaiseen asemaan. Suurin osa yksinhuoltajista pystyi selviytymään arjesta ilman järjestöjen erityistukea.¹² Tämä ei kuitenkaan tehnyt ensikodeista hyödyttömiä.

Erityisesti 1990-luvun laman myötä ensikotien kohderyhmäksi nousivat runsasta ja pitkäkestoista tukea tarvitsevat vauva- ja lapsiperheet, joiden ongelmien kirjo on ulottunut arjen hallinnan vaikeuksista, mielenterveys- ja päihdeongelmiin, työttömyyteen ja syrjäytymiseen.

Sekä ensikodeissa että lastensuojelussa laajemminkin on viimeisten 25 vuoden aikana havahduttu siihen, että perheiden ongelmat ovat muuttuneet entistä haastavammiksi ja moniulotteisemmiksi ja että huono-osaisuus on yhä useammin sukupolvelta toiselle periytyvää. Tämä on haastanut ensikodit tarkastelemaan ja kehittämään työmenetelmiään. Tärkeään rooliin on noussut paitsi arkielämän taitojen opettelu, myös vauvan ja vanhemman välisen vuorovaikutussuhteen tukeminen. Toisaalta ensikoteihin hakeutuu myös äitejä ja perheitä, joiden ongelmat johtuvat elämäntilanteissa tapahtuneista ennakoimattomista muutoksista. Esimerkiksi synnytyksen jälkeisestä masennuksesta kärsivien äitien hoitoon on ensikodeissa panostettu 1990-luvun lopulta lähtien.¹³

Turvakotien tulon ja ensikotien asiakaskunnassa tapahtuneiden muutosten ohella myös avopalveluiden läpimurto on vaikuttanut voimakkaasti liiton ja sen jäsenyhdistysten toimintaan. Yhdistysten ylläpitämä avopalveluverkosto alkoi kehittyä vähitellen 1970- ja 1980-lukujen kuluessa samalla kun asenneilmapiiri kääntyi yhteiskunnassakin yhä selvemmin ”laitosvastaiseksi”. 1990-luvun alun lama vahvisti enti-

sestään tätä kehitystä, kun monet kunnat arvioivat laitospalveluiden tulevan liian kalliiksi ja vähensivät merkittävässä määrin maksusitoumuksiaan. Ensi- ja turvakodit tyhjenivät uhkaavasti. Tämä haastoi jäsenyhdistykset kehittämään avopalvelumuotoisia ja siksi huokeampia tukipalveluja vaikeuksissa oleville perheille. Näin syntyi muun muassa päiväryhmätoiminta, joka käynnistyi Helsingin ensikodissa 1990-luvun puolivälissä ja laajeni pian myös muihin liiton vauvatyötä tekeviin yhdistyksiin. Päiväryhmät ovat keskittyneet tukemaan sellaisia vauvojen ja pienten lasten vanhempia (yleensä äitejä), joilla on vaikeuksia suoriutua arjesta. Nykyään päiväryhmiä toimii kaikkiaan yhdeksällä eri paikkakunnalla, joukossa myös yhdistyksiä, joilla ei ole lainkaan laitospalveluita ensikotia.¹⁴

Jäsenyhdistysten tarjoamien avopalveluiden kirjo on ollut laaja ja sen on pitänyt sisällään sekä vankkaa ammattitaitoa vaativaa lastensuojelutyötä että kevyempää ja vapaaehtoisvoimin toteutettavaa kerhotoimintaa. Yhdistykset ovat esimerkiksi ylläpitäneet eroperheille tarkoitettuja tapaamispaikkoja, tarjonneet tukea yksin synnyttävälle (nk. doula-toiminta) ja antaneet puhelinneuvontaa. Toisaalta

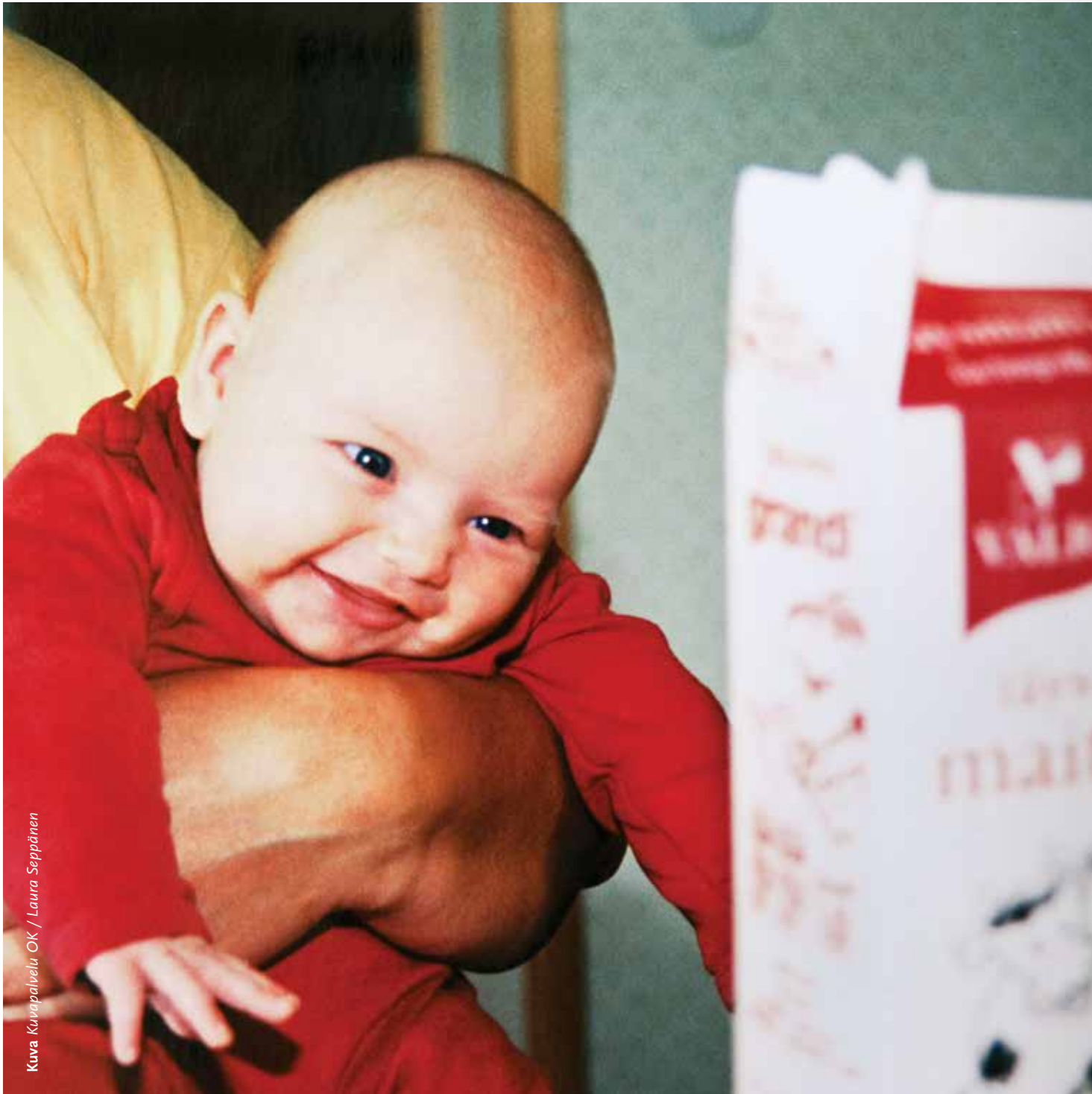
laitosmuotoinen palvelu on 2000-luvulla löytänyt tiensä aivan uusiin ympäristöihin. Hämeenlinnan ja Vanajan vankiloiden äideille ja heidän lapsilleen perustettiin viisi vuotta sitten omat perheosastot, ja ensikotityötä ja vaativan vauvatyön menetelmiä on viety myös vastaanottokeskuksiin. Liiton ja yhdistysten pyrkiessä auttamaan vaikeuksissa eläviä lapsiperheitä ensi- ja turvakotitoiminta onkin elänyt ajassa vahvasti.

Millainen sitten on ollut liiton asema ja tehtävä suomalaisessa hyvinvointiyhteiskunnassa? 1970-luvulla vallalla oli jonkin aikaa ajatus, ettei ”hyväntekeväisyysjärjestöjä” enää tulevaisuudessa tarvittaisi, kun valtio huolehtisi kaikkien kansalaistensa perustarpeista. Viimeistään 1990-luvun alun lama ja siitä johtuneet leikkaukset sosiaali- ja terveydenhuollossa kuitenkin osoittivat, ettei tämä ollut kehityksen suunta. Lamaa seuranneista lihavista vuosista huolimatta yhteiskunnallinen epätasa-arvoisuus on 1990- ja 2000-luvuilla lisääntynyt, heikoilla olevien lapsiperheiden ongelmat ovat kärjistyneet, eikä lastensuojeluun ole ollut kohdistaa tarvittavia lisäresursseja. 2010-luvun alussa on jälleen jouduttu leikkausten tielle. Kun ehkäisevästä lastensuo-

jelutyöstä karsitaan, kasautuvat ongelmat lopulta ensi- ja turvakoteihin. Ensi- ja turvakotien liittoa, sen jäsenyhdistyksiä ja niiden tuottamia palveluja tarvitaan 2010-luvulla yhä kipeästi.

Paitsi yhteiskunnan huono-osaisten puolustajana Ensi- ja turvakotien liitto on profiloitunut myös tabujen – ja nimenomaan vahingollisten tabujen – rikkojana. Liitossa ja sen jäsenyhdistyksissä on vuosien varrella nostettu esille teemoja, joita yhteiskunta ei olisi halunnut käsitellä ja joiden pelkän olemassaolon tunnustamisen on pelätty heikentävän yhteiskuntamoraalia. Lista ulottuu naimattomista äideistä perheväkivaltaan ja raskaana olevista päihdeongelmaisista äideistä väkivaltaisiin naisiin. Usein kyse on ollut siitä, etteivät kyseiset naiset tai heidän elämäntilanteensa sovi yhteen sen kuvan kanssa, joka äitiydestä on vallinnut. Miksi näihin ”huonoihin naisiin” pitäisi kiinnittää huomiota, kun on olemassa ”viattomiakin” avunkohteita? Tätä tiedusteltiin muun muassa vuoden 2004 yhteisvastuukeräyksen aikana, kun päihdeongelmaisten äitien hoito nostettiin keräyksen toiseksi kotimaiseksi kohteeksi.

Ensi- ja turvakotien liitossa on lähdetty siitä, ettei päihdeongelmaisten äitien tai väkivaltaisten isien leimaaminen auta itse ongelman ratkaisussa. Päinvastoin: se on vain omiaan marginalisoimaan ja hiljentämään avuntarvitsijat ja kätkemään epäkohdat kodin seinien sisäpuolelle. Puheeksi otto ja häpeän stigman vähentäminen onkin tärkeää nimenomaan siitä näkökulmasta, että avuntarvitsijat saadaan avun piiriin – ja ”kaikki lapset pelastettua elämälle”, kuten ensikotien äidin, Miina Sillanpään motto kuului. Tätä taustaa vasten mielenkiintoista, ja ilahduttavaa, on ollut se, että viime vuosina myös avunsaajat ovat omilla kasvoillaan nousseet julkisuuteen puhumaan liiton ja sen jäsenyhdistysten tekemän työn merkityksestä.

Kuva Kuva palvelu OK / Laura Seppänen

LUKU 1

Erään perhetyömallin kova kohtalo

On syksy 2014, ja lastensuojelun kentällä tilanne näyttää miltei yhtä synkältä kuin Linnanmäki marraskuussa. Monissa kunnissa resurssit on kiristetty minimiin ja työntekijät valittavat, ettei aika yksinkertaisesti riitä kaikkien perheiden auttamiseen. Lehdet uutisoivat Rautavaaran ja Kuopion perhesurmista. Julkisuudessakin palataan yhä uudestaan samaan teemaan: millä ratkaistaan vaikeissa oloissa elävien lapsiperheiden ongelmia?

Yhtenä vaihtoehtona tarjotaan perheiden tarpeiden mukaan räätälöityjä kotipalveluja ja peräänkuulutetaan testattuja ja tuloksellisia työmalleja. Ensi- ja turvakotien liitossa tämä on omiaan aiheuttamaan jo hieman alistunutta päänpuistelua: sellainen mallihan olisi olemassa, nimenomaan lastensuojelu-perheille suunnattu ja tutkitusti toimiva tapa tehdä töitä. Alvari-perhetyö ajettiin kuitenkin suurelta osin alas 2010-luvun alussa.

Alvari-perhetyön¹⁵ syntysanat lausuttiin jo ennen edellistä, 1990-luvun alun lamaa. Etenkin nykytilanteeseen verrattuna 1980-luku oli sosiaalityön saralla kulta-aikaa: sekä Raha-automaattiyhdistyksellä (RAY) että julkisella sektorilla oli varoja kehittää ja ylläpitää uutta palvelutuotantoa. Ajan henkeen kuuluivat laitosten purkaminen ja avopalveluiden korostaminen. Vuonna 1988 RAY kutsui joukon sosiaalialan järjestöjä neuvonpitoon ja ilmoitti olevansa valmis tukemaan uusia, julkista palvelua täydentäviä kotipalveluhankkeita. Yhtenä kymmenestä järjestöstä Ensi- ja turvakotien liitto tarttui tilaisuuteen.¹⁶

RAY:n projektirahoituksen turvin liitossa ryhdyttiin rakentamaan nimenomaan ensi- ja turvakotiperheiden tarpeisiin soveltuvaa kotipalvelumallia. Kotipalvelun – tai kuten myöhemmin ryhdyttiin sanomaan, perhetyön – nimeksi tuli Alvari tunnuslauseen ”Alvariinsa apunanne” mukaan. Vuosina 1989–1990 Alvari-toiminta pyörähti käyntiin kahdeksassa liiton jäsenyhdistyksessä.¹⁷ Projektivaiheen aikana 1989–1994 toimintamalli vakiintui siten, että Alvarista tuli nimenomaan lastensuojeluperheille suunnattu työmuoto, jota toteutettiin perheiden kotona. Valtaosa Alvari-perheistä oli lastensuojelun asiakkaita, ja kunta ohjasi heidät Alvarin piiriin. RAY:n tuki kattoi 45 prosenttia Alvarin kuluista kuntien maksaessa loppuosan.¹⁸

Ongelmia ratkomassa

Lähtötilanne, jonka Alvari-työntekijät kohtaavat asiakas-perheiden luona, ei juuri ole muuttunut sitten 1990-luvun alkuvuosien: oven avaa väsynyt ja masentunut äiti, joka kärsii vakavista arjen hallinnan ongelmista ja joka ei jaksaa tai pysty asettamaan rajoja lapsilleen. Taustalla on usein työttömyyttä, päihteitä, mielenterveysongelmia, väkivaltaa ja ero. Olemassa olevat lastensuojelun toimet eivät joko ole riittäneet tai äiti on ollut liian väsynyt hakemaan apua. Ennemmin tai myöhemmin uhkana on lasten sijoittaminen kodin ulkopuolelle.¹⁹ Tätä ongelmien vyyhtiä perhetyöntekijät ryhtyvät ratkomaan.

Alvari-perhetyön kantava idea on ollut terapeutin tuen yhdistyminen lasten- ja kodinhoidossa tarjottavaan konkreettiseen apuun. Saapuessaan perheeseen työntekijät käärivät hihansa: he pesevät pyykkiä, tekevät ruokaa, auttavat lapsia läksyissä ja vanhempia perheen raha-asoiden setvimisessä. Yhdessä tekemisen ja arkisen aherruksen lomassa työntekijät solmivat suhteen perheeseen ja käyvät hyvinkin syvällisiä keskusteluja perheen tilanteesta. Tässä järjestön ei-viranomaisluonteesta on ollut selvää apua. Etenkin sellaisissa perheissä, joissa taustalla on rikoksia, väkivaltaa tai päihteitä, perheen on ollut helpompi kertoa

ongelmistaan puolueettomaksi mielletylle järjestötyöntekijälle kuin kunnan lastensuojeluviranomaiselle.²⁰

Paitsi monimuotoista ja joustavaa Alvari-perhetyö on myös intensiivistä ja pitkäjänteistä. Työntekijät käyvät perheen luona 1–4 kertaa viikossa ja viettävät siellä aikaa vähintään pari tuntia kerrallaan, tarvittaessa jopa koko päivän. Jo Alvarin kokeiluvaiheessa päädyttiin siihen, että yhdelle työntekijälle osoitettavien perheiden lukumäärä tuli rajata tarpeeksi pieneksi, 4–5 perheeseen, joiden kesken viikoittainen työaika jaetaan. Yhden perheen asiakkuus kestää yleensä vuodesta kahteen vuoteen. Työn intensiivisyys ja pitkäjänteisyys on mahdollistanut sen, että – toisin kuin ylityöllistetyllä lastensuojelulla – Alvari-työntekijöillä on ollut mahdollisuus todella paneutua yksittäisiin perheisiin ja perheenjäsenten ongelmiin.²¹

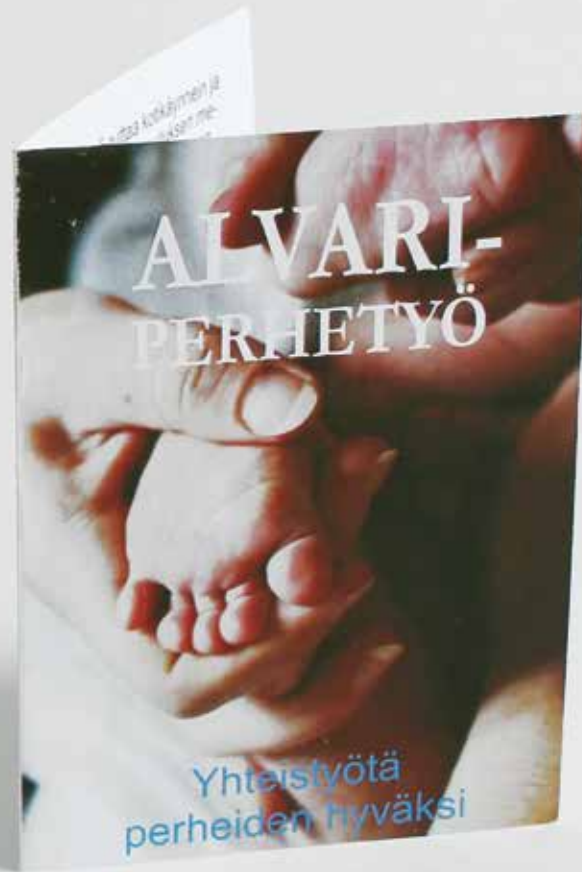
Jo projektivaiheen lopussa voitiin havaita, että kehitetty malli tuotti tuloksia. Tätä mieltä olivat sekä työntekijät että apua vastaanottaneet perheet. Työntekijät kokivat tavoitaneensa syrjäytymisvaarassa olevat perheet, vanhemmat tunsivat saaneensa apua ja ”virvoittuneensa”, lasten päivärytmi muuttui säännöllisemmäksi ja äitien aikaisemmin runsas alkoholin käyttö väheni. Avunsaajien mielestä heidän elämäntilanteensa koheni kouluarvosanoin mitattuna 6:sta 8:aan.²²

Varsinainen perheissä tapahtuva työ oli projektin alusta lähtien yhdistysten vastuulla. Liitto ohjasi ja koordinoi toimintaa, tuotti tietoa ja hoiti viestintää. Alvari-perhetyön koordinaattorina vuodet 1989–2012 toiminut Helena Niemi laati Alvari-perhetyölle laatukriteerit (aluksi suositukset), jotka takasivat sen, että palvelu oli samanlaista niin Rovaniemellä kuin Lappeenrannassa ja että perheet saivat sen kautta tarvitsemansa avun. Laatukriteereiden ansiosta Alvari-perhetyöstä tuli ensimmäinen liiton toiminto, joka tuoteistettiin ja jota ryhdyttiin myymään kunnille standardisoituna palvelutuotteena. Niemi myös laati tasaisin väliajoin (1994, 1999, 2002, 2008) raportteja Alvarin avulla aikaansaaduista tuloksista.²³

Vielä Alvarin alkutaipaleella asenteet kuntien sosiaalityössä saattoivat olla hieman vähätteleviä: ”Ne nyt siellä kokkaavat yhdessä perheen kanssa.” Sinänsä tämä ei ollut yllättävää, sillä kotipalvelulla on sosiaalityön sisälläkin ollut taipumus jäädä hieman aliarvostetuksi toimintamuodoksi. Hyvien tulosten myötä Alvarin arvostus kuitenkin levisi niin kuntien sosiaalijohtajien kuin sosiaalityöntekijöiden keskuudessa, ja monessa kunnassa Alvarin onnistui 1990-luvun kuluessa vakiinnuttaa asemansa osana ehkäisevää ja korjaavaa lastensuojelutyötä. Paradoksaalista kyllä, tässä 1990-luvun alun lama toimi Alvaria eteenpäin vievänä voimana. Palvelua oli helppo myydä laman riuduttamille

Kellon ympäri. Alvari-perhetyön projektivaiheessa käytössä oli Inge Löökin suunnittelema Alvari-logo. Kellon viisarit kuvasivat, miten työntekijät olivat apuna ”alvariinsa”.

Tiedolla vaikuttamista. *Alvari-perhetyöstä ja sen kustannuksista julkaistiin lukuisia raportteja, työpapereita, kirjoja ja esitteitä.*

kunnille, sillä RAY:n tuen takia kustannukset pysyivät riittävän matalina. Pienissä kunnissa lähtötilanne saattoi jopa olla se, ettei niissä laman seurauksena ollut tarjolla lainkaan lastensuojelun avopalveluita.²⁴

Kun Alvari-työtä oli viimeisenä projektivuonna 1994 tehty kuudessa yhdistyksessä 17 työntekijän voimin, oli vuonna 2002 mukana jo 18 yhdistystä ja 66 työntekijää. Alvarin suosiosta kieli myös se, että kolmelle paikkakunnalle – Hämeenlinnaan, Joroisiin ja Lappeenrantaan – perustettiin uusi jäsenyhdistys tuottamaan Alvari-perhetyötä.²⁵

RAY antaa ja ottaa

Alun perin RAY:n oli määrä vetäytyä Alvarin rahoituksesta projektivaiheen päättyessä. Tältä osin marssijärjestys oli selvä: RAY:n tehtävänä oli tukea nimenomaan palvelujen kehittämistä, ei niiden ylläpitoa. Mikäli projektin tulokset osoittautuisivat lupaaviksi, olisi kuntien kannettava vastuu Alvarin jatkorahoituksesta. 1990-luvun alun lama sotki kuitenkin kuviot. Projektin päättyessä vuonna 1994 kuntien rahakirstut ammottivat tyhjyyttään. Tässä tilanteessa RAY:ssä linjattiin, että se tulisi jatkossakin tukemaan sellaista palvelutuotantoa, joka kohdistui yhteiskunnan huono-osaisiin. Tällä perusteella Alvarin rahoitusta jatkettiin

vuosi kerrallaan aina 2000-luvun ensimmäisen vuosikymmenen puoliväliin.²⁶

Vuonna 2005 RAY ryhtyi tarkistamaan linjauksiaan. Ensinnäkin RAY:ssä oli havahduttu siihen, että kohdenne-tut A-avustukset eli erilaisten palvelujen ylläpitoon tarkoi-tetut tuet, uhkasivat tukkia systeemin niin, ettei uusien projektien käynnistämiseen enää riittänyt resursseja. Lisäksi RAY ja sosiaali- ja terveysministeriö olivat käyneet periaatekeskusteluja RAY:n avustusten jakamisesta. Kaikille osapuolille oli selvää, ettei RAY:n tehtävänä ollut julkis-ten palvelujen rahoittaminen, eikä avustuksia näin ollen myönnetty esimerkiksi kunnille. Nyt RAY:ssä kiinnitettiin kuitenkin huomiota siihen, ettei rahaa myöskään saanut mennä sellaisiin palveluihin, joiden tuottaminen oli kunti-en lakisääteinen velvoite ja joita kunnat ostivat järjestöiltä.²⁷

Suuri kysymys kuului, miten nämä linjaukset tulisivat vaikuttamaan Alvarin toimintaedellytyksiin. Voisiko Alvarin tulevaisuus olla tulilinjalla? Helmikuussa 2006 RAY pyysi Ensi- ja turvakotien liitolta selvitystä Alvari-perhetyön luon-teesta ja sisällöstä. Vielä alkuvuodesta RAY:n kanta näytti olevan täysin avoinna, ja RAY:n osastopäällikkö nosti esille jopa mahdollisuuden korottaa RAY:n Alvari-työlle maksama osuus sataan prosenttiin. Joksikin aikaa tästä muodostui liiton neuvottelutavoite. Vuoden 2006 aikana RAY ja liitto

kävivät neljä kertaa neuvotteluja, joissa puitiin etenkin Alvarin ja kunnallisen lastensuojelun välistä suhdetta. Kuten liitosta korostettiin, lastensuojelulaki ei määritellyt kovin tarkasti sitä, mikä lopulta kuului kuntien vastuulle ja mikä ei.²⁸

Ensi- ja turvakotien liiton kannalta koko rahoituskysymys tuli käsittelyyn siinä suhteessa huonoon aikaan, että liiton toimitusjohtaja vaihtui kesällä 2006. Marita Ruohosen viimeistä työpäivää 31.5. väritti RAY:n kanssa käyty neuvottelu, jota luonnehdittiin tuoreeltaan ”tiukaksi”. Elokuussa uutena toimitusjohtajana aloittanut Ritva Karinsalo ehti kertaalleen käydä perustelemassa liiton kantaa RAY:ssä ennen kuin RAY:n hallitus lokakuun alussa 2006 ilmoitti lopettavansa Alvarin rahoittamisen neljän vuoden siirtymäajan jälkeen. RAY vetosi päätöksessään siihen, että kuntien velvollisuutena oli vastata kaikista lastensuojelun menoista, myös avopalveluista. Ensi- ja turvakotien liitto ilmoitti vastustavansa päätöstä. Tulkintaa, jonka mukaan RAY ei voinut rahoittaa lastensuojelun asiakkaina olevien perheiden palveluita, liitto kritisoi epäreiluksi ja epätasa-arvoistavaksi.²⁹

Liiton Alvari-perhetyön puolesta tekemä vaikuttamistyö perustui sekä ennen RAY:n hallituksen päätöstä että sen jälkeen tiedolla ja tutkimustuloksilla vaikuttamiseen. RAY:een pyrittiin vetoamaan toisaalta Alvari-perhetyöstä saaduil-

la hyvillä tuloksilla ja toisaalta lastensuojelussa yleisesti vallitsevalla heikolla tilalla. Sen sijaan liitto ei edes RAY:n hallituksen päätöksen jälkeen ryhtynyt minkäänlaiseen julkiseen kampanjointiin rahoituksen puolesta. RAY:ltä yritettiin kyllä myöhemmin hakea Alvari-toimintaa varten jatkorahoitusta, mutta huonoin tuloksin. RAY:n hallitus pysyi myös tältä osin syksyllä 2006 ottamassaan kannassa.³⁰

Kokonaisuuden kannalta huomionarvioista on, etteivät RAY:n uusien linjausten vaikutukset rajoittuneet vain Ensi- ja turvakotien liittoon. Vuoden 2006 aikana ja sen jälkeen RAY kävi läpi kaiken avustustoimintansa. Kuntien velvoitteiden ohella tarkasteltiin myös yleistä kilpailutilannetta. Tähän velvoittivat muutokset, joita vuonna 2001 oli tehty lakiin Raha-automaattiyhdistyksestä ja joiden mukaan RAY ei saanut aiheuttaa markkinoilla vähäistä suurempaa kilpailuhaittaa. Tällä perusteella rahoitus evättiin muun muassa Mannerheimin Lastensuojeluliiton lastenhoitopalvelulta.³¹

Kuka kantaa vastuun?

RAY:n vetäytymispäätöksen jälkeen oli selvää, että Alvarin jatko riippuisi siitä, olisivatko kunnat halukkaita maksamaan palvelusta täyden hinnan. Hetken aikaa näytti siltä, että onnistumisen edellytykset olisivat olemassa. Liitossa

LIITON VAIKUTTAMISTYÖ PERUSTUI

TIEDOLLA JA TUTKIMUSTULOKSILLA VAIKUTTAMISEEN.

ja yhdistyksissä uskottiin vakaasti siihen, että itse tuote oli hyvä. Intensiivisellä ja pitkäkestoisella otteella saatiin aikaan tuloksia, ja tämän väitteen tueksi oli esittää tutkimustuloksia vuosien ajalta. Liitosta voitiin esimerkiksi todeta, että Alvari-perheissä lasten sijoitukset kodin ulkopuolelle olivat vähäisiä siitäkin huolimatta, että kyse oli nimenomaan riskiperheistä. Toiminta oli myös kustannustehokasta. Vaikka Alvari saattoi ensisilmäyksellä vaikuttaa hintavalta palvelutuotteelta (3 500 euroa/lapsi/vuosi), olivat kulut kuitenkin pienet, jos niitä verrattiin lasten sijoittamisesta syntyviin kustannuksiin (noin 55 000 euroa/lapsi/vuosi). Kyllähän kuntapäätäjät tämän ymmärtäisivät – myös ilman RAY:n tukirahoja.³²

Hyvätkään edellytykset eivät aina auta, jos olosuhteet ovat vastaan. Kun RAY:n rahoitus vuonna 2010 päättyi, oli taantuma jo ehtinyt iskeä ja kunnilla oli paineita karsia nimenomaan ostopalvelujen kustannuksista. Tämä oli se hankala lähtötilanne, jossa yhdistykset ryhtyivät liiton tukemina neuvottelemaan Alvarin jatkosta. Kun kuntaneuvottelut oli loppuvuodesta 2010 saatu päätökseen, voitiin havaita, että Alvari-toiminta jatkui seitsemässä yhdistyksessä, kahdessa tilanne oli epävarma ja kuudessa toiminta lakkasi. Alvari-työntekijöiden määrä laski 70:stä 50:een. Sama kehityskulku jatkui 2010-luvun alkuvuosina niin, että vuoden 2014 lopulla kuusi jäsenyhdistystä työllisti 27 Alvari-työntekijää.³³

Pääsääntöisesti kunnat korvasivat Alvari-perhetyön kunnan omin voimin toteutettavalla, kustannuksiltaan halvemmalla ”kevytversiolla”. Samaan aikaan tapahtui kuitenkin myös muutoksia kuntien tavassa tulkita voimassa olevaa hankintalakia. Tähän asti monet sosiaalialan ostopalvelut oli jätetty kilpailutuksen ulkopuolelle, mutta nyt kunnissa katsottiin, että myös perhetyön kaltaiset avopalvelut oli kilpailutettava. Etenkin sellaisissa kunnissa, joissa kilpailutuksen ainoa kriteeri oli raha, jäi Alvari ahtaalle. Turhaan liitto tai sen jäsenyhdistykset yrittivät vedota perheissä aikaansaatuihin hyviin tuloksiin. Esimerkiksi Hämeenlinnassa kilpailutuksen voittivat yritykset, jotka eivät lopulta pystyneet tuottamaan lupaamaansa palvelua ja joista osa teki konkurssin. Yksi harvoista paikkakunnista, joilla Alvari-toiminta on säilynyt vahvana, on Kotka. Siellä kaupungin sosiaalitoimi on katsonut, ettei kilpailutukseen ole aihetta, koska markkinoilla ei ole Alvaria vastaavaa tuotetta.³⁴

Joskus ihmiset onnistuvat ennustamaan tulevaa häkellyttävän tarkasti. Näin kävi pitkän linjan sosiaalijohtaja Erkki Torpalle, joka jo vuonna 2005 perusteli RAY:lle Alvarin rahoittamisen tärkeyttä seuraavasti: ”Tiedän, että RAY-avustuksen osuus on ollut merkittävä peruste monille kunnille palveluiden ostamisessa. Mikäli tämä tuki loppuu, tämäkin hyväksi havaittu toiminta rapautuu omaan mahdottomuuteensa – valitettavasti näin vain on. Kunnat lähtevät korvaa-

”ALVARI-TOIMINNALLE EI OLE

MARKKINALÄHTÖISTÄ VAIHTOEHTOA.”

maan työtä puolivillaisin keinoin uskoen tekevänsä oikeita valintoja.” Kilpailuttamisesta hän totesi: ”Alvari-toiminnalle ei ole markkinalähtöistä vaihtoehtoa. Tämän vuoksi mahdollinen kilpailutus ei tule tuottamaan uusia ratkaisuja. Todennäköisesti sillä tiellä vain saadaan nykyinen, hyväksi koettu toiminta loppumaan.”³⁵

Vuonna 2014 Torpan kuvaama tilanne on toteutunut. Monilla paikkakunnilla Alvarin alasajo on merkinnyt sitä, että jo valmiiksi erittäin niukat lastensuojelun resurssit ovat kutistuneet entisestään. Etenkin pienissä kunnissa Alvari-perhetyö onnistui 1990-luvulla ja 2000-luvun ensimmäisen vuosikymmenen aikana luomaan edes jonkinlaisen struktuurin muuten sekalaiseen ja usein hyvin sattumanvaraiseen lastensuojelun avopalvelujen tarjontaan.³⁶ Vaikutukset perheiden tilanteessa tulevat näkyviin viiveellä. Todenäköistä on, että kuntien lastensuojelun menot kasvavat, kun aikaisemmin Alvarista apua saaneiden perheiden lapsia joudutaan sijoittamaan kodin ulkopuolelle.

Mikä sitten on Ensi- ja turvakotien liiton vaikuttamistoiminnan saldo Alvarin osalta? Tarkoittaako epätydyttävä lopputulos automaattisesti epäonnistumista vaikuttamistyössä? Kriittikiäkin on esitetty. Etenkin sellaisille yhdistyksille, joiden toiminta oli perustunut kokonaan tai suurelta osin Alvarin tuottamiselle, 2010-luvun alun tapahtumilla

oli dramaattiset seuraukset. Ei siis ihme, että yhdistyskentällä sekä RAY:n linjaukset että liiton vaikuttamistyön tulokset olivat omiaan herättämään keskustelua. Alvari-toimintaa yli 20 vuotta työkseen koordinoanut Helena Niemi katsoo, ettei liitosta käytetty kaikkia paukkuja RAY:n pään kääntämiseksi: jos liitto olisi rummuttanut tarpeeksi vahvasti Alvarin puolesta, saattaisi tilanne nyt olla toinen. Myös RAY:n piirissä on jälkikäteen pohdittu sitä, oliko vuonna 2006 valittu linja turhan tiukka.³⁷

Takeita sitä, että liitto olisi pystynyt vaikuttamaan asiassa RAY:een, ei kuitenkaan ole. Verraten pientä toimijaa vastassa olivat lopulta suuret voimat: sosiaali- ja terveystoiministeriön ohjeistukset RAY:n avustusten kohdentamisesta, RAY:n uudet, monia muitakin järjestöjä koskeneet linjaukset, vuoden 2008 rahoituskriisi ja sen seuraukset, hankintalainsäädännön tulkinnassa tapahtuneet muutokset. Mikäli olosuhteet ovat vastaan, ei mikään määrä vaikuttamistyötä välttämättä tuota tuloksia. Alvarin kaltaista perhetyötä on myös vaikea saada nousemaan esille etenkin valtakunnallisessa mediassa, koska aihetta ei toimittajien keskuudessa pidetä tarpeeksi myyväenä. Tiedotusvälineiden onkin huomattavasti helpompi tarttua perheväkivallan tai päihdeongelmaisten äitien kaltaisiin mediaseksikkäisiin teemoihin.³⁸

Marssimassa. Kymenlaakson Ensi- ja turvakoti-yhdistys marssi muun muassa Alvari-perhetyön puolesta Valtakunnallisilla Perhetyön päivillä Kotkassa syksyllä 2002.

Pienten puolesta. Aikuisten on saatava apua ennen kuin lapset kärsivät heidän väsymisestään. Alvarin kanssa samaan tavoitteeseen tähtää nykyään myös vauvaitkee.fi

Perustellusti voidaan sanoa, että järjestöjen vaikuttamistoimintaa leimaava piirre, eräänlainen ikuinen päänsärky, on ajan ja resurssien riittämättömyys. Aina olisi mahdollista tehdä enemmän, ottaa yhteyttä vielä yhteen tahoon, perustella, suostutella, painostaa. Esimerkiksi panostaminen kuntapuolelle olisi Alvarin tapauksessa saattanut tuottaa tuloksia – ei ehkä kaikissa palvelua ostaneissa kunnissa, mutta ainakin joissakin. Sekä liitto että yhdistykset olisivat voineet pyrkiä tehokkaammin vakuuttamaan paikallislehdistön ja kuntapäättäjät siitä, ettei Alvarista kannata luopua. Kotkassa, missä yhdistyksen ja kaupungin suhteet ovat perinteisesti olleet tiiviit ja toimivat, tämä viesti onnistuttiin saamaan läpi.³⁹

Toisaalta Alvarin kehityskaari tarjoaa myös sen tulkitamamahdollisuuden, että *suurelta osin* liitossa ja sen jäsenyhdistyksissä onnistuttiin alkuperäisessä tehtävässä. RAY:n avustusten tarkoituksenahan on tarjota järjestöille tilaisuus kehittää uusia palveluita ja ottaa sellaisia riskejä, joihin yksityisillä yrityksillä tai edes kunnilla ei ole varaa tai halua. Näin Alvari-projektissa tehtiin. Perhetyöllä saavutettiin hyviä tuloksia, se tuotteistettiin ja lopulta siitä tehtiin kopioitavissa oleva palvelumalli. Jos kunnat olisivat ottaneet Alvarin omakseen ja suostuneet maksamaan siitä täyden hinnan, ei lopputulos olisi oikeastaan voinut olla parempi.⁴⁰

Kysymyksessä Alvarin rahoituksesta ja tulevaisuudesta Ensi- ja turvakotien liitto onkin törmännyt nykyistä ”projektiyhteiskuntaa” laajemmin leimaavaan problematiikkaan. Etenkin 1990-luvun alun laman jälkeen ratkaisuja erilaisiin yhteiskunnallisiin ongelmiin on yhä yleisemmin haettu projekteista, ja nimenomaan RAY:llä on monissa tapauksissa ollut kuntia paremmat valmiudet rahoittaa uusien palvelumuotojen kehittämistä. Määräaikaisten kehittämissankkeiden päättyessä olisi kuitenkin kyettävä ratkaisemaan kysymys siitä, miten hyviksi havaittujen ja tutkitusti tuloksellisten palvelujen jatko turvataan. Ongelmat, joihin projektilla on puututtu, eivät yleensä katoa projektin aikana. Tästä erinomainen esimerkki on Alvari-perhetyö.⁴¹

Nykyisestä aallonpohjasta huolimatta Alvarin tarinan ei kuitenkaan tarvitse olla lopussa. Jo nyt voidaan havaita, että pitkäkestoiselle ja intensiiviselle perhetyölle on ilmiselvä yhteiskunnallinen tilaus. Tämä on huomioitu paitsi liiton uudessa strategiassa myös keväällä 2015 voimaanastuneessa sosiaalihuoltolaissa, joka painottaa kotona annettavan tuen merkitystä. Onkin mahdollista, että Alvari nousee jälleen jaloilleen – muodossa tai toisessa.

PERHETYÖLLÄ SAAVUTETTIIN HYVIÄ

TULOKSIA, SE TUOTTEISTETTIIN JA SIITÄ TEHTIIN

KOPIOITAVISSA OLEVA PALVELUMALLI.

Kuva Kuvapalvelu OK / Laura Seppänen

Luku 2

Pidä kiinni –
äläkä päästä irti

Päihteitä käyttävät raskaana olevat naiset ovat syrjäytyneitä naisia. Oulunkylän ensikodin äideistä vain 3 % oli työelämässä ennen hoitoontuloa. Ammattikoulutus oli vain 9 %:lla äideistä. [...] Päihteidenkäyttö ei ole näiden äitien kohdalla harkintaan perustuva elämäntapavalinta, vaan vakava sairaus. On traagista, että näiden äitien sikiöt ja vauvat saavat osakseen myötätuntoa, mutta heidän äitinsä, jotka ovat monesti aivan vastaavanlaisista olosuhteista, ovat tuomitsemisen, moralisoinnin tai välinpitämättömyyden [...] kohteena.

Ensi- ja turvakotien liitto 29.9.1997⁴²

Raskaus ja päihdeongelma on tunteita herättävä yhdistelmä. Runsas päihteiden käyttö sotii sitä kuvaa vastaan, joka yleisesti jaetaan äitiydestä. Pahimmassa tapauksessa se altistaa sikiön elinikäiselle kehitysvammalle. Kun puhutaan ”päihdeäideistä”, puhutaankin yleensä moraalisisista, lastensuojelluisista ja lääketieteellisistä ongelmista. Raskaana olevien naisten päihdeongelmia voidaan kuitenkin tarkastella myös psykososiaalisesta näkökulmasta, kuten Ensi- ja turvakotien liitossa on tehty. Paitsi sikiön ja vauvan oikeutta päihteettömään kehitykseen liitto on puolustanut myös päihdeongelmaisten äitien oikeutta hyvään hoitoon sekä äidin ja vauvan oikeutta varhaiseen vuorovaikutussuhteeseen.⁴³ Tältä pohjalta on kehittynyt liiton Pidä kiinni -hoitojärjestelmä⁴⁴, joka on tähän mennessä tarjonnut apua 2 500 päihdeongelmaiselle äidille perheineen.

Raskaus ja päihteet

Havahtuminen raskaana olevien naisten alkoholin käyttöön ja sen vaaroihin tapahtui Suomessa 1980-luvun kuluessa. Suomalaisten naisten alkoholin kulutus oli kääntynyt jyrkkään kasvuun jo 1970-luvulla, mikä alkoi vähitellen näkyä synnytyssairaaoloissa sikiövaurioiden yleistymisenä. Ensimmäisenä Suomessa ongelmaan tartuttiin Helsingin Naistenklinikalla, missä lääkäri Erja Halmesmäki perusti

päihdeongelmaisille raskaana oleville naisille räätälöidyn erityisvastaanoton, niin kutsutun alkoholipoliklinikan vuonna 1983. Samaan aikaan myös liiton jäsenyhdistysten ensikodeissa alettiin kiinnittää huomiota odottavien ja imettävien äitien alkoholinkäyttöön.⁴⁵

Jaettu huoli päihdeongelmaisten äitien ja heidän lastensa kohtalosta johti siihen, että Helsingin ensikoti ja alkoholipoliklinikka kehittivät 1980-luvulla yhteistyötään. Alkoholipoliklinikalta äitejä voitiin ohjata ensikotiin saamaan apua ja tukea vanhemmuuteen. Helsingin ensikodissa havahduttiin kuitenkin pian siihen, että tavallisen ensikodin resurssit olivat riittämättömät ongelman laajuuteen nähden. Vuonna 1988 Ensi- ja turvakotien liiton alaisuuteen perustettiin työryhmä, jonka tehtävänä oli suunnitella nimenomaan päihdeongelmaisten äitien hoitoon keskittyvä laitos. Kaksi vuotta myöhemmin oltiin jo niin pitkällä, että Helsingin ensikoti ry avasi RAY:n tuella Oulunkylään viisipaikkaisen erityisensikodin. Oulunkylän ensikodin pioneeriluonnetta kuvastaa se, että tätä ennen Suomessa ei ollut saatavilla laitoshoidtoa, joka olisi erityisesti suunnattu päihdeongelmaisille raskaana oleville ja synnyttäneille äideille lapsineen.⁴⁶

Oulunkylän ensikodin avaamisen jälkeen päihdeongelmaisten äitien asia painui liitossa hetkeksi taka-alalle. Kysymys nousi kuitenkin uudestaan pinnalle, kun Suomen

KESKUSTELU SIKIÖVAURIOISTA JA ”HUUMEVAUVOISTA”

RYÖPSÄHTI VOIMALLA JULKISUUTEEN.

hallituksen Lapsipoliittinen selonteko vuonna 1995 kiinnitti huomiota päihdeongelmaisiin äiteihin ja tarpeeseen suojella sikiöitä alkoholin vaaroilta. Tästä keskustelu laajeni koskemaan myös hoitopaikkojen vähäisyyttä ja hoitojärjestelmän kehittämistarpeita. Suomalaisessa melko sektoroituneessa sosiaalihuollossa päihdeongelmaiset raskaana olevat naiset olivat jääneet väliinputoajaryhmäksi, jonka ei katsottu olevan varsinaisesti päihdehuollon eikä lastensuojelun vastuulla. Laman riuduttamilla kunnilla oli kuitenkin vain niukasti resursseja lähteä paikkaamaan järjestelmää. Koska valtiokaan ei halunnut sekaantua kuntien vastuulla olevaan asiaan, jäi se lopulta järjestöjen hoidettavaksi. Keskinäisissä neuvotteluissaan Ensi- ja turvakotien liitto, A-klinikkasäätiö ja Suomen Mielenterveysseura päätyivät siihen, että tehtävä soveltui parhaiten juuri Ensi- ja turvakotien liitolle.⁴⁷

Resurssejakin saatiin, kun RAY vuonna 1997 julisti jaettavaksi 70 miljoonan markan rahapotin ”pitkäaikais-työttömyyden ja muiden lamasta aiheutuneiden seurausten lieventämiseen”. Näistä varoista Ensi- ja turvakotien liitto haki rahoitusta Pidä kiinni -projektiin⁴⁸, jonka päämääränä oli kehittää valtakunnallinen päihdeongelmaisten äitien hoitojärjestelmä. Alkuperäisissä suunnitelmissa oli perustaa Oulunkylän ensikodin rinnalle kaikkiaan kolme uutta laitosta. Tässä vaiheessa RAY päätyi kuitenkin myöntämään rahoituksen vain yhdelle uudelle ensikodille. 5-paikkainen

Ensikoti Pinja aloitti toimintansa Turussa vuonna 1999.⁴⁹

Selvää oli, ettei kahden viisipaikkaisen päihde-ensikodin kapasiteetti kantanut kovin pitkälle. Jo Pidä kiinni -projektin alkuvaiheessa tiedettiin, että Suomessa vuosittain syntyvistä 60 000 lapsesta noin prosentilla eli 600 lapsella voitiin havaita äidin raskaudenaikaisen alkoholinkäytön aiheuttamia selkeitä vaurioita. Riskiryhmään lukeutuvien sikiöiden joukko oli merkittävästi suurempi. Kyse ei enää myöskään ollut vain alkoholin aiheuttamista haitoista, sillä 1990-luvun kuluessa huumeiden käyttö kääntyi Suomessa selvään kasvuun. Vuosituhannen vaihteessa arviolta sata vauvaa vuodessa syntyi vieroitusoireisina äidin raskaudenaikaisen huumeidenkäytön vuoksi. Samalla Ensi- ja turvakotien liitossa havahduttiin siihen, että laitospaikkojen rinnalla tarvittiin myös avohoitoa. Tältä pohjalta liitto haki vuonna 2001 RAY:ltä lisärahoitusta hoitojärjestelmän laajentamiseen.⁵⁰

Aika oli liiton puolella. Keskustelu sikiövaurioista ja ”huumevauvoista” ryöpsähti vuosituhannen vaihteessa voimalla julkisuuteen, mikä herätti niin poliittiset päättäjät kuin sosiaali- ja terveysministeriön (STM) virkamiehet. Jo 1990-luvun alusta lähtien yksi juonne keskustelussa oli koskenut mahdollisuutta määrätä raskaana oleva päihdeongelmainen äiti tahdonvastaiseen hoitoon. Nytkin osa kan-

Odottaville. Pidä kiinni -hoitojärjestelmä tekee yhteistyötä neuvoloiden kanssa. Ajattelen sinua -esite vetoaa odottajiin sikiön suojelemiseksi. Se kertoo, miten alkoholi, tupakka, lääkkeet ja huumeet vaikuttavat kehittyvään vauvaan.

RAY ILMOITTI LOPETTAVANSA

RAHOITUKSEN VUOTEEN 2008 MENNESSÄ.

sanedustajista vaati – lääkäreiden ja kättilöiden taustatuella – Suomeen pakkohoitomallia. Sen sijaan Ensi- ja turvakotien liiton kanta oli kielteinen. Liiton näkökulmasta keskustelu pakkohoidosta oli absurdi etenkin niin kauan kun äideille ei tarjottu mahdollisuutta edes vapaaehtoiseen hoitoon. Lisäksi liitto varoitteli tahdonvastaisen hoidon vaaroista. Pelkona oli, että pakkotoimien uhkaamina päihdeongelmaiset äidit katoaisivat kokonaan neuvolajärjestelmästä. STM oli koko 1990-luvun horjunut näiden kahden kannan välillä, mutta vuosituhannen vaihteessa ministeriössä käännettiin kannattamaan liiton edustamaa, hoidon vapaaehtoisuutta ja matalaa kynnystä korostavaa ajattelumallia. Sen seurauksena STM tuki liiton RAY-anomusta, joka meni läpi syksyllä 2001.⁵¹

RAY:n rahoituksen turvin Pidä kiinni -hoitojärjestelmä laajeni vuosina 2002–2003 yhteensä seitsemän laitosta ja seitsemän avopalveluyksikköä kattavaksi. Vuosittain hoitoa voitiin tarjota noin 150–200 perheelle (vuonna 2014 jo noin 250 perheelle). Pidä kiinni -yksiköissä laitoshoidot ovat tyypillisesti olleet pitkiä. Tavanomaista on, että päihdeongelmaiset naiset saadaan hoitoon vasta raskauden puolivälin jälkeen tai viimeisellä kolmanneksella. Hoitoajat vaihtelevat tapauskohtaisesti, mutta ihanteena on pidetty sitä, että laitoshoido jatkuisi vähintään siihen asti, kunnes lapsi täyttää puoli vuotta. Tämän jälkeen äidillä on mahdollisuus jatkaa

hoitosuhdetta avopalvelun puolella. Laajentamisvaiheen jälkeen Pidä kiinni -hoitojärjestelmä kuului useampana vuonna RAY:n suurimpien tuettavien hankkeiden joukkoon.⁵²

Pidä kiinni -hoitomalli on kansainvälisestikin ainutlaatuinen sikäli, että siinä äideille tarjotaan samanaikaisesti sekä päihdekuntoutusta että tukea vanhemmuuteen ja varhaiseen vuorovaikutukseen lapsen kanssa. Tämä on ollut perusteltua myös nykyisen aivotutkimuksen valossa. Lapsen kehityksen kannalta varhaisen hyvän hoivan merkitys on osoitettu suureksi, ja ääritapauksissa sen on todettu jopa kompensoivan joitakin raskaudenaikaisen päihteidenkäytön aiheuttamia vaurioita lapsen aivoissa. ”Perinteisessä” hoitomallissa lähestymistapa on ollut toinen: siinä äiti–lapsi-suhteen hoito on nähty mahdolliseksi vasta äidin kuntouduttua päihdeongelmastaan, ja usein lähtökohtanakin on ollut lapsen huostaanotto pian syntymän jälkeen. Kansainväliset tutkimukset ovat kuitenkin osoittaneet, että mikäli äitiä tuetaan päihteettömyyden lisäksi myös vanhemmuudessa, ovat hoitotulokset selvästi kontrolliryhmiä paremmat. Pidä kiinni -hoitomalli onkin lähtenyt siitä, että nimenomaan raskausajassa piilee mahdollisuus muutokseen ja että oikein räätälöidyn hoidon avulla myös vaikean päihdeongelman selättäminen ja normaali vauvaperheen arki on mahdollista.⁵³

Pidä kiinni -hoitojärjestelmästä on saatu hyviä tutkimustuloksia sekä liiton omista että ulkopuolisten tahojen toteuttamista tutkimushankkeista. Äidin päihteidenkäytön tiedetään Suomessa olevan yleisin syy pienten lasten huostaanottoihin. Liiton oma seuranta on vuosi toisensa jälkeen osoittanut, että 2/3 Pidä kiinni -laitoshoidossa ja 3/4 avohoidossa olleista äideistä kykeni hoitamaan lastaan joko itse tai kevyesti tuettuna. Lopuissa tapauksista lapsi otettiin huostaan. Tuloksia voi pitää hyvinä, sillä hoitojärjestelmän piiriin tulevat äidit ovat pääsääntöisesti erittäin vakavasti päihderiippuvaisia. Lääketieteen tohtori Marjukka Pajulon vetämässä ja yhteistyössä Yalen yliopiston kanssa toteutussa seurantatutkimuksessa puolestaan todettiin, että Pidä kiinni -ensikotihoidossa olleiden perheiden lapset olivat 1-vuotiaana normaalin kehityksen rajoissa ja lähtökohtaansa nähden huomattavan terveitä.⁵⁴

Tilastotietojen valossa on myös selvää, että yhteiskunnan kannattaa maksaa äitien kuntoutuksesta. Sen lisäksi, että päihteet vaurioittavat lapsia ja aiheuttavat heille inhimillistä kärsimystä, maksavat sekä huostaanotot että vammautuneiden lasten hoitaminen laitoksissa moninkertaisesti äitien kuntoutuksesta aiheutuvan summan.⁵⁵

Kaikki keinot käytössä

Jo Pidä kiinni -hoitojärjestelmän rakentaminen ja laajentaminen olivat edellyttäneet Ensi- ja turvakotien liitolta vaikuttamistyötä. Sitä oli tehtävä paitsi RAY:n myös kuntien suuntaan, sillä kunnat kattoivat hoitopäivämaksuina hie-
man yli puolet hoitojärjestelmän kustannuksista. Lisäksi päihdeongelmaisia äitejä oli pyrittävä houkuttelemaan hoitoon yhteistyöverkostojen, kuten neuvolajärjestelmän, kautta. Aina vuoteen 2006 asti asiat etenivät kuitenkin myötätuulessa. Hoitopaikkojen määrä kasvoi, hoitojaksot pitenivät ja äidit hakeutuivat hoitoon yhä useammin jo raskausaikana. Tietoisuus raskaana olevien naisten päihdeongelmasta ja sen hoitomahdollisuuksista levisi eri asiantuntija- ja ammattilaisryhmien keskuudessa.⁵⁶

Tarve vaikuttamistyön tehostamiselle syntyi, kun RAY syksyllä 2006 ilmoitti lopettavansa Pidä kiinni -projektin rahoituksen vuoteen 2008 mennessä. Aivan kuten Alvari-perhetyön kohdalla (ks. 1. luku), RAY vetosi nytkin siihen, ettei sen tehtävänä ollut tukea kuntien vastuulle kuuluvaa palveluntuotantoa. Puolustaessaan Pidä kiinni -hoitopaikkoja liitto on kuitenkin ottanut kaikki vaikuttamistoiminnan keinot käyttöön – siinä määrin merkittäväksi työn jatkuvuus on liitossa arvioitu. Paitsi että hoitojärjestelmän rakenta-

Vauvojen kanssa eduskuntaan. Turkulaisen Ensikoti Pinjan äidit kävivät vauvojensa kanssa kertomassa kansanedustajille, miksi raskaana olevat ja pienten lasten vanhemmat tarvitsevat päidekuntoutusta. Helsingin Sanomat, Riitta Vainio, 10.3.2010.

TYÖRYHMÄ ESITTI, ETTÄ HOITOJÄRJESTELMÄÄ
OLISI TUETTAVA VALTION BUDJETISTA.

minen on ollut sekä liitolta että RAY:ltä valtava voimannostus ja hoitotulokset ovat olleet hyviä, ei mikään muu taho Suomessa tarjoa Pidä kiinni -järjestelmän kaltaista, intensiivistä ja tutkitusti toimivaa hoitoa valtakunnallisena palveluna. Valtaosa kuntien päihdepalveluista on liitossa arvioitu ongelmaan nähden liian kevyiksi. Liiton viesti päätäjille onkin kuulunut, että Pidä kiinni -järjestelmän alasajo merkitsisi käytännössä päihdeongelmaisten äitien ja heidän vauvojensa heitteillejättöä.⁵⁷

RAY:n vetäytymisilmoituksen jälkeen rahoitusvaihtoehtoja lähdettiin välittömästi selvittämään mahdollisimman korkealta taholta. Loppuvuodesta 2006 liiton edustajat kävivät tapaamassa sosiaali- ja terveysministeri Tuula Haataista (sd.), ja seuraavan vuoden aikana vierailtiin kahdesti peruspalveluministeri Paula Risikon (kok.) luona. Keväällä 2007 liitto kutsui RAY:n, STM:n ja Kuntaliiton edustajat keskustelemaan siitä, mikä niistä olisi valmis ottamaan hoitojärjestelmän rahoituksen vastuulleen. Neuvottelujen lopputuloksena RAY suostui jatkamaan rahoitusta toistaiseksi, sillä sekään ei halunnut ajaa päihdeongelmaisten äitien hoitoa umpikujaan.⁵⁸

Näin mentiin kaksi vuotta, kunnes RAY ilmoitti leikkaavansa Pidä kiinni -hoitojärjestelmän avustusta vuodelle 2010. RAY:n osastopäällikkö Janne Peräkylä oli jo aikai-

semmin kehottanut liiton edustajia hakemaan rahoitusta suoraan valtiolta. Vaikka sosiaalitoimi on lähtökohtaisesti kuntien vastuulla, päihdeongelmaiset äidit muodostivat RAY:n katsannossa niin pienen marginaaliryhmän, ettei vastuuta Pidä kiinni -hoitojärjestelmästä voinut RAY:n mukaan säilyttää yksinomaan kunnille. Samansuuntaista viestiä saatiin muualtakin. STM:n asettama työryhmä ”Raskaana olevien päihdeongelmaisten naisten hoidon varmistaminen” päätyi huhtikuussa 2009 esittämään, että koska Pidä kiinni -hoitojärjestelmä oli osoittautunut niin hyödylliseksi, sitä olisi tuettava valtion budjetista. Lisäksi työryhmä katsoi, että raskaana olevilla päihdeongelmaisilla äideillä tulisi olla subjektiivinen oikeus hoitoon. Näin yksittäisen kunnan heikko taloustilanne ei muodostuisi esteeksi hoitoon pääsyle.⁵⁹

Alusta lähtien nimenomaan kuntataso oli muodostanut Pidä kiinni -hoitojärjestelmän heikon lenkin. Suurin osa kunnista kyllä ymmärsi hoidon ennaltaehkäisevän – ja myös kustannuksia säästävän – luonteen, eikä epäröinyt lähettää avuntarvitsijoita Pidä kiinni -ensikoteihin. Toisaalta aina löytyi niitä talousvaikeuksien kanssa painiskelevia kuntia, jotka säästöjen nimissä pyrkivät tinkimään maksusitoumuksista. Yksittäiset kunnat olivat jopa saattaneet vedota siihen, ettei kunnallisella lastensuojelulla ollut velvollisuutta puuttua asiaan ennen kuin lapsi oli ”viralli-

LIITON VAIKUTTAMISTOIMINNAN

PAINOPISTE SIIRTYI ARKADIANMÄELLE.

sesti olemassa”, toisin sanoen syntynyt. Taatakseen kaikille äideille mahdollisuuden raskaudenaikaiseen hoitoon RAY oli vuodesta 2002 lähtien sitoutunut täyssubventioon, joka kattoi hoitomaksut kolmen viimeisen raskauskuukauden ajalta. Tästäkin huolimatta osa kunnista pyrki yhä rajamaan laitoshoidojakson minimiin – äärimmäisenä esimerkkinä kunnat, jotka ilmoittivat tyytyvänsä subventoituun hoitojaksoon. Liitosta oli kyllä vedottu kuntiin sen puolesta, että hoitoajat sovittaisiin aina tapauskohtaisesti ja tarpeen perusteella, mutta menestys oli ollut vaihtelevaa.⁶⁰

RAY:n vetäytyessä rahoituksesta liitossa virisikin toive, että valtio ottaisi Pidä kiinni -hoitojärjestelmän vastuulleen ja että liitto pääsisi solmimaan sopimukset suoraan STM:n kanssa. Käytännössä ratkaisu edellytti sitä, että STM tekisi hallitukselle esityksen Pidä kiinni -hoitojärjestelmän rahoituksen sisällyttämisestä valtion budjettiin. Tämä oli liiton agendalla niissä neuvotteluissa, joita vuodesta 2007 lähtien käytiin paitsi ministeriössä myös peruspalvelu- ja sosiaali- ja terveysministerien kanssa. Lopulta STM otti kuitenkin kielteisen kannan asiassa. STM:ssä katsottiin, ettei ministeriö voinut tehdä budjettiin sellaista kirjausta, joka koskisi vain yhden järjestön tuottamaa palvelua. Ministeriön kauhuskenario oli, että pian sen oven takana jonottaisi järjestöjä toinen toistaan perustellumpien toiveiden kanssa. STM:stä viestitettiin, että mikäli Pidä kiinni -järjestelmälle haluttiin

valtion rahaa, tulisi liiton kääntyä kansanedustajien, toisin sanoen eduskunnan valtiovarainvaliokunnan kunta- ja terveysjaoston, puoleen.⁶¹

Vuoden 2009 aikana liiton vaikuttamistoiminnan painopiste siirtyi Arkadianmäelle. Eduskunnassa asiaa lähti ajamaan liiton varapuheenjohtaja, SDP:n kansanedustaja Tuula Väättäinen, joka toimi myös kunta- ja terveysjaoston puheenjohtajana. Koska SDP istui oppositiossa ja sen vaikuttamismahdollisuudet olivat rajalliset, ryhtyi Väättäinen puhumaan Pidä kiinni -rahoituksen taakse myös hallitusvastuussa olleita keskustalaisia. Puolueen piirissä vastaanotto oli suopeaa. Marraskuussa 2009 keskustan Aila Paloniemi teki kunta- ja terveysjaostolle raha-asia-aloitteen, jolla valtion tulo- ja menoarviosta osoitettiin puuttuvat 400 000 euroa Pidä kiinni -hoitojärjestelmän rahoitukseen. Eduskunta hyväksyi aloitteen 18.12.2009.⁶²

Tämän jälkeen Pidä kiinni -hoitojärjestelmälle on haettu joka vuosi rahoitusta RAY:n lisäksi myös eduskunnasta. Näin on voitu paikata RAY:n tuessa 2010-luvulla tapahtunutta vaihtelua.⁶³ Eduskunnassa rahoituksen läpimenosta on pitänyt huolta aktiivinen, puoluerajat ylittävä naiskansanedustajien verkosto. Keskustan siirryttyä oppositioon keväällä 2011 Väättäisen rinnalle taistelupariksi nousi kokoomuksen Sari Sarkomaa, josta vaalien jälkeen tuli myös kunta- ja

Pidä kiinni -ekstra. Hoitojärjestelmän tarvetta jouduttiin perustelemaan taas vuonna 2012, kun pakkohoitokeskustelu kävi kiivaana. Jäsenlehti Enskasta tehtiin Pidä kiinni -ekstranumero jaettavaksi päättäjille.

terveysjaoston puheenjohtaja. Pidä kiinni -hoitojärjestelmän puolesta ovat puhuneet myös muun muassa vihreiden Johanna Kariniemi ja kristillisdemokraattien Leena Rauhala. Rahoitustarpeen perusteleminen ei Väättäisen mielestä ole aiheuttanut ongelmia, vaan kansanedustajat ovat yli puoluerajojen nähneet päihdeongelmaisten äitien hoidon tärkeänä yhteiskunnallisena asiana. Edes rahasummista ei ole tarvinnut vääntää kättä. Eduskunnan myöntämä tuki on vuoden 2009 jälkeen vaihdellut 1,5–2 miljoonan euron välillä.⁶⁴

Tilanne, jossa eduskunta vuodesta toiseen rahoittaa yhden järjestön palveluja, on eittämättä poikkeuksellinen. STM:ssä tilannetta on pidetty jopa ”laillisuutta hipovana”. Eduskunta onkin jo useampana vuonna velvoittanut hallituksen järjestämään Pidä kiinni -rahoituksen valtion budjetista. Aina on kuitenkin törmätty samaan ongelmaan eli siihen, ettei STM voi budjettiesityksessä asettaa yhtä toimijaa etuoikeutettuun asemaan. Keväällä 2010 eduskunnan taholta tullut painostus johti tosin siihen, että peruspalvelu-

ministeri Paula Risikko (kok.) lisäsi kolme miljoonaa euroa kuntien yleisiin valtionosuuksiin sillä toiveella, että kunnat osoittaisivat nämä rahat päihdeongelmaisten äitien hoitoon. Pidä kiinni -hoitojärjestelmään tällä ei juuri ole ollut vaikutusta, sillä kunnat ovat käyttäneet korvamerkitsemättömät rahat parhaaksi katsomallaan tavalla.⁶⁵

Poliittista painetta rahoituksen järjestämiseen on aiheuttanut myös Kataisen/Stubbin hallituksen (2011–2015) hallitusohjelma. Kun hallitusohjelmasta alkukesästä 2011 neuvoteltiin Säätytalolla, kirjauttivat Tuula Väättäinen ja Paula Risikko päähallituspuolueiden edustajina ohjelmaan kohdan päihdeongelmaisten äitien hoidosta. Sen mukaan hallituspuolueet sopivat paitsi hoidon varmistamisesta lain-säädännöllä ja sen keskittämisestä ”erityisvastuualueille” myös järjestöjen tuottamien palveluiden hyödyntämisestä. Tämän jälkeen hallituspuolueiden on ollut vaikeaa antaa Pidä kiinni -hoitojärjestelmän kariutua rahoituksen puutteeseen.⁶⁶

Selvää on, että Pidä kiinni -hoitojärjestelmän pysyvän rahoituksen löytämiseen on olemassa puoluerajat ylittävää poliittista tahtoa. Myös RAY ja STM ovat tunnustaneet hoitojärjestelmän merkityksen ja tiedostaneet, ettei sen rahoitusta voi jättää yksinomaan kuntien vastuulle. Tarvittava rahasummakaan ei ole suuren suuri, sillä Pidä

kiinni -hoitojärjestelmän kokonaiskustannukset jäävät alle kahdeksan miljoonan euron, josta valtion ja RAY:n yhteenlaskettu osuus on 2010-luvulla ollut 3–3,7 miljoonaa euroa. Mistä siis kiikastaa? Käytännössä kompastuskiveksi on muodostunut Paras-hankkeena vuonna 2005 alkanut ja jo vuosia paikallaan junnannut sosiaali- ja terveystalvelujen kokonaisuudistus. Niin kauan kuin sote-uudistus on auki, STM:ssä ei ole haluttu luoda yhtä järjestöä koskevia erillisratkaisuja. Pidä kiinni -hoitojärjestelmän pysyvä rahoitus joutuu siis odottamaan kokonaisratkaisun valmistumista, joka jo tätä kirjoitettaessa on siirtynyt Stubbin hallitukselta seuraavalle.⁶⁷

Ensi- ja turvakotien liiton näkökulmasta Pidä kiinni -vaikuttamistoiminta on ollut valtaisa voimanponnistus. Liiton toimitusjohtajana vuodet 2006–2014 työskennelleen Ritva Karinsalon ja kehittämisspäällikkö Maarit Anderssonin lisäksi siinä profiloitui myös liiton pitkäaikainen (1995–2012) puheenjohtaja Virpa Puisto, joka entisenä SDP:n kansanedustajana liikkui poliittisen vaikuttamisen kentällä kuin kotonaan.⁶⁸ Vuodesta toiseen liiton edustajat ovat tavanneet virkamiehiä ja ministereitä, esitelleet tutkimustuloksia, käyneet eduskunnassa kuultavina, toimittaneet kansanedustajille materiaalia, järjestäneet tiedotustilaisuuksia ja laatineet lehdistötiedotteita. Jos jonkin asian kohdalla niin nimenomaan tässä voidaan sanoa, että kaikki keinot ovat

olleet käytössä. ”Liitto ei olisi voinut tehdä yhtään enempää”, tiivistää kansanedustaja Tuula Väättäinen. Vaikka rahoitus on tällä tavoin saatu järjestymään vuosi toisensa perään, on tilanne koettu turhauttavaksi paitsi liitossa myös Pidä kiinni -yhdistyksissä. Eduskunnan päätös seuraavan vuoden rahoista on saatu vasta joulukuun puolivälissä, mikä on käytännössä tarkoittanut sitä, että suuren osan vuotta sekä työntekijät että asiakkaat ovat eläneet epätietoisina työpaikkojensa tulevaisuudesta ja hoidon jatkuvuudesta.⁶⁹

Toisaalta ei niin huonoa, ettei jotain hyvääkin. Pysyvän rahoitusratkaisun lykkääntyminen on merkinnyt sitä, että liitto ja Pidä kiinni -hoitojärjestelmä ovat olleet jatkuvasti esillä sekä päättäjien keskuudessa että julkisuudessa. Tiedotusvälineiden on ollut helppoa tarttua yleisöön vetoavaan ”päihdeäititeemaan”, mikä on näkynyt lehti-, radio- ja televisiojuttujen suurena määränä. Samalla tietoisuus raskaana olevien naisten päihdeongelmasta on levinnyt ja asenneilmapiiri muuttunut vähemmän tuomitsevaksi. Tänä päivänä julkisuudessakin ymmärretään paitsi hoidon tarve myös sen mukanaan tuomat mahdollisuudet. Tämän ei tietenkään voi katsoa olevan yksinomaan Ensi- ja turvakotien liiton vaikuttamistoiminnan tulosta, mutta oma merkityksensä sillä on varmasti ollut.⁷⁰

”LIITTO EI OLISI VOINUT TEHDÄ
YHTÄÄN ENEMPÄÄ.”

Kuva Kuvapalvelu OK / Eila Tiinen

LUKU 3

Näkymättömät lapset

”Lapsi on tasapainoinen, reipas ja hyvin aktiivinen.” Näin luonnehdittiin monia turvakotiin äitinsä kanssa paenneita lapsia vielä 1990-luvun puolivälissä.⁷¹

Tyypillisesti turvakotiin tullaan keskeltä akuuttia väkivalta-kriisiä. Vaikka lapset olisivat säästyneet lyönneiltä, ovat he monesti joutuneet todistamaan äitiin kohdistuvaa väkivaltaa – kuka kaappiin piiloutuneena, kuka peiton alta kurkistellen. Usein pelon ja väkivallan ilmapiiri on leimannut merkittävää osaa näiden lasten elämästä. Missä määrin turvakotiin saapuneet lapset sitten todella saattoivat olla ”reippaita” ja ”tasapainoisia”? Tätä lähdettiin kysymään Ensi- ja turvakotien liiton Lapsen aika -projektissa (1997–2001).

Liiton entinen toimitusjohtaja Marita Ruohonen muistaa innostuksen, joka valtasi ensi- ja turvakotien johtajien kokouksen 1990-luvun puolivälissä, kun uutta lapsityön hanketta ensimmäisen kerran esiteltiin yhdistyskentälle. ”Se oli herätys, että hyvät ihmiset, meidän emme ole miettineet tätä lainkaan.” Perustamisestaan lähtien Ensi- ja turvakotien liitto oli profiloitunut nimenomaan lastensuojelujärjestönä ja liitossa oli aina puhuttu siitä, kuinka lapset olivat toiminnan keskiössä. Lapsityön⁷² saralla oli kuitenkin tehty vain vähän, jos lainkaan, kehittämistyötä. Väkivaltaisille miehille tarkoitettu auttamismuoto, avopalveluna tehtävä Jussi-työ, oli käynnistynyt liiton piirissä vuonna 1994, mutta lapsia varten ei turvakodeissa juuri ollut omia työmenetelmiä. Kokouksessa Helsingin ensikodin pitkäaikainen johtaja Riitta Ärilä julisti liiton siirtyneen ”lapsen aika” -taajuudelle.⁷³

Jos tarkkoja ollaan, lapsen aika oli ottanut ensimmäisiä hataria askeliaan liitossa jo pian turvakotitoiminnan käynnistymisen jälkeen 1980-luvun alussa. Riitta Leskinen (nyk. Särkelä) selvitti tuolloin sivulaudaturtyötään varten turvakotilasten tilannetta ja avuntarvetta. Vuonna 1982 valmistuneessa, urauurtavassa tutkimuksessaan ”Kuka kuulisi minua” Leskinen totesi lasten jäävän turvakodeissa helposti vaille huomiota ja patisteli kuuntelemaan lasten kokemuksia. ”Perheväkivallan keskellä eläneiden perheiden kanssa työskenneltäessä on tärkeää, että lapsi otetaan huomioon

omine tarpeineen ja oikeuksineen. Heitä ei pidä redusoida vanhempien lisäkkeiksi”, Leskinen ohjeisti.⁷⁴ Turvakotien työkäytäntöihin tutkimuksella oli kuitenkin vain vähän, jos lainkaan, vaikutusta. Tämä johtui ennen kaikkea siitä, että 1980-luvulla perhekeskeinen näkökulma ja perheterapia valtasivat alaa väkivaltatyössä kaikkialla Pohjoismaissa. Perhekeskeisessä lähestymistavassa perhettä tarkasteltiin yksikkönä, ja perheväkivalta nähtiin aikuisten välisenä vuorovaikutusongelmana. Lasten kokemusmaailma hautautui 15 vuodeksi.⁷⁵

Väkivalta traumana

Perhekeskeisen ajattelutavan kritiikki yleistyi lastensuojelussa 1990-luvun kuluessa. Työkäytäntöjä tarkasteltaessa havaittiin, kuinka helposti lasten tarpeet ja kokemukset jäivät syrjään, kun asioita puitiin vain aikuisten kesken. Myös väkivaltatyössä havahduttiin siihen, että ”perheyksikön” sijaan palveluja oli suunnattava erikseen väkivallan uhreille ja tekijöille. 1990-luvun puolivälissä perheväkivalta hahmotettiin kuitenkin yhä edelleen aikuisen naisen ja aikuisen miehen välienselvittelyksi. Turvakodeissa tämä tarkoitti sitä, ettei väkivallasta keskusteltu lasten kuullen. Jos lapsista haluttiin tietää jotain, asiaa kysyttiin äidiltä. Kaunis ajatus oli, että näin lapsia suojeltiin ikäviltä muistoilta. Väkivaltakoke-

VAATIMUS LAPSEN HUOMIOIMISESTA

MULLISTI TURVAKOTIEN TYÖKÄYTÄNNÖT.

musten työstämisen sijaan lapsille haluttiin tarjota turvallinen ja suojaisa paikka leikkiä ja toteuttaa lapseuttaan.⁷⁶

Poikkeuksiakin oli. Sekä Pääkaupungin turvakodissa että Oulun ensi- ja turvakodissa oli työskennelty lasten kanssa jo 1980-luvulta lähtien. Lapsen aika -projektin ja liiton lapsityön kehittymisen kannalta nimenomaan oululaisten kokemuksilla tuli olemaan suuri merkitys. Oulun ensi- ja turvakodin yhteyteen oli vuonna 1994 perustettu Kriisikonsultointi- ja koulutuskeskus (nykyisin Trauma-terapiakeskus), joka toi Suomeen täällä vielä melko tuntematonta traumanäkökulmaa ja toimi linkkinä uusimpaan kansainväliseen traumatutkimukseen. Tätä kautta Oulun turvakodissa alkoi kehittyä näkemys perheväkivallasta traumana. Samalla käynnistyi keskustelu siitä, missä määrin väkivallan näkeminen ja kuuleminen saattoi vaikuttaa lapsiin traumatisoivasti.⁷⁷

Traumanäkökulmaan sekä lasten kanssa työskentelystä saatuihin kokemuksiin tukeutuen oululaiset ryhtyivät 1990-luvun puolivälissä puuhaamaan omaa lapsityön kehittämishanketta. Kun asiasta keskusteltiin liiton piirissä, kävi nopeasti ilmi, että maaperä oli otollinen suuremmallekin ponnistukselle lasten kanssa tehtävän väkivaltatyön kehittämiseksi. Tätä kautta paikallisesta hankkeesta tuli liiton koordinoima projekti, jolle haettiin ja saatiin rahaa RAY:ltä.

Liiton 23 jäsenyhdistyksestä peräti 13 liittyi mukaan näin syntyneeseen Lapsen aika -projektiin.⁷⁸

Lapsen paikkaa raivaamassa

Lasten kanssa tehtävälle väkivaltatyölle ei ennen Lapsen aika -projektia (1997–2001) juuri ollut suomalaisia esikuvia. Projektissa olikin heti alussa ratkaistava se, mitä väkivaltaa kokeneiden lasten kanssa työskentely piti sisällään ja millaisin työmenetelmin ja mallein sitä tehtiin. Periaatteeksi tuli tarjota kaikille äitinsä mukana turvakotiin saapuville (käytännössä yli 3-vuotiaille) lapsille mahdollisuus henkilökohtaisiin tapaamisiin lapsityöntekijän kanssa sekä lasten vertaisryhmiin osallistumista. Ikä- ja kehitystasosta riippuen lapsi sai tilaisuuden joko sanoin, kuvin tai leikin avulla purkaa väkivaltakokemuksiaan. Koska turvakodissa vietetty aika jäi monien perheiden kohdalla lyhyeksi, joskus vain viikonlopun mittaiseksi, korostui työssä myös työntekijöiden taito seuloa esille jatkohoitoa vaativat lapset.⁷⁹

Traumanäkökulma vaikutti olennaisesti siihen, miten Lapsen aika -projektissa arvioitiin väkivallalle altistuneiden lasten tilannetta. Sekä liitossa että yleensäkin lastensuojelussa oli totuttu ajattelemaan, että vain väkivallan kohteeksi joutuneet lapset tarvitsivat henkilökohtaista apua. Kuitenkin myös väkivaltaa nähneiden ja kuulleiden lasten oli havaittu

Ei lasten lyömiselle. Liitto osallistui 1980-luvun alussa kiihkeästi keskusteluun lasten kurittamisesta. Vuonna 1984 lasten ruumiillinen kurittaminen kiellettiin Suomessa lailla. Liitto teetti ruotsalaisen taiteilijan Helga Henschenin kuvasta kortteja ja julisteita, joita jaettiin neuvoloihin ja kouluihin.

Kannusta minut vahvaksi.

2010-luvulla keskustelu lasten

kohtelusta jatkuu. Liitto on jälleen nostanut

esiin kuritusväkivallan, jota kasvatuksen

nimissä käytetään lapsia kohtaan.

kärsivän stressistä, erilaisista käyttäytymisen ja tunne-elämän ongelmista sekä painajaismaaisista muistoista. Traumatutkimus korostikin sitä seikkaa, että lapsen turvallisuuden kannalta vanhempien rooli oli ratkaiseva. Perheväkivallan todistaminen asetti lapset usein tilanteeseen, jossa he pelkäsivät äidin kuolevan tai loukkaantuvan vakavasti. Lasten näkökulmasta tämä saattoi olla aivan yhtä uhkaavaa kuin se, että vaara kohdistuisi suoraan heihin itseensä. Kiteytettynä projektin viesti kuuluikin, että jo perheväkivallalle altistu-

minen ja sen uhan alla eläminen oli vahingollista lapsen kehitykselle.⁸⁰

Kehitetyn työskentelytavan juurruttaminen edellytti Lapsen aika -projektilta vaikuttamistyötä yhdistysten suuntaan – siinä määrin mullistavat seuraukset projektin esittämällä vaatimuksella lasten huomioimisesta oli turvakotien työkäytäntöihin. Turvakotien mitoitukset olivat ja ovat yhä edelleen hyvin tiukat, mikä tekee kehittämis-

JO VÄKIVALLAN UHAN ALLA

ELÄMINEN VAHINGOITTAÄ LASTA.

työstä lähtökohtaisesti haastavaa. Vain neljään yhdistykseen 13:sta voitiin palkata projektirahalla erillinen työntekijä vastaamaan lasten kanssa työskentelystä. Samalla projekti moninkertaisti turvakotien asiakasmäärät. Ennen projektia turvakodin asiakkaaksi oli kirjattu vain äiti; nyt myös lapset saivat oman asiakkuuden. Yhdistyksissä olikin heti projektin alkuvaiheessa ratkaistava kysymykset siitä, mistä saatiin tarvittavat tilat ja henkilökuntaa lasten kanssa työskentelyä varten. Koska turvakodeissa harvoin oli tyhjiä huoneita, merkitsi tilan osoittaminen lapsityöhön luopumista jostain muusta toiminnasta. Sama tilanne koski työntekijöitä, sillä mitä enemmän henkilökunnan työajasta osoitettiin lapsille, sitä vähemmän sitä oli käytettäväksi pahoinpideltyjen äitien tarpeisiin.⁸¹

Vanhat tavat ja tottumukset, asenteet ja ennakkoluulot saattoivat myös istua tiukassa. Turvakodeissa oli liki 20 vuoden ajan työskennelty nimenomaan äitien kanssa, ja ”lasten leikittäminen” oli totuttu mieltämään kaikkein kokemattomimpien työntekijöiden, harjoittelijoiden tai opiskelijoiden tehtäväksi. Monesti äitien hätä myös näyttäytyi työntekijöille niin suurena ja akuuttina, että se tuntui syövän huomion kaikelta muulta. Toisin kuin aikuiset, lapset eivät yleensä osanneet esittää vaatimuksia. Projektin alkuvaiheessa olikin tyypillistä, että lapset saivat tyytyä siihen, mitä aikuisilta jäi yli.⁸²

Lapsen ajan kaltaisessa, pioneerityötä tekevässä kehittämishankkeessa avainasemaan nousee työntekijöiden perehdyttäminen. Lapsen aika -projektissa koulutuksen rooli korostui myös siksi, että valtaosassa mukaan lähteneistä yhdistyksistä työntekijöiden oli ”oman toimensa ohella” otettava vastuuta lapsityöhön perehtymisestä. Projektiin sisällytetyn pitkäjänteisen koulutusprosessin kautta pyrittiinkin varmistamaan se, että kehittämistyön tulokset ja asiantuntemus saataisiin juurrutettua mahdollisimman hyvin yhdistyskentälle.⁸³

Projektipäällikkönä toiminut Mikko Oranen muistaa sekä yhdistysten että yksittäisten työntekijöiden ottaneen Lapsen ajan viestin hyvin vastaan. Vähitellen turvakodeista alkoi myös löytyä resursseja lasten kanssa tehtävälle työlle. Viiden vuoden aikana projektissa onnistuttiin luomaan liiton lapsityölle vankka perusta ja rakennettiin paljon yhdistyksissä yhä edelleen voimassa olevia työmuotoja. Lasten kanssa työskentely taas osoitti nopeasti sen, että lapset olivat sekä halukkaita että kykeneviä käsittelemään väkivaltaa. Edellytyksenä oli, että aikuinen ilmaisi halunsa kuunnella lasta ja tarjosi lapsen kokemusten käsittelylle turvalliset puitteet. Lapsen aika päättyi projektina vuonna 2001, minkä jälkeen lapsityötä on tehty liitossa ja yhdistyksissä RAY:n kohdennetulla A-avustuksella. Myös yksittäisillä yhdistyksillä on ollut omia lasten kanssa tehtävän väkivaltatyön kehittämisprojekteja.⁸⁴

PERHEISTÄ PALJASTUI YHÄ ENEMMÄN

SUORAAN LAPSIIN KOHDISTUVAA VÄKIVALTA.

Herätkää!

Etenkin alkuvaiheessa Lapsen aika -projektin huomio oli kiinnittynyt työmuotojen kehittämiseen ja lapsen paikan raivaamiseen turvakodeissa. Kun turvakotien työntekijät sitten ryhtyivät selvittämään pahiten kärsineiden lasten mahdollisuuksia jatkohoitoon, törmäsivät he nopeasti siihen, miten huonosti suomalainen sosiaali- ja terveydenhuolto tunnisti ja tunnusti väkivaltaa kokeneiden lasten hädän. Yhteiskunnan silmissä perheväkivallalle altistuneet lapset olivat ”näkymättömiä lapsia”, kuten projektissa todettiin. Tämä loi Ensi- ja turvakotien liitolle painetta pyrkiä vaikuttamaan auttamisjärjestelmään myös omaa yhdistyskenttää laajemmin. Turvakotiin tulleet lapset tarvitsivat oman edunvalvojan, joka tekisi heistä ja heidän ongelmistaan näkyviä.⁸⁵

Lapsen aika -projektissa tiedottaminen, yhteistyötahojen kouluttaminen, valistustyö sekä keskustelun herättäminen nousivatkin tärkeäksi työsaraksi. Väkivallan käsittäminen traumaksi oli vielä vuosituhannen vaihteessa uusi asiantuntijuusalue, joka vaati avaamista ja sen selventämistä, että väkivaltaisessa ympäristössä kasvamisen oli lapsen kehityksen kannalta riskitekijä. Niin neuvoloissa, terveydenhuollossa ja mielenterveyspalveluissa kuin päiväkodeissa ja kouluissa tarvittiin konkreettista tietoa siitä, miten väkivallan merkit

tunnistettiin, miten väkivalta otettiin lasten kanssa puheeksi, millaisia vaikutuksia väkivallalla oli lasten elämään ja millaisia hoitomuotoja Suomessa oli tarjolla. Yksi konkreettinen vaikuttamisen paikka liittyi lastensuojelussa vallitseviin näkemyksiin siitä, ettei pelkkä väkivallan näkeminen tai kuuleminen edellyttänyt lastensuojelun aktivoitumista, koska kyse oli aikuisten välisestä asiasta. Muutenkin lastensuojelun työkäytännöt hahmottuivat projektin näkökulmasta hyvin aikuiskeskeisiksi. Viranomaiset puhuivat joko keskenään tai vanhempien kanssa, mikä pahimmillaan johti siihen, että erotilanteissa lapsia saatettiin sijoittaa nimenomaan väkivaltaa käyttäneen vanhemman luokse.⁸⁶

Vaikuttamistyötä tehtiin Lapsen aika -projektissa aivan erityisellä tunteenpalolla. Lapsiin kohdistuva väkivalta on järkyttävä teema – ja sitä se oli myös projektissa mukana olleille työntekijöille. Mikko Oranen kuvailee tilannetta ”viattomuuden särkymiseksi”. Kokeneetkin työntekijät olivat vielä ennen projektia saattaneet ajatella, ettei väkivalta koskettanut konkreettisesti kuin pientä osaa turvakotiin tulleista lapsista. Projektin käynnistyttyä lasten kokema pelko, hätä ja paha olo vyöryivät työntekijöiden päälle. Samalla perheistä paljastui yhä enemmän myös suoraan lapsiin kohdistuvaa, paikoin erittäin rankkaakin fyysistä ja henkistä väkivaltaa.⁸⁷ Lapsen aika -arviointitutkimuksen laatineen tutkija Hannele Forsbergin kommentti oli kuvaava:

Jotta päässä ei naksahdaisi. Ensi- ja turvakotien liitto auttaa myös väkivallan tekijää. Jussi-työ on nimestään huolimatta tarkoitettu myös naisille.

*Ennen tutustumistani turvakotien lapsityöhön en ollut osannut kuvitella millaisen julmuuden ja alistamisen kohteeksi osa hyvinvointiyhteiskuntamme lapsista saattaa lähipiirissään joutua. Oli hätkähdyttävää havahtua omaan tietämättömyyteen, olenhan kuitenkin työskennellyt vuosia sosiaalisten ongelmien ja lastensuojelun tutkimuksen parissa.*⁸⁸

Havahtuminen näin isoon ja rankkaan ongelmaan toi etenkin alkuaikojen vaikuttamistoimintaan vahvan, jopa herätysliikkeenomaisen leiman. Myös ympäröivä yhteiskunta oli saatava ravisteltua hereille ja ymmärtämään asian vakavuus. Yhtenä vaikuttamistoiminnan välineenä projektissa käytettiin lapsityön myötä yhdistyksiin kertyvää materiaalia: lasten ja työntekijöiden kertomuksia väkivallasta sekä lasten taideterapiassa piirtämiä kuvia. Niiden kautta väkivalta ja sen jättämät jäljet piirtyivät esille äärimmäisen konkreettisella – mutta myös ahdistavalla – tavalla. Sordiinoa liiton lapsityössä opeteltiin käyttämään myöhemmin. Mikko Oranen muistaa pitäneensä vauvatyön kehittämispäällikön Hannele Törrösen kanssa koulutustilaisuuksia, jotka saattoivat järkyttää yleisöä syvästikin ja joista yhdessä osanottaja jopa pyörtyi.⁸⁹

Paitsi asiantuntijoille, projekti toi väkivaltaa kokeneiden lasten tilannetta näkyväksi tiedotusvälineiden kautta myös suurelle yleisölle. Kun puhutaan lapsista ja väkivallasta, uu-

tiskynnys ylittyy yleensä vaivatta. Näin oli myös Lapsen aika -projektissa. Tiedotustilaisuuksiin oli helppoa saada paikalle median edustajia, ja lasten kanssa tehtävä väkivaltatyö löysi hyvin tiensä lehtiin, radioon ja jopa televisioon. Suhteessa tiedotusvälineisiin projektissa jouduttiin kuitenkin pohtimaan tiedottamisen etiikkaa. Vielä 2000-luvun taitteessa liitossa suhtauduttiin muutenkin kriittisesti median pyyntöihin päästä haastattelemaan ensi- ja turvakotien asiakkaita (ks. 5. luku), ja aivan erityisesti tämä korostui lasten kohdalla. Liitto ei missään tapauksessa halunnut tulla yhdistetyksi ”sosiaalipornoon”, vaan lasten suojeleminen ja kunnioittava kohtelu miellettiin vahvasti ykkösprioriteetiksi.⁹⁰

Konkreettisia ja yksilöityjä tuloksia on vaikea mitata silloin, kun puhutaan vaikuttamistyöstä, joka kohdistuu toisaalta suomalaisen auttamisjärjestelmän asenteisiin ja käytäntöihin, toisaalta julkiseen keskusteluun ja suureen yleisöön. Lapsen aika -hankkeen voi joka tapauksessa katsoa toimineen ladun aukaisijana lasten kokeman väkivallan tunnistamisessa; se nosti esille ongelman ja pakotti auttamisjärjestelmän katsomaan sitä. Projektin myötä myös tietoisuus väkivallasta traumana ja uhkana lapsen kehitykselle kasvoi sosiaali- ja terveydenhuollossa. Tämän seurauksena kuntien sosiaaliviranomaisten kanssa ei enää 2010-luvulla tarvitse vääntää kättä siitä, onko väkivallan todistaminen lapselle traumatisoivaa vai ei. Omalta osaltaan projekti oli

LASTEN KANSSA TEHTÄVÄ VÄKIVALTATYÖ

NÄKYI HYVIN LEHDISSÄ, RADIOSSA JA TELEVISIOSSA.

vaikuttamassa myös siihen, että lapsia koskettava väkivalta nimettiin 2000-luvun taitteessa sosiaalseksi ongelmaksi – samoin kuin tapahtui naisiin kohdistuvalle väkivallalle 1970-luvulla.⁹¹

Paitsi pioneerihankkeena Lapsen aika -projekti ja sen saavutukset on kuitenkin nähtävä myös osana laajempaa yhteiskunnallista kehityskulkua – ja pikemminkin seurauksena kuin alulle panevana voimana. 1990-luvun lopulla aika oli monella tapaa otollinen lasten kanssa tehtävän väkivaltatyön kehittämiseksi ja lasten tarpeiden esiin nostamiselle. Niin Suomessa kuin ulkomailla lasten asemaan, oikeuksiin ja osallisuuteen alettiin kiinnittää yhä lisääntyvää huomiota, ja lapsilähtöisyys ja -keskeisyys nousivat lastensuojelussakin muotikäsitteiksi. Samalla Lapsen ajan viestiä auttoi viemään Suomessa 1990-luvun lopulla käynnistynyt perheväkivaltakeskustelun toinen aalto. Sen näkyvimpiä ilmentymiä oli Stakesin suuri naisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisyhanke (1998–2002), joka sitoutti niin valtion kuin kunnat entistä tehokkaampiin toimenpiteisiin perheväkivallan kitkemiseksi. Vuosituhannen vaihteessa perheväkivalta nousi myös tiedotusvälineissä esille aivan toisessa mittakaavassa kuin vielä 5–10 vuotta aikaisemmin. Tässä ympäristössä Lapsen aika -projektin oli luontevaa tuoda sanomaansa esille.⁹²

Resursseista ja oikeuksista

Lasten kanssa tehtävä väkivaltatyö on 2000-luvulla vaikiinnuttanut paikkansa Ensi- ja turvakotien liitossa ja sen jäsenyhdistyksissä. Turvakotien työkäytännöissä ja resursseissa on yhä eroja, eikä esimerkiksi avopalveluna tehtävää lapsityötä ole tarjolla jokaisessa jäsenyhdistyksessä. Liiton laatimien ja jäsenyhdistysten hyväksymien laatukriteerien ansiosta kaikki yhdistykset ovat kuitenkin sitoutuneet yhteisiin lapsityön periaatteisiin, joihin kuuluvat jokaisen turvakotiin saapuvan lapsen oma asiakkuus, hänelle osoitettu oma työntekijä, mahdollisuus yksilötyöskentelyyn sekä lapsesta tehdyt erilliset kirjaukset. Enää ei ole mahdollista, että turvakotiin saapuva lapsi voitaisiin ohittaa ja huomio keskittää yksinomaan vanhempien auttamiseen. Vuosittain jäsenyhdistysten lapsityö tavoittaa lähes 1500 lasta.⁹³

Lähestyttäessä 2010-lukua liitto ja sen jäsenyhdistykset ovat ulottaneet väkivaltatyön myös kahteen sellaiseen ryhmään, jotka olivat jääneet paitsioon niin Lapsen aika -projektissa kuin sen pohjalta kehittyneessä lapsityössä: yli 13-vuotiaisiin nuoriin sekä alle 3-vuotiaisiin lapsiin ja vauvoihin. Molempien ryhmien auttamiseksi on liitossa ja jäsenyhdistyksissä kehitetty uusia lähestymistapoja ja työmenetelmiä. Myös käsitys väkivallantekijöistä on monipuolistunut. Ennen 2000-lukua perheväkivalta miellettiin

Rakkausmaisteri. Nuorten kohtaamiseen ja väkivallan puheeksi ottamiseen ideoitu Rakkausmaisteri-tutkinto on kiinnostanut nuoria erilaisissa tapahtumissa. Tutkinnon suorittanut saa rannekkeen.

yleisesti miesten puolisoihinsa ja lapsiinsa kohdistamaksi henkiseksi tai fyysiseksi pahoinpitelyksi. Etenkin liiton Vaiettu naiseus -projektin (2004–2008) myötä ensi- ja turvakodeissa on kuitenkin havahduttu siihen, että väkivallan tekijä voi olla myös nainen tai äiti.

Kaiken kaikkiaan kuva perheväkivallasta on 2000-luvulla laajentunut, väkivaltatyön menetelmät ovat kehittyneet ja kohderyhmien kirjo on kasvanut. Samalla tutkimus on

tuottanut valtavasti uutta tietoa väkivallan vaikutuksista lapsiin ja nuoriin. Tämä ei kuitenkaan ole ratkaissut itse ongelmaa – väkivaltaa ja sille altistumista – pikemminkin vain nostanut näkyviin yhä lisää avuntarvetta. Oli kyse sitten turvakotilain, sote-lain tai sosiaalihuoltolain kannanotosta, Ensi- ja turvakotien liitto on kerta toisensa jälkeen toistanut samaa viestiä: väkivaltaa kokeneet lapset ja nuoret tarvitsevat yhteiskunnalta aivan erityistä huomiota ja tukea.⁹⁴ Kaikesta liiton tekemästä vaikuttamistyöstä huolimatta väki-

LASTEN KOHTAAMA VÄKIVALTA EI PYSTYTÄ
RIITTÄVÄSSÄ MÄÄRIN TUNNISTAMAAN.

valtatyön resurssit ovat kuitenkin yhä edelleen liian pienet, eikä lasten kohtaamaa väkivaltaa kyetä riittävässä määrin tunnistamaan.

Periaatteessa julkinen auttamisjärjestelmä tunnustaa väkivallan isoksi ongelmaksi, johon yhteiskunnan tulee puuttua. Tästä huolimatta sosiaalityöntekijöillä ei käytännössä ole riittäviä resursseja tilanteeseen reagoimiseksi ja väkivallan seurausten hoitamiseksi. Lastensuojelun avo- huollon asiakkaiden määrä on viimeisten 20 vuoden aikana kasvanut noin 25 000:sta liki 90 000:een.⁹⁵ Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että lastensuojelun työntekijät joutuvat vastaanottamaan perheitä katkeamattomana jonona. Väkivallan tunnistaminen vie kuitenkin aina oman aikansa. On verraten harvinaista, että lastensuojelun työntekijät kohtavat mustelmilla olevia lapsia, joilta puuttuu tukkaa päästä. Henkinen väkivalta, väkivallalle altistuminen ja lasten tarpeiden laiminlyönti ovat lapsiin kohdistuvaa fyysistä väkivaltaa huomattavasti yleisempiä ja myös vaikeasti tunnistettavampia ilmiöitä. Resurssien lisäksi auttamisjärjestelmässä tarvittaisiin myös lisää tietoa väkivallan eri muodoista ja niiden tunnusmerkistöistä. Tämä koskee paitsi lastensuojelua myös päiväkoteja, koulua, neuvolaa ja muuta terveydenhoitoa, jotka ovat päivittäin tekemisissä lasten kanssa.⁹⁶ Väkivaltaa kokevat ja sille altistuvat lapset ovat myös hyvin epätasa-arvoisessa asemassa riippuen asuinkunnasta.

Loppujen lopuksi vain verraten harvalla paikkakunnalla on turvakoti ja/tai väkivaltaerityisiä avopalveluja. Se, saako lapsi apua, riippuu Suomessa yksittäisten kuntien linjauksista ja jopa budjettitilanteista. Alkuvuodesta apua voi olla saatavilla, mutta mikäli sosiaalitoimen avopalvelun määrärahat on loppuvuodesta kulutettu, ei maksusitoumusta tarvittavaan hoitoon välttämättä heru. RAY:n varoin taas ei ole mahdollista kompensoida kuntien vajavaisia resursseja, sillä RAY:n linjausten mukaan kuntien tulee vastata lakisääteisistä velvollisuuksistaan, joihin myös sosiaalitoimi ja lastensuojelu kuuluvat.⁹⁷

Tulevaisuudessa kuntien väliset erot saattavat tosin taasoittua. Elokuussa 2014 voimaan astui Euroopan neuvoston Istanbulin sopimus, joka määrittelee turvakotien ylläpidon valtioiden velvollisuudeksi ja joka edellyttää Suomeltakin turvakotipaikkojen lisäämistä. Ongelmaksi on kuitenkin nousemassa – jälleen kerran – raha. Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) arvion mukaan sopimuksen edellyttämien velvoitteiden täyttäminen maksaisi valtiolle noin 40 miljoonaa euroa vuodessa. Valtion turvakoteja varten budjettoima 11,8 miljoonaa euroa vuodelle 2015 riittää kuitenkin vain juuri ja juuri nykyisen turvakotiverkoston ylläpitoon.⁹⁸

Toisen kansainvälisen sopimuksen, vuonna 1989 solmitun YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen 19. artikla toteaa:

Sopimusvaltiot ryhtyvät kaikkiin asianmukaisiin lainsäädännöllisiin, hallinnollisiin, sosiaalisiin ja koulutuksellisiin toimiin suojellakseen lasta kaikenlaiselta ruumiilliselta ja henkiseltä väkivallalta, vahingoittamiselta ja pahoinpitelyltä, laiminlyönniltä tai välinpitämättömältä tai huonolta kohtelulta tai hyväksikäytöltä.⁹⁹

YK:n Lapsen oikeuksien sopimuksen velvoittavuus tunnetaan suomalaisten päättäjien keskuudessa huonosti. Koska Suomi on ratifioinut sopimuksen, ovat sen artikkelit kuitenkin yhtä sitovia kuin kansalliset lakipykälät. Tästä huolimatta on selvää, ettei ”kaikkiin asianmukaisiin” ”hallinnollisiin, sosiaalisiin ja koulutuksellisiin” toimiin lasten kokeman väkivallan kitkemiseksi ole Suomessa ryhdytty. YK:n Lapsen oikeuksien sopimus muodosti perustan jo Lapsen aika -projektille. 2010-luvulla Ensi- ja turvakotien liitossa on uudestaan havahduttu siihen, että sopimus toimii argumenttina myös liiton vaikuttamistoiminnassa laajemmin. Jokaisen kunnan yksiselitteinen velvollisuus on huolehtia siitä, että lasten oikeus väkivallattomaan kasvuympäristöön turvataan, ei vain sanojen, vaan myös käytännön tasolla.¹⁰⁰

”KAIKKIIN ASIANMUKAISIIN” TOIMIIN
LASTEN KOKEMAN VÄKIVALLAN KITKEMISEKSI
EI OLE RYHDYTTY.

Kuva Kuvapalvelu OK / Eila Tiinen

LUKU 4

Mies mäessä

096129370. Näppäilty numero piirtyy esille kännykän ruudulta. Sitten iskee epävarmuus: jos ei kuitenkaan... Useat Miesten kriisikeskukseen yhteyttä ottaneet miehet ovat kertoneet saman tarinan. Puhelinnumero on ollut valittuna monta kertaa, ennen kuin hätä ja avuntarve ovat kasvaneet tarpeeksi suuriksi ja puhelimen on lopulta annettu hälyttää.¹⁰¹

Miesten avun hakemisen kynnys on perinteisesti ollut korkea. Tähän havahduttiin 2000-luvun alussa myös Ensi- ja turvakotien liitossa, missä ryhdyttiin kehittämään helposti lähestyttäviä, miehille suunnattuja auttamisen muotoja. Sillä kuten jo Miesten kriisikeskuksen alkuvaiheet osoittivat, suomalaiset miehet kyllä puhuvat, kunhan heille tarjotaan siihen mahdollisuus.

Miestyötä ei ehkä ensimmäisenä yhdistetä Ensi- ja turvakotien liittoon ja sen toimenkuvaan. Aina 1990-luvulle asti liitto profiloituikin hyvin vahvasti äitien ja lasten järjestönä. Vain hieman kärjistettynä miehille oli liiton kontekstissa varattu ”pahiksen” rooli. He joko hylkäsivät raskaaksi tulleen äidin ja oman lapsensa (ensikodit) tai pahoinpitelivät vaimoaan ja mahdollisesti myös lapsiaan (turvakodit). Suomessa miehiä ei kuitenkaan missään vaiheessa suljettu kategorisesti ensi- ja turvakotien ulkopuolelle. Sen sijaan monissa Euroopan maissa on tyypillistä, että turvakotien osoite on salainen, eikä edes miespuolisia työntekijöitä tai yli 12-vuotiaita poikalapsia suvaita.¹⁰²

Ensimmäisenä miesten kanssa tehtävän työn tarpeellisuuteen herättiin liiton väkivaltatyössä. Pääkaupungin turvakodissa oli jo 1980-luvulla todettu, että perheväkivallan ehkäisy jäi vaillinaiseksi, mikäli samalla ei puututtu väkivaltaisen miehen tilanteeseen. Tältä pohjalta käynnistyi vuonna 1994 liiton Jussi-työ¹⁰³, joka keskittyi auttamaan väkivallan tekijöitä ja tarjosi heille väkivallattomia keinoja ongelmien ratkaisemiseksi. Aina 2000-luvun alkuun asti miehiä tarkasteltiin Ensi- ja turvakotien liitossa nimenomaan väkivaltatyön kautta, eivätkä muun tyyppiset miesten ja isien ongelmat juuri herättäneet keskustelua.¹⁰⁴

Vähitellen aika kypsyi näkökulman muutokselle – niin liitossa kuin yhteiskunnassa laajemminkin. Ennen 1990-luvun loppua miehistä ja miessukupuolelle leimallisista ongelmista ei juuri keskusteltu suomalaisessa sosiaali- ja terveydenhuollossa. Jo pelkät tilastot kertoivat kuitenkin karua kieltä. Päihdeongelmat, asunnottomuus ja itsemurhat olivat miehillä selvästi yleisempiä kuin naisilla, ja erojen ja työttömyyden tiedettiin nimenomaan miesten kohdalla johtavan helposti syrjäytymiskiarteeseen. 2000-luvun taitteessa virisikin keskustelu miesten välinputoaja-asemasta auttamisjärjestelmässä. Paitsi että miehet tunnettiin huonoiksi avunhakijoiksi, tiedettiin sekin, ettei palvelujärjestelmä tarjonnut heille apua, ellei kyse ollut vakavasta ja selvästi diagnosoitavissa olevasta ongelmasta, kuten alkoholismista tai mielenterveyden pettämisestä. Pelkkä huoli omasta tilanteesta ei yleensä riittänyt avun saantiin, vaikka ”kevyempien ongelmien” käsittely olisi saattanut ehkäistä raskaampien ja vaikeasti hoidettavien kriisien syntyä. Monet miehet myös kokivat, ettei läpeensä naisvaltainen ala kyennyt vastaamaan heidän tarpeisiinsa.¹⁰⁵

Tämän keskustelun myötä myös Ensi- ja turvakotien liitossa heräsi kiinnostus käsitellä miesten ongelmia laajemmin kuin vain väkivaltatyön näkökulmasta. Miesten avunsaantimahdollisuuksista olivat huolissaan myös A-kliinikkasäätiö ja Suomen Mielenterveysseura, jotka tahoillaan

Jotain annettavaa isille. Isä saattaa jäädä vauvan odotuksessa sivustakatsojaksi. Liitto teki neuvoloissa jaettaviksi taskukokoisia isäkortteja eri aiheista: isäksi tulemisesta, lapsen kanssa olemisesta, isän hyvinvoinnista ja isästä perheen turvallisuuden takaaja.

MIESTEN YHTEYDENOTTOJEN

MÄÄRÄ YLITTI KAIKKI ODOTUKSET.

kohtasivat päihde- ja mielenterveysongelmiin ajautuneita miehiä. Vuosituhannen vaihteessa järjestöt alkoivatkin kartoittaa mahdollisuuksia yhteiselle miestyön hankkeelle.¹⁰⁶

Konkreettisiin toimiin ryhtymistä vauhditti lopulta eduskunnan käsittelyä odottanut lakiesitys, joka oli laajentamassa lähestymiskiellon koskemaan myös perheenjäseniä ja joka näin ollen mahdollisti väkivaltaisen osapuolen (käytännössä miehen) poistamisen omasta kodistaan määräajaksi. Ensi- ja turvakotien liitto, Suomen Mielenterveysseura, A-klinikkasäätiö sekä tuettuja asumispalveluja tarjoava Y-säätiö katsoivat, että tällaisille miehille olisi pystyttävä tarjoamaan sekä psykososiaalista tukea että lyhytaikaisia asumisratkaisuja. Yhdessä järjestöt hakivat RAY:ltä rahoitusta miestyön kehittämishankkeelle, jonka tavoitteena oli sekä auttaa lähestymiskieltoon määrättyjä miehiä että tarkastella miesten ongelmia laajemmin. Idean primus motorina toimi A-klinikkasäätiön toimitusjohtaja Lasse Murto, joka sai aktiivista taustatukea Turun yliopiston sosiaalityön professorilta (ma.) Leo Nyqvistiltä, Ensi- ja turvakotien liiton toimitusjohtajalta Marita Ruohoselta sekä kansanedustaja Ilkka Taipaleelta. Näin syntyneen viisivuotisen Miesten kriisikeskus -hankkeen (2002–2006) koordinoivaksi järjestöksi nimettiin Ensi- ja turvakotien liitto.¹⁰⁷

Koskaan ei ole liian aikaista hakea apua

Loppujen lopuksi Miesten kriisikeskuksen toimenkuva poikkesi jonkin verran suunnitellusta. Laajennettu lähestymiskielto astui viivästysten jälkeen voimaan vuonna 2005, mutta se ei tuonut mukanaan sellaista avuntarvetta kuin järjestöt olivat vielä vuosina 2001–2002 uumoilleet. Keskus ei esimerkiksi välittänyt yhtään Y-säätiön asuntoa kotoaan hädättyille miehille. Sen sijaan miesten kriisikeskuksen toimenkuvaksi tarkentui matalakynnyksisen avun tarjoaminen erilaisiin miesten kohtaamiin kriiseihin, joita olivat muun muassa avioero, parisuhde- ja päihdeongelmat, väkivalta, lapsiin liittyvät kysymykset, ahdistus ja itsetuhoisuus. Ongelmien ennaltaehkäistävyyttä korostava slogan kuului: ”Koskaan ei ole liian aikaista hakea apua”. Asiakastyön rinnalla Miesten kriisikeskuksen tehtävänä oli myös kerätä tietoa miesten kriiseistä: millaisia ne olivat, miten miehet niihin reagoivat ja miten he hakeutuivat hoitoon? Kyseessä oli pioneerityö, sillä tällaista kartoitusta ei Suomessa ollut aikaisemmin tehty.¹⁰⁸

Miesten kriisikeskus avasi ovensa Helsingin keskustassa Lönnrotinkadulla helmikuun alussa 2003. Asiakastyöstä vastasi kaksi miespuolista ja kaksi naispuolista työntekijää.

MIESTYÖ ON LÖYTÄNYT ENSIKODEISTA, TURVAKODEISTA
JA AVOPALVELUISTA YHÄ LAAJENEVAN JALANSIJAN.

Kuka tahansa saattoi ottaa yhteyttä keskuksen puhelimitse, eikä erillistä lähetettä tarvittu. Kaikille halukkaille keskus tarjosi mahdollisuutta lyhytkestoiseen kriisiapuun, mikä käytännössä tarkoitti paria kolmea tapaamiskertaa, joiden aikana miehet pääsivät purkamaan ongelmiaan ammattiauttajalle. Tarvittaessa keskuksen työntekijät ohjasivat miehet eteenpäin saamaan jatkohoitoa.

Jo ennen varsinaisen asiakastyön aloittamista Miesten kriisikeskus oli käynnistänyt laajan tiedotuskampanjan, jonka avulla pääkaupunkiseudun eri viranomaisille ja yhteistyötahoille kerrottiin keskuksen toiminnasta ja kehoitettiin ohjaamaan avuntarpeessa olevia miehiä keskuksen piiriin. Ensimmäisen vuoden aikana tulneiden yhteydenottojen suuri määrä – 520 miestä – ylitti kuitenkin kaikki odotukset. Paitsi auttamisjärjestelmästä, miehet saivat tietoa keskuksen olemassa olosta myös tiedotusvälineistä, minkä todistivat lukuisat, varsinaisen toiminta-alueen eli pääkaupunkiseudun ulkopuolelta tulleet puhelut. Neljän ensimmäisen toimintavuoden aikana keskus sai yhteensä yli 2 200 yhteydenottoa ja vastaanotolla kävi yli 1 200 miestä.¹⁰⁹

Yhteyttä ottaneet miehet olivat ”tavallisia suomalaisia miehiä”, jotka edustivat hyvin pääkaupunkiseudun sosiaali-ekonomista jakaumaa. Yleisimpiä asiakkaiden pulmia olivat parisuhdeongelmat ja avioerot. Usein kyse oli kuitenkin

päällekkäisistä ongelmista, jolloin yhden ainoan tulossyn nimeäminen oli hankalaa. Liiallinen alkoholin käyttö saattoi esimerkiksi olla osasyynä parisuhdeongelmille, jotka puolestaan aiheuttivat ahdistusta ja pahensivat päihdeongelmaa. Yllättävänä keskuksen työntekijät kokivat sen, miten vuolaasti miehet puhuivat ongelmistaan. Myytti vaikenevasta suomalaisesta miehestä ei pitänyt paikkansa, vaan miehet tarvitsivat puhumiseen oikean paikan ja ajan. Puhumisen tarve korostui myös miesten antamassa palautteessa. Miehillä ei välttämättä ollut lähipiirissään ketään, jolle he olisivat voineet kertoa henkilökohtaisista ongelmistaan.¹¹⁰

Hankkeena Miesten kriisikeskus oli onnistunut. Neljän vuoden asiakastyön aikana kävi ilmi, että miehiä pystyttiin tukemaan suhteellisen lyhytkestoisella kriisiavulla. Samalla keskus toi konkreettisesti esille miehille suunnattujen palvelujen tarpeen. Kuten sosiaalityön professori Leo Nyqvist esitti hankkeen väliarviossa 2004, miehet ilmaisivat hyvin selkeästi haluavansa kriisikeskuksen tyyppistä palvelua ja kertoivat kokemistaan vaikeuksista hakea apua perinteisen palvelujärjestelmän kautta. Miesten kriisikeskuksen asiakkaista lähes kolme neljännessä turvautui keskuksen ensimmäisenä yhteydenottoaikkana, mikä merkitsi sitä, että ainakin oman kohderyhmänsä parissa keskus pystyi myös madaltamaan avun hakemisen kynnystä.¹¹¹

Isälle reilu mahdollisuus. Liiton viesti sosiaali- ja terveydenhuollon henkilöstölle on ollut, että hyvin usein isä ottaa vaikeassakin perhetilanteessa vastuuta lapsestaan, jos häntä kohdellaan äidin kanssa tasavertaisena vanhempana.

Isä perheen voimavarana

Projektivaiheen (2002–2006) jälkeen RAY on myöntänyt Miesten kriisikeskukselle – vuodesta 2007 lähtien Miesten keskukselle ja vuodesta 2011 lähtien Miestyön kehittämis-keskukselle – ensin määräaikaista ja sittemmin pysyvää jatkorahoitusta. Nimen lisäksi myös keskuksen toimenkuva on muuttunut. RAY:n linjattua, ettei asiakkaiden vastaan-

ottaminen kuulunut keskusjärjestöjen tehtäviin, oli keskuksen asiakastyö ajettava alas vuoteen 2009 mennessä. Miesten keskuksessa tätä ei kuitenkaan jääty suremaan, vaan asiakastyötä on kehitetty Ensi- ja turvakotien liiton jäsenyhdistyksissä, mikä on entisestään vahvistanut Ensi- ja turvakotien liiton roolia suhteessa kolmeen muuhun perustajajärjestöön. Käytännössä Miestyön kehittämis-keskuksesta onkin 2010-luvulla muodostunut Ensi- ja turvakotien liitossa tapahtuvan mies- ja isätyön koordinoija. Oman

NEUVOLOISSA ISILLE EI AINA
OLLUT EDES OMAA TUOLIA.

asiakastyön päätyttyä keskuksen toimintaa on myös voitu suunnata yhä selvemmin kehittämistyöhön, koulutukseen, yhteistyöverkostoissa toimimiseen ja vaikuttamistoimintaan.¹¹²

Jo Miesten kriisikeskus -hankkeen vuonna 2006 julkaistu loppuraportti oli kiinnittänyt huomiota siihen, että suomalaisessa palvelujärjestelmässä oli aukko isätyön kohdalla ja että etenkin nuoret isät saattoivat olla avuttomia vanhemmuutensa toteuttamisessa. Tässä muodossa miestyö on 2010-luvulla löytänyt liiton jäsenyhdistyksistä – ensikodeista, turvakodeista ja avopalveluista – tukevan ja yhä laajenevan jalansijan. Samalla Ensi- ja turvakotien liiton miestyöhön on saatu mukaan myös lastensuojelullinen elementti, joka oli osin jäänyt puuttumaan Miesten kriisikeskuksesta.¹¹³

Isien rooliin oli liiton ensikodeissa kiinnitetty ensimmäisen kerran huomiota jo 1980-luvun puolivälissä. Helsingin ensikodissa oli vuosina 1985–1987 toteutettu perhevalmennuskokeilu, jossa apua tarvitseville pariskunnille tarjottiin mahdollisuutta majoittua ensikotiin yhdessä. Kokeilu osoittautui onnistuneeksi ja sen myötä myös muihin ensikoteihin oli sisustettu perhehuoneita. Tästä huolimatta tilanne oli vielä 2000-luvun alussa se, ettei isä juuri näkynyt ensikotien asiakkaina. Myös ensikotien työntekijöiden

koulutus rakentui yleensä äidin ensisijaisuutta korostavien ajattelumallien varaan. Tyypillistä oli, että äideille tarjottiin ensikodissa apua vuorovaikutukseen lapsen kanssa, kun taas isiä kannustettiin toimimaan äitien tukena.¹¹⁴

Isien roolin vahvistamiseksi Ensi- ja turvakotien liitto on 2010-luvulla organisoinut yhdessä jäsenyhdistysten kanssa henkilökunnan koulutuksia, joissa on kehitetty isätyön malleja ja pohdittu isien kohtaamista ja asemaa yhdistyksen palveluissa. Tämän seurauksena isät ovat ensikotiin tullessaan saaneet oman ohjaajan, heille on laadittu omat tavoitteet ja heitä on aktiivisesti tuettu vanhemmuuden taitojen kehittämisessä. Ensikotien lisäksi isätyötä on kehitetty myös liiton jäsenyhdistysten turvakodeissa ja avopalveluissa.¹¹⁵

Ensi- ja turvakotien työkäytännöissä tapahtunut muutos ei ole tullut itsestään, vaan koulutuksen ohella se on edellyttänyt liitolta jäsenyhdistyksiin suuntautuvaa vaikuttamistyötä. Tarvittaessa liiton miestyön kehittämispäällikkö Jussi Pulli on erikseen perustellut mies- ja isätyön tarpeellisuutta jäsenyhdistyksille. Jo Miesten kriisikeskuksen asiakastyössä oli käynyt ilmi, kuinka miesten ongelmilla oli taipumus muuttua koko perheen kriiseiksi, ja toisaalta kuinka nopeasti mies alkoi oireilla, mikäli hän joutui yksin kantamaan vastuuta perheen ongelmista. Tätä nykyä valtaosassa liiton jäsenyhdistyksiä onkin sisäistetty se liiton miestyön kantava

ajatus, että isien auttaminen on oleellista koko perheen hyvinvoinnin kannalta ja että isät muodostavat voimavaran erilaisissa perhettä koskettavissa kriiseissä. Samalla isien huomioiminen on omalta osaltaan johtanut ensikotien asiakaskunnassa tapahtuneeseen suureen muutokseen: 2010-luvulla ensikotien aikuisista asiakkaista peräti neljäsosa on ollut miehiä. Pääosin miehet ovat tulleet ensikotiin yhdessä puolisonsa kanssa.¹¹⁶

Isien puolestapuhuja

Jäsenyhdistyksissä tehdyn kehittämis- ja vaikuttamistyön rinnalla Ensi- ja turvakotien liitto on pyrkinyt vaikuttamaan myös suomalaiseen auttamis- ja palvelujärjestelmään laajemmin. Miesten kriisikeskuksen asiakkaat olivat jo 2000-luvun alussa valittaneet sitä, miten huonosti miehet otettiin huomioon esimerkiksi perheneuvolassa tai lastensuojelussa. Neuvoloissa isille ei välttämättä ollut varattu edes omaa tuolia. Miesten kriisikeskuksen asiakastyön päättymisen jälkeen liiton miestyössä onkin kyetty suuntaamaan yhä enemmän voimavaroja koulutukseen ja konsultointiin. Sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisia, lastensuojelun työntekijöitä ja muiden järjestöjen toimijoita on herätelty huomaamaan paitsi miesten avuntarve, myös miehissä ja isissä piilevä potentiaali. Vuodesta 2008 lähtien

liitto on järjestänyt myös Miestyön foorumia, sosiaali- ja terveysalan ammattilaisille tarkoitettua verkostotapahtumaa.¹¹⁷

Kuluneiden vuosien aikana Ensi- ja turvakotien liitosta on muotoutunut varsin näkyvä isien ja miesten puolestapuhuja. Erilaisissa lainsäädäntöhankkeissa, viimeksi isyyslaisissa, liitto on tuonut esille tavallisten suomalaisten miesten näkökulmaa. Lainsäädäntötyössä on voitu ammentaa siitä miesten arkielämän ongelmia koskevasta tietovarannosta, jota Miesten kriisikeskuksen asiakastyössä aikanaan kerättiin. Ymmärrys käytännön kokemusmaailmasta onkin muodostanut pohjan Ensi- ja turvakotien liiton miestyöhön liittyvälle vaikuttamistoiminnalle. Työryhmien ja asiantuntijaverkostojen lisäksi liiton miestyön ääni on kantanut myös mediassa: tiedotusvälineet ovat varsin hanakasti tarttuneet liiton esille nostamiin mieserityisiin teemoihin.¹¹⁸

Millaiseksi sitten muodostuu liiton tekemän vaikuttamistoiminnan saldo? Vaikuttamistyössä kyse on ollut sekä työkäytäntöihin että asenteisiin vaikuttamisesta niin liiton piirissä kuin yhteiskunnassa laajemmin. Liiton osalta työn tuloksia on helpompi mitata. Oman organisaation sisällä miestyön sanoma on – ajoittaisesta vastatuulesta huolimatta – mennyt läpi, ja miestyön voi katsoa vakiinnuttaneen paikkansa sekä liiton että yhdistysten toiminnassa. Nykynäkökulmasta tuntuisi peräti omituiselta, mikäli Ensi- ja

turvakotien liiton kaltainen, perheiden edunvalvontaa tekevä järjestö ei 2010-luvulla huomioisi isiä muuten kuin väkivallan tekijöinä.¹¹⁹

Entä sitten vaikutukset yhteiskunnassa laajemmin? Jo Miesten kriisikeskuksen ajoista lähtien Ensi- ja turvakotien liitto on eri yhteyksissä alleviivannut sitä, että myös miehet tarvitsevat – ja että heillä on oikeus saada – apua. Mikäli nykytilannetta verrataan 2000-luvun alkuun, voidaan sekä miesten avun hakemisessa että puhumisen kulttuurissa havaita tapahtuneen selvä muutos: miehet hakevat entistä herkemmin apua ja etenkin nuoret miehet puhuvat ongelmistaan suuria ikäluokkia avoimemmin. Nykyään myös matalan kynnyksen palveluita on miehille tarjolla enemmän kuin vielä vuosituhanen vaihteessa. Sitä, mikä kaikki tässä kehityksessä on nimenomaan Ensi- ja turvakotien liiton mies- ja isätyön ansiota, on tietysti vaikea määrittää. Miestyön kentällä liitto on joka tapauksessa ollut yksi edelläkävijöistä, ja se on aktiivisesti pitänyt esillä miesten ja isien näkökulmaa niin mediassa kuin asiantuntijaverkostoissa.¹²⁰

ENSI- JA TURVAKOTIEN LIITOSTA ON
MUOTOUTUNUT VARSIN NÄKYVÄ ISIEN
JA MIESTEN PUOLESTAPUHUJA.

Kuva Kuvapalvelu OK / Inkeri Kõntti

Luku 5

Siinä tekijä missä kokija

Erosimme neljä vuotta sitten, mutta entinen mieheni haluaa pitää minua edelleen vallassaan. Hänelle on määrätty kolme lähestymiskieltoa eron jälkeen. Odotan kuudetta oikeudenkäyntiä, jossa syyttäjä vaatii vihdoin miehelle ehdotonta vankeusrangaistusta. Mielestäni viranomaisten pitäisi tehdä nykyistä enemmän tilanteessa, jossa toistuvasti samalle tekijälle haetaan lähestymiskieltoa samojen uhrien suojaamiseksi.

”Helena”,
Miina-hankkeen kokemusasiantuntija

Miinan Salonkien parasta antia on ollut saada omalle kohtalolleen ja tarinalleen uusia merkityksiä. Kaikki ne raskaat kokemukset olen voinut nyt jakaa ryhmässä ja salonkiimme kutsutut vieraat ovat olleet kiinnostuneita meidän kokemuksistamme ja tahtoneet tietää, miten olemme selvinneet ja miten meidän asemassa olevia ihmisiä tulisi tukea.

”Anna”,
Miina-hankkeen kokemusasiantuntija

Kenen suulla ja mistä näkökulmasta asiat kerrotaan? Mikä on avunsaajien ja palvelunkäyttäjien merkitys ja rooli järjestössä, joka toimii vaikeiden sosiaalisten ongelmien parissa? Mitä sanottavaa on vaikkapa parisuhdeväkivaltaa tai vainoa kokeneilla naisilla niistä palveluista ja avun muodoista, joita heille on tarjottu? Ensi- ja turvakotien liitossa asiakkaat ja asiantuntijat pyrittiin pitkään pitämään eri lokeroissa, ja etenkin suhteessa julkisuuteen ja päättäjiin keskustelua käytiin asiantuntijoiden suulla. ”Kokemusasiantuntijuuteen” kulminoituva muutos käynnistyi liiton piirissä 2000-luvulla ja se on ollut nopea. Vuonna 2015 liitolla ei juuri enää ole tiedotustilaisuuksia, joissa ei olisi paikalla kokemusasiantuntijoita eli entisiä tai nykyisiä avuntarvitsijoita, jotka omien kokemustensa kautta tuntevat puheena olevan aihepiirin.

Oman elämänsä asiantuntijat

Jotta Ensi- ja turvakotien liitossa 2000-luvulla tapahtunut muutos suhtautumisessa kokemustietoon asettuu oikeisiin mittasuhteisiin, on tiedettävä jotain siitä, miten avuntarvitsijoiden asemaa on liiton piirissä hahmotettu aikaisemmin. Ensi Kotien Liiton ja sen jäsenyhdistysten alkuaikojen toiminta perustui työläisnaisten keskinäiselle auttamishalulle. Tämä ei kuitenkaan merkinnyt sitä, että ensikodit

olisivat olleet hierarkioista vapaita, päinvastoin. Nuoret ensikotiäidit miellettiin aina 1970-luvulle asti valistuksen kohteiksi, joille ensikotien työntekijät ja yhdistysten yleensä jo varttuneempaan ikään ehtineet vapaaehtoiset opettivat elämänaakkosia. Holhoavan auttamisen kulttuuri alkoi vähitellen murtua 1970-luvulla, mutta se ei vielä johtanut siihen, että ensi- ja turvakotien asiakkaiden kokemukset ja näkemykset olisivat saaneet enemmän painoarvoa. Sitä mukaan kun jäsenyhdistysten ja liiton toiminta ammattilaistui ja yhä enemmän tehtäviä voitiin rahoituksen vakiintuessa siirtää vapaaehtoisilta palkattujen työntekijöiden hoidettavaksi, rakentui uusi jakolinja asiantuntija-ammattilaisten ja asiakkaiden välille. Agendan määrittivät nyt yhä selvemmin liiton ja yhdistysten toimihenkilöt.¹²¹

Liitossa oli alusta lähtien tiedostettu se, että yhdistysten toiminta sijoittui tabujen ja vaikeiksi miellettyjen sosiaalisten ongelmien alueelle. Turvakotien perustaminen sekä ensikotien asiakaskunnassa 1980- ja 1990-luvuilla tapahtuneet muutokset (ks. johdantoluku) olivat omiaan vain korostamaan tätä seikkaa. Liiton viestintä- ja vaikuttamistoiminta lähtikin siitä katsontakannasta, että ensi- ja turvakotien asiakkaat olivat haavoittuvissa tilanteissa eläviä, osittain vakavastikin traumatisoituneita ihmisiä, joita oli kaikin keinoin suojeltava julkisuudelta. Näin ollen liiton ja sen jäsenyhdistysten tehtävänä oli puhua heidän puolestaan

niin tiedotusvälineiden kuin päättäjien suuntaan. Tämä näkemys eli liitossa ja valtaosassa sen jäsenyhdistyksiä vahvana yhä 2000-luvun ensimmäisen vuosikymmenen puolivälissä.¹²²

Ensi- ja turvakotien liitossa elettiin lopulta melko kaukana – ja monesti useamman välikäden päässä – jäsenyhdistysten asiakkaiden kokemusmaailmasta. Ei siis ole ihme, että avuntarvitsijat löysivät oman äänensä aluksi yhdistystasolta. Varhaisin esimerkki oli Helsingin ensikodissa asuneiden äitien vuonna 1968 perustama AU-yhdistys (vuodesta 1984 Pienperheyhdistys). Yhdistyksen toiminta lähti suoraan yksihuoltajaäitien käytännön tarpeista ja sen pyrkimyksenä oli parantaa avioliiton ulkopuolella syntyneiden lasten ja heidän äitiensä yhteiskunnallista asemaa muun muassa lainsäädäntöön vaikuttamalla. Vastaavanlainen syntyhistoria on myös toisella liiton jäsenyhdistyksellä, Äidit irti synnytysmasennuksesta ÄIMÄ ry:llä, jonka kourallinen synnytysmasennuksesta kärsineitä äitejä perusti vuonna 1998 tarjoamaan vertaistukea ja tekemään synnytysmasennusta ilmiönä tunnetuksi. Vaikka ÄIMÄ ry:een ja Pienperheyhdistykseen on sittemmin palkattu myös ammattilaisia, perustuu molempien yhdistysten toiminta edelleen siihen, että äidit ja vanhemmat ajavat itse itselleen tärkeitä asioita.¹²³

VIESTINTÄ JA VAIKUTTAMINEN LÄHTI SIITÄ,
ETTÄ ENSI- JA TURVAKOTIEN ASIAKKAITA OLII
KAIKIN KEINAIN SUOJELTAVA JULKISUUDELTA.

Myös kokemusasiantuntijuutta – sanan varsinaisessa merkityksessä – ryhdyttiin aluksi kehittämään yhdistystasolla. Pienperheyhdistyksen ja ÄIMÄ:n lisäksi tässä on 2000-luvulla profiloitunut etenkin liiton mikkililäinen jäsenyhdistys Viola – väkivallasta vapaaksi ry, joka oli perustettu vuonna 1999 ja jonka toiminta rakentui täysin avopalvelujen varaan. Pohtiessaan uuden yhdistyksen toimintakenttää ja -kuvaä Violan perustajat, julkishallinnossa työskentelevät naiset, olivat tulleet siihen tulokseen, että paras asiantuntemus löytyi asiakkailta itseltään. Heiltä oli kysyttävä, mitä väkivalta oli ja millaisia palveluja väkivallan kohteeksi joutuneet tarvitsivat. Violan toimintalogiikassa myös väkivaltaa kokeneet saattoivat olla – ja heidän tuli olla – osallisia yhteiskunnan kehittämisessä. Tällainen ajattelu oli uutta paitsi Ensi- ja turvakotien liitossa myös monissa väkivaltatyötä tekevissä jäsenyhdistyksissä, joissa suhtautuminen asiakkaisiin ja avuntarvitsijoihin oli vähintään yhtä suojelevaa kuin liitossa. Nimenomaan Violan esimerkki nosti kokemusasiantuntijuuden ilmiönä tarkasteluun ja keskusteluun myös liittotasolla.¹²⁴

Violan viitoittamalla tiellä Ensi- ja turvakotien liitossa ryhdyttiin 2000-luvun ensimmäisen vuosikymmenen lopulla jalostamaan ajatusta kokemustiedon hyödyntämisestä ja hahmottamaan kokemusasiantuntijuuden eri ulottuvuuksia. Tässä etenkin liiton Miina-projekti on toiminut polun-

Jotta varjo väistyisi. Miina-hankkeen kokemusasiantuntijat suunnittelivat yhdessä Sirkku Mehtolan kanssa hankkeen, joka alkoi kehittää apua ja palveluita sekä vainon kohteeksi joutuneille että vainoajille.

Omasta kokemuksesta. Kokemusasiantuntijat osallistuvat yhä enemmän liiton vaikuttamistyöhön. He osaavat kertoa, miltä rankat ilmiöt elämässä tuntuvat.

ERON JÄLKEINEN VAINOAMINEN NOUSI

HANKKEEN KAUTTA YLEISEEN TIETOISUUTEEN.

raivaajana. Väkivaltaa kokeneisiin naisiin keskittynyt hanke toteutettiin kolmessa liiton jäsenyhdistyksessä – Violassa, Pienperheyhdistyksessä ja Oulun ensi- ja turvakoti ry:ssä – vuosina 2008–2012. Hankkeen lähtökohtana oli tieto siitä, että väkivaltaisessa suhteessa eläminen eristää väkivallan uhreja niin lähisuhteista kuin laajemminkin yhteiskunnasta ja että julkinen palvelujärjestelmä ei kykene vastaamaan heidän palvelutarpeisiinsa. Tältä pohjalta hankkeessa lähdettiin rakentamaan vertaistuen ja kokemusasiantuntijuuden muotoja, jotka vahvistaisivat väkivaltaa kokeneiden naisten osallisuutta ja voimaantumista. Tavoitteena oli selvittää, mihin naisten omat kyvyt ja voimavarat riittäisivät.¹²⁵

Miina-projektia toteutettiin hieman eri tavoin eri paikkakunnilla. Kokemusasiantuntijuuden ja etenkin yhteiskunnallisen vaikuttamisen näkökulmasta tulokset olivat merkittävimpiä Mikkeliissä. Miinan puitteissa Violan vertaisryhmätoimintaa laajennettiin, ja osassa ryhmiä keskustelut saivat pian yhteiskunnallisia ulottuvuuksia. Esimerkiksi väkivaltaa vuosikymmeniä kokeneet, ikääntyneet naiset kyseenalaistivat ryhmässään sen, miten viranomaiset ja hoitohenkilökunta suhtautuivat väkivallan uhreihin ja millaista apua naiset itse olivat saaneet.¹²⁶

Miina-hankkeen myötä Mikkeliissä kehittyi niin kutsuttu salonkimalli. Vertaisryhmät kutsuivat Miinan Salonkiin¹²⁷

asiantuntijoita, viranomaisia ja päättäjiä ja kertoivat heille paitsi kokemuksiaan myös ehdotuksia palvelujen parantamiseksi. Vieras – esimerkiksi rikostutkija, sosiaaliviranomainen tai kuntapoliitikko – puolestaan selosti omaa toimintaansa ja pohti mahdollisuuksiaan korjata havaittuja epäkohtia. Salonkimalli osoitti nopeasti toimivuutensa myös käytännössä, ja sieltä sai alkunsa mm. Mikkelin turvakotihanke. Tavattuaan väkivaltaisessa suhteessa pitkään eläneitä naisia mikkeliäinen SDP:n kaupunginvaltuutettu, Viola ry:n hallituksen jäsen Pauliina Viitamies teki alkuvuodesta 2010 valtuustoaloitteen kunnallisen turvakodin perustamisesta Mikkeliin. Aloitteen allekirjoitti melkein koko kaupunginvaltuusto, ja turvakoti avasi ovensa vuonna 2015.¹²⁸

Kokemustiedosta syntyy laki

Jo paikallisen turvakodin alullepano olisi meriitti hankkeelle kuin hankkeelle, mutta Miinan saldo ei jäänyt tähän. Ehkä merkittävin hankkeen kautta yleiseen tietoisuuteen noussut ilmiö koski eron jälkeistä vainoamista. Viola ry:ssä oli työskennelty vainottujen naisten parissa jo ennen Miina-projektia ja tutustuttu ilmiöön. Vainottujen naisten kohdalla parisuhdeväkivalta ei päättynyt eroon, vaan se muutti muotoaan vuosia jatkuvaksi ja systemaattiseksi vainoksi, jota eivät hillinneet edes tekijöille kerta toisensa jälkeen

LAKI VAINOAMISEN KRIMINALISOIMISESTA

ASTUI VOIMAAN 1.1.2014.

langetetut lähestymiskiellot. Suomessa vainoamista ei juuri ollut tutkittu, mutta kansainvälisten selvitysten perusteella eron jälkeinen väkivalta tiedettiin kaikkein vaarallisimmaksi väkivallan muodoksi. Miina-hanke antoi resurssit pysähtyä ilmiön äärelle. Violan toiminnanjohtajan Sirkku Mehtolan johdolla vainoa kokeneet viisi naista perustivat vertaisryhmän, joka kokoontui parin viikon välein vuoden ajan.¹²⁹

Vertaisryhmässä voitiin havaita, että naisten henkilökohdaiset kokemukset sisälsivät paljon samoja piirteitä. Usein vainoaminen rakentui teoista, jotka yksittäisinä saattoivat tuntua vähäpätöisiltä, mutta joiden toistuvuus sekä tekoihin liittynyt henkinen väkivalta tekivät tilanteista äärimmäisen uhkaavia. Ryhmässä todettiin myös, että lähestymiskieltoa koskevassa lainsäädännössä oli monia ongelmakohtia. Lähestymiskieltoa oli vaikea valvoa, sen rikkomista saattoi olla hankala todistaa poliisille ja rikkomisesta seurasi vain harvoin rangaistusta. Viranomaisten kanssa asioidessaan naiset olivat myös joutuneet tilanteisiin, joissa heitä ei uskottu tai otettu vakavasti. Lisäksi naiset kokivat epäoikeudenmukaisena sen, että lähestymiskielto-oikeudenkäynneissä molemmat osapuolet maksoivat omat kulunsa ja että vuoden tai kahden välein toistuvista oikeusjutuista kertyi vainon uhreille kohtuuttomia kustannuksia.¹³⁰

Näiden kokemusten valossa ryhmä perehtyi vainon kohteeksi joutuneille suunnattuihin palveluihin. Kävi ilmi, kuinka tuntematon vainoilmiö oli Suomessa. Monissa muissa maissa viranomaiset ymmärsivät vainoamisen olevan erityinen väkivallan muoto ja uhreille oli tarjolla monipuolista tukea. Esimerkiksi muissa Pohjoismaissa vainon kohteeksi joutuneet saattoivat lainata poliisilta hälytysjärjestelmän tai saada vartijan turvakseen. Tältä pohjalta ryhmässä virisi halu vaikuttaa vainotuille perheille tarjottaviin palveluihin. Yhdessä Mehtolan kanssa naiset suunnittelivat viisivuotisen hankkeen, jonka tavoitteena oli vahvistaa vainon kohteeksi joutuneiden turvallisuutta ja toimintakykyä sekä ennaltaehkäistä vainoamista. Tälle Varjo-hankkeelle (2012–2017) haettiin ja saatiin RAY:n rahoitus. Saavutus oli merkittävä, sillä koskaan aikaisemmin Ensi- ja turvakotien liiton tai sen jäsenyhdistysten historiassa asiakkaat tai avuntarvitsijat eivät olleet alusta lähtien osallistuneet hankesuunnitelman tekoon.¹³¹

Kuten vainottujen naisten kokemukset osoittivat, pelkän lähestymiskieltolainsäädännön avulla viranomaisten oli vaikea torjua vainoamista tai saattaa vainoajaa vastuuseen teoistaan. Perehdyttyään muiden maiden lainsäädäntöön Mehtola oli havainnut, että vainoaminen oli kriminalisoitu tai sen kriminalisointi oli työn alla useassa EU-maassa. Vainottujen vertaisryhmässä havainto oli omiaan herättä-

mään toiveen siitä, että asialle voitaisiin tehdä jotain myös Suomessa. Alkuvuodesta 2010 vainottujen naisten ryhmä kutsui SDP:n mikkeliäläisen kansanedustajan Pauliina Viitamiehen vieraaksi Miinan Salonkiin. Kuultuaan naisten kokemuksia Viitamies yllättyi: oliko todella niin, ettei ole-massa oleva lainsäädäntö kyennyt puuttumaan vainoamiseen? Selvitettyään asiaa Viitamies havaitsi vastauksen olevan kielteinen. Yksittäisistä teoista kuten lähestymiskiellon tai kotirauhan rikkomisesta ja vahingonteosta voitiin kyllä langettaa tuomio, mutta uhrin pitkäkestoisesta ja systemaattisesta piinaamisesta ei.¹³²

”Jos kansanedustajalle sanoo, että ei ole lakia, niin silloinhan se tarkoittaa, että laki pitää tehdä”, toteaa Viitamies. Lakialoitteen tekeminen ei kuitenkaan ole yksittäiselle kansanedustajalle läpihuutojuttu, ja harvinaista on, että tällainen lakialoite hyväksytään. SDP:n noustua hallitukseen kevään 2011 vaalien myötä ja Viitamiehen saatua oikeusministeriöstä apua lakialoitteen laatimiseen hän ryhtyi keräämään aloitteeseen nimiä muilta kansanedustajilta. Tavoitteena oli sadan kansanedustajan tuki, mikä varmistaa lakialoitteen käsittelyn.¹³³

Suhtautuminen vainoamisen kieltävää lakialoitetta kohtaan oli eduskunnassa myönteistä yli puoluerajojen, sillä oppositiossakin aihetta pidettiin tarpeeksi epäpoliittisena.

Myös maaperä oli lakialoitteelle otollinen. Vainoamisen tiedettiin äärimmillään voivan kärjistyä henkeä uhkaavaksi väkivallaksi, mikä oli traagisella tavalla tullut esille joulu-kuussa 2009, kun entistä naisystäväänsä pitkään vainonnut mies tappoi naisen lisäksi tämän työtovereita Espoon Sellossa. Saatuaan lakialoitteelle sadan kansanedustajan tuen Viitamies lopetti nimien keräämisen. 107 kansanedustajan allekirjoituksella varustettuna lakialoite jätettiin eduskunnalle 15.11.2011.¹³⁴

Tästä käynnistyi varsinainen lainsäädäntöprosessi. Oikeusministeriö perusti työryhmän, joka ryhtyi selvittämään tilannetta ja arvioimaan uuden lakipykälän tarpeellisuutta. Tässä vaiheessa myös Ensi- ja turvakotien liitosta oltiin yhteydessä lakia valmistelevaan virkamieheen ja toimitettiin ministeriöön tilastotietoa. Lisäksi liitto järjesti kaksi tiedotustilaisuutta, joissa Miina-hankkeen kokemus-asantuntijat kertoivat kokemuksistaan ja jotka houkuttelivat paikalle runsaasti tiedotusvälineiden edustajia. Työryhmän tulosten perusteella hallitus teki eduskunnalle lakialoitteen mukaisen esityksen rikoslain 25. lukuun otettavasta uudesta pykälästä 7a:

Vainoaminen

Joka toistuvasti uhkaa, seuraa, tarkkailee, ottaa yhteyttä tai muuten näihin rinnastettavalla tavalla oikeudettomasti vai-

*noaa toista siten, että se on omiaan aiheuttamaan vainotussa pelkoa tai ahdistusta, on tuomittava, jollei teosta muualla laissa säädetä yhtä ankaraa tai ankarampaa rangaistusta, vainoamisesta sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi.*¹³⁵

Kahdella istuntokerralla lokakuussa 2013 kansanedustajat hyväksyivät hallituksen esityksen, ja laki vainoamisen kriminalisoimisesta astui voimaan 1.1.2014. Viitamiessaattoi syystäkin olla tyytyväinen. Kyseessä on lähes oppikirjamainen esimerkki siitä, miten yksittäinen kansanedustaja voi tehdä lakialoitteen ja saada sen läpi, vieläpä ennätysajassa. Kuten vihreiden kansanedustaja, entinen oikeusministeri Tuija Brax totesi lain lähetekeskustelussa, kestää rikoslain pykälien uudelleen muotoilu Suomessa yleensä 10–15 vuotta. Yllättävää on ollut myös vainoamislain perusteella tehtyjen rikosilmoitusten suuri määrä. Valmisteluvaiheessa uuden lain arvioitiin johtavan noin 250 rikosilmoitukseen vuodessa, mutta ensimmäisen vuoden 2014 aikana sen perusteella tehtiin peräti 633 rikosilmoitusta.¹³⁶

Liitto kansalaistoiminnan foorumina

Lakihankkeen käyntiin panevana voimana Violan kokemusasiantuntijoilla oli lopputuloksen kannalta ratkaiseva merkitys. Pauliina Viitamiehen mukaan asian vakavuus

konkretisoitui hänelle naisten kertomusten kautta aivan toisella tavalla kuin jos Violan työntekijät olisivat selostaneet hänelle lähestymiskieltolainsäädännön puutteita. Sama vaikutus on voitu havaita myös muissa yhteyksissä sen jälkeen kun Ensi- ja turvakotien liitossa ryhdyttiin vuoden 2010 paikkeilla hyödyntämään kokemusasiantuntijoita ensin yksittäisissä tiedotustilaisuuksissa ja sitten viestinnässä laajemmin. Väkivaltatyön lisäksi kokemusasiantuntijat ovat nousseet merkittävään rooliin mm. Pidä kiinni -hoitojärjestelmän hyväksi tehdyssä vaikuttamistyössä (ks. 2. luku). Se, että päihteistä kuntoutuneet äidit ovat eri yhteyksissä antaneet kasvot sekä ongelmalle että siitä selviytymiselle, on tehokkaasti edesauttanut liiton viestin läpiviemistä.¹³⁷

Kokemusasiantuntijuuden aiheuttama muutos liiton vaikuttamistoiminnassa on ollut näkyvä ja nopea. Kuvaavaa on, että sana kokemustieto mainitaan ensimmäisen kerran liiton pöytäkirjoissa vuonna 2009. Viisi vuotta myöhemmin kokemusasiantuntijoiden voi katsoa vakiinnuttaneen paikansa liiton vaikuttamistyössä: valtaosassa liiton tiedotustilaisuuksista on nykyään paikalla vähintään yksi kokemusasiantuntija, minkä lisäksi kokemustietoa hyödynnetään myös liiton julkaisuissa, raporteissa ja internet-sivuilla. Jos vaikuttamisen tuloksia ja vaikuttavuutta tarkastellaan, on kokemusasiantuntijoiden käyttö koettu liitossa menestysarinnaksi. Oli kyse sitten toimittajista tai päättäjistä, liiton sa-

”Ihan tavalliset aikuiset on kivoja.”

*Liitto kutsui ihmisiä toimimaan
”tavallisen ihmisen tiedoin ja taidoin”.*

Sopiviin saappasiin. Liitto on 2000-luvulla tukenut kansalaistoimintaan mukaan tulevia löytämään juuri itselleen sopivan tehtävän.

noma menee helpommin läpi silloin, kun asiantuntijatieto voidaan yhdistää kokemuseräiseen tietoon ja kun faktaan lisätään tunne-elementti. Käytännössä toimittajia onkin enää 2010-luvulla vaikea saada tarttumaan ilmiöön, ellei siihen ole yhdistettävissä henkilökohtaista tarinaa.¹³⁸

Kokemusasiantuntijoilla ei Ensi- ja turvakotien liitossa ole kuitenkaan pyritty ainoastaan vastaamaan median murrokseen tai herättelemään päättäjiä. Kuten Miina-projekti hyvin kouriintuntuvasti osoitti, on kokemusasiantuntijana toimiminen usein merkityksellistä myös väkivallan uhrille itselleen. Parhaimmillaan se tukee toipumisprosessia. Päästessään vaikuttamaan mielestään tärkeisiin asioihin ovat niin väkivallan uhrin, päihdeongelmaiset äidit kuin vaikkapa eronneet isät kertoneet voimaantuneensa ja löytäneensä oman äänen. Kokemusasiantuntijuus on mahdollistanut myös sen, että vaikea tai jopa traumaattinen henkilöhistoria on voitu kääntää vahvuudeksi. Autettavista on näin tullut auttajia.¹³⁹

Kansalaisjärjestönä Ensi- ja turvakotien liitto onkin katsonut, että sen tehtävänä on tarjota kansalaisille vaikuttamisen mahdollisuuksia ja foorumeja, joilla he halutessaan saavat ääneensä kuuluville. Näin toimiessaan vastuullisen järjestön on kuitenkin aina pidettävä huolta asiakkaistaan. Käytännössä tämä on tarkoittanut sitä, että asiakkaiden

kanssa yhdessä on arvioitu, milloin ja millä tavoin he voivat käyttää kokemustaan muiden hyväksi. Liiton tai yhdistyksen on myös huolehdittava siitä, etteivät tiedotusvälineet pääse yllättämään tai hyväksikäyttämään kokemusasiantuntijoita ja että nämä kokevat haastattelutilanteet turvallisina.¹⁴⁰

Näiden reunaehtojen täytyessä liitossa on viimeisten viiden vuoden aikana voitu todeta, että asiakkailta on paljon tärkeää sanottavaa sekä yhdistysten, liiton että yhteiskunnan toiminnasta; he ovat kykeneviä puhumaan itse omasta puolestaan; heidän sanomaansa kuunnellaan ja heistä on merkittävää apua niin sisäisessä kehittämistyössä kuin ulospäin suuntautuneessa vaikuttamistoiminnassa. Ensi- ja turvakotien liitto ei suinkaan ole ainoa tämän oivalluksen tehnyt taho. Myös muut sosiaali- ja terveysalan järjestöt samoin kuin julkinen palvelujärjestelmä ovat vähitellen heränneet kuuntelemaan asiakkaitaan. Tämä kertoo omalta osaltaan siitä, että osaamista ja asiantuntijuutta on ruvettu tulkitsemaan uudella tavalla ja että kokemustieto on nostettu asiantuntijatiedon rinnalle yhdeksi merkittäväksi tietolähteeksi.

Viime kädessä kokemusasiantuntijuuden on mahdollistanut puhumisen kulttuurissa 2000-luvulla tapahtunut muutos. Oli tosi-tv:stä tai sosiaalisesta mediasta mitä mieltä tahansa, on nykykulttuuri, jossa henkilökohtaisia tunteuksia jaetaan julkisessa ja puolijulkisessa tilassa, helpottanut myös vakavien ongelmien esille nostamista ja niistä

puhumista. Tässä ympäristössä niin perheväkivallan uhrit kuin päihdeongelmaiset äidit ovat uskaltaneet astua esiin kokemuksineen. Samalla tavalliset ihmiset ovat aktivoituneet toimijoiksi, mikä on 2010-luvulla johtanut kansalaistoiminnan uuteen tulemiseen.

Jo Miina-hankkeen yhtenä keskeisenä tavoitteena oli kansalaistoiminnan vahvistaminen liitossa. Miinan eetosta on jatkanut liiton Vapaaehtoistyötä ja osallisuutta -hanke (2011–2015), jonka myötä liiton jäsenyhdistykset ovat rohkaisseet ihmisiä toimimaan liiton piirissä vertaisina, asiantuntijoina ja vapaaehtoisina. Kansalaistoiminnan muodot, sisällöt ja mahdollisuudet täsmentyivät Ensi- ja turvakotien liitossa jatkuvasti. Selvää kuitenkin on, että käynnissä on sekä liiton että jäsenyhdistykset läpäisevä kulttuurin ja ajattelutavan muutos, jonka seuraukset ulottuvat huomattavasti pelkkää vaikuttamistoimintaa laajemmalle.

NYKYKULTTUURI ON HELPOTTANUT
MYÖS VAKAVIEN ONGELMIEN ESILLE
NOSTAMISTA JA NIISTÄ PUHUMISTA.

Kuva Kuvapalvelu OK / Ella Tiinen

LOPUKSI

Miinan perintö

Millainen vaikuttaja on kuoriutunut Miina Sillanpään ja muiden sosiaalidemokraattisten naisten ihanteista ponnistaneesta Ensi- ja turvakotien liitosta? Alkuaikojen kirkkaan punainen väri on vuosikymmenten saatossa haalistunut, ja suorat kytkökset sosiaali-demokraattiseen aatteeseen löystyneet. Etenkin viimeisten 25 vuoden aikana liitto on profiloitunut yhä selvemmin ammattimaisena ja puoluepoliittisesti neutraalina asiantuntijaorganisaationa, jonka sanoma perustuu pitkälliseen kokemukseen ja tutkittuun tietoon.

Ehkä selvimmin Ensi- ja turvakotien liiton aatteellinen perintö tulee esiin siinä, mihin huomiota on vuosien varrella kiinnitetty. Kun puhutaan moniongelmaisista perheistä, lastensuojelulapsista, perheväkivallan uhreista ja päihdeongelmallisista äideistä, ei halukkaista edunvalvojista ole syntynyt ruuhkaa. Aivan kuten 1940-luvulla myös tänä päivänä liitossa katsotaan, että kaikkein vaikeimmassa asemassa olevat perheet ansaitsevat oman, asiantuntevan ja tarvittaessa ärhäkän puolustajansa. Tästä Miina Sillanpää tuskin olisi eri mieltä.

MERKITTÄVÄ OSA LIITON KEHITTÄMISHANKKEIDEN

IDEOISTA ON KUMMUNNUT JÄSENYHDISTYSTEN KÄYTÄNNÖN TYÖSTÄ.

Tähän teokseen valikoituneet viisi vaikuttamistoiminnan teemaa ovat sellaisia, joihin Ensi- ja turvakotien liitossa on 1990- ja 2000-luvuilla panostettu ja jotka toimivat hyvänä esimerkkinä nimenomaan liiton *vaikuttamistoiminnasta*. Käsiteltyjen teemojen kautta lukijalle on haluttu antaa kuva siitä, millaisia keinoja liiton vaikuttamistyössä on käytetty, keihin liitosta on pyritty vaikuttamaan, millaisia ovat olleet vaikuttamistyössä hyödynnetyt viestit, miten vaikuttamistointa on käytännössä sujunut ja miten siinä on onnistuttu.

Mielenkiintoisia ja perusteltuja teemoja olisi ollut tarjolla enemmänkin. Esimerkiksi päiväryhmätoiminnan synty 1990-luvun alun laman seurauksena tai ensikotityön toimintamallien vieminen vankiloihin ja vastaanottokeskisiin 2000-luvulla olisivat varmasti puolustaneet paikkansa ja myös laventaneet käsitystä liiton vaikuttamistoiminnasta kokonaisuutena. Työekonomisista syistä tiukka raja oli kuitenkin välttämätön. Viisi valittua teemaa eivät myöskään anna täysin tasapainoista tai eheää kuvaa liiton vaikuttamistoiminnan muodoista ja keinoista. Seuraavassa esitetään myös tähän liittyen joitain havaintoja.

Paitsi vaikuttamistoimintaa, viiden teeman kautta lukijalle esitellään melko laajasti myös Ensi- ja turvakotien liiton kehittämistoimintaa. Tämä on ollut perusteltua siksi, että monissa kohdin liiton kehittämis- ja vaikuttamistoimin-

ta ovat joko kulkeneet käsi kädessä tai ne ovat seuranneet tiiviisti toinen toistaan. Pääsääntöisesti tilanne on ollut se, että liitossa on ensin kehitetty jokin toimintamuoto, jonka rahoitusta on myöhemmin pitänyt puolustaa (1. ja 2. luku) tai jonka periaatteita on haluttu tehdä tunnetuksi myös laajemmille piireille (3. luku). Kehittämistyön kuvaus tarjoaa tällöin selityksen sille, miksi jokin toimintamuoto tai siihen kiteytyvä ilmiö on tärkeä ja ”vaikuttamisen arvoinen”. Kirjan 4. luvussa esitellyssä miestyössä kehittämis- ja vaikuttamistoiminnan kytkös on ollut vieläkin tiiviimpi: nimenomaan kehittämis- ja asiakastyö on synnyttänyt sellaista tietoa, joka on haastanut liiton toimenpiteisiin tiettyjen ongelmien tai epäkohtien ratkaisemiseksi.

Samalla kehittämistyön kautta avautuu näkymä myös liiton ”sisäiseen vaikuttamistoimintaan” erotuksena ulkoiselle vaikuttamiselle. Ensi- ja turvakotien liiton kehittämis-hankkeet ovat perustuneet sille ajatukselle, että kehitetyt uudet toimintamallit juurrutetaan vähintään hankkeessa mukana oleviin jäsenyhdistyksiin, mielellään yhdistyskentälle laajemminkin. Tämä taas edellyttää liitolta yhdistyksiin vaikuttamista, kuten 3. luvussa esitetään. Vaikutteet eivät kuitenkaan ole kulkeneet vain yhteen suuntaan ylhäältä liitosta alas kentälle. Merkittävä osa niistä ideoista, joille liiton kehittämishankkeet ovat perustuneet, on kummunnut jäsenyhdistysten käytännön työstä. Hyvinä esimerkkeinä tästä

APUA KANNATTAA HAKEA, SILLÄ MUUTOS
ON AINA MAHDOLLINEN.

ovat muun muassa kokemustiedon hyödyntäminen vaikuttamistoiminnassa (5. luku), lasten kanssa tehtävän väkivaltatyön tarve (3. luku) sekä päihdeongelmaisten äitien kanssa työskentelyn periaatteet (2. luku). Ympyrä sulkeutuu, kun liitto jalostaa näistä iduista hankkeita, joiden kautta uudet työmuodot ja ajattelutavat istutetaan koko kentälle.

Ensi- ja turvakotien liiton kaltaisen järjestön ulkoinen vaikuttamistoiminta puolestaan hahmottuu helposti työksi, joka suunnataan rahoittajiin ja päättäjiin: RAY:een, virkamiehiin ja poliitikkoihin. Perinteinen ”lobbaaminen” muodostaa liitossa kuitenkin vain vaikuttamistoiminnan jäävuoren huipun. Vähemmälle huomiolle jää myös tässä teoksessa se viikosta ja kuukaudesta toiseen jatkuva, usein melko näkymätön työ, jolle liiton vaikuttamistoiminta suurelta osin perustuu. Tasaisena virtana liiton asiantuntijat antavat lausuntoja ja kannanottoja erilaisiin lainsäädäntöhankkeisiin, järjestävät seminaareja tai osallistuvat sellaisiin puhujina, tekevät yhteistyötä yliopistotutkijoiden kanssa ja toimivat jäseninä erilaisissa asiantuntijaryhmissä ja -verkostoissa. Tällaista vaikuttamistyötä on runsaasti myös kaikkien kuvatun viiden teeman taustalla, vaikka sitä ei aina erikseen olisikaan tuotu esille.

Kuten tämän kirjan 3. ja 4. luvussa kuvataan, liiton vaikuttamistoiminta pitää sisällään myös pyrkimyksen

muokata sekä suuren yleisön että avuntarvitsijoiden asenteita. Tätä silmällä pitäen liitto järjestää tiedotustilaisuuksia, tuottaa lehdistötiedotteita, julkaisee jäsenlehteä, ylläpitää verkkosivuja ja blogeja, on läsnä sosiaalisessa mediassa ja esillä tiedotusvälineissä. Viime aikoina ilmiöille on haettu näkyvyyttä myös erilaisten kampanjoiden avulla. Etenkin perinteisissä tiedotusvälineissä liiton on ollut verraten helppoa saada sanomaansa läpi, sillä niin perheväkivalta, päihdeongelmaiset äidit kuin miesten ongelmat luokitellaan toimituksissa yleensä mediaseksikkäiksi ja siksi myyviksi aiheiksi. Poikkeuksen muodostaa oikeastaan vain perinteinen ensikotityö, jonka merkitystä toimittajien on ollut välillä vaikea hahmottaa.

Kun kyse on haavoittuvissa oloissa elävistä ihmisistä, on myös tärkeää, mitä julkisuuteen kerrotaan ja miten asiat ilmaistaan. 2000-luvulla liitossa on kuitenkin irtauduttu aiemmasta, ehkä ylivarovaisestakin suhtautumisesta tiedotusvälineisiin ja julkisuuteen (5. luku). Karikot on hyvä tuntea, mutta yhtälailla tärkeää on viedä asioita rohkeasti eteenpäin – sillä kuten liitossa on havaittu, ei kukaan muukaan sitä tee.

Liiton vaikuttamistoiminnassaan käyttämät viestit ovat vaihdelleet hieman kohderyhmästä riippuen. Siinä missä päättäjiä, rahoittajia ja asiantuntijoita on haluttu ravistella

huomaamaan erityisryhmien avuntarve, jopa suoranainen hätä, on suurta yleisöä ja avuntarvitsijoita lähestytty sanomalla, jossa ovat korostuneet toivon luominen ja avun hakemisen kynnyksen madaltaminen. Tiivistettynä liiton viesti on ollut se, että apua kannattaa hakea, sillä muutos on aina mahdollinen. Tämä ei tarkoita sitä, että puolison tai lasten pahoinpitely tai sikiön vaurioittaminen päihteillä olisi hyväksyttävää, mutta myöskään syyllistämisen ei uskota ratkaisevan ongelmaa.

Vaikuttamistoiminnan tulosten mittaaminen ei ole aivan yksinkertainen tehtävä, kuten jo Alvari-perhetyön ja Pidä kiinni -hoitojärjestelmän puolustamista kuvaavat luvut 1 ja 2 osoittavat. Kummassakaan tapauksessa liitto ei ole – lähinnä olosuhteiden johdosta – onnistunut alkuperäisessä tavoitteessaan, ja Alvari-perhetyö on 2010-luvulla jouduttu suurelta osin ajamaan alas. Sitä, että Pidä kiinni -hoitojärjestelmän rahoitus on kuitenkin kyetty turvaamaan vuodesta toiseen, voi pitää erävoittojen sarjana. Ilmeinen menestystarina on sen sijaan 5. luvussa esitetty vainoamisen kriminalisointiin johtanut lainsäädäntöprosessi, joka käynnistyi liiton mikkeliäläisen jäsenyhdistyksen toiminnasta ja johon liitto on omalta osaltaan myötävaikuttanut. Niin ollen myönteisenä asiana on liiton piirissä koettu kehitys, jonka tuloksena kokemusasiantuntijoita on saatu mukaan vaikuttamistoimintaan (5. luku). Äärimmäisen hankalaa vaikuttamistoi-

minnan tulosten mittaaminen on silloin, kun kohteena on yleinen asenneilmapiiri (3. ja 4. luku). Vaikka asenteiden muutos voitaisiin osoittaa, jää yleensä avoimeksi se, mikä kaikki on lopulta ollut yhden järjestön osuutta, mikä taas ajassa ja yhteiskunnassa kulkevaa yleistä kehitystä.

Keskusjärjestönä Ensi- ja turvakotien liiton organisaatio on viritetty toimimaan nimenomaan valtakunnallisella tasolla, ja kuten Pidä kiinni -esimerkki (2. luku) osoittaa, tällaiseen vaikuttamistoimintaan liitosta löytyy tarvittavaa kapasiteettia, osaamista ja suhteita. Liitolle tärkeät sosiaalipalvelut ovat kuitenkin pääsääntöisesti kuntien vastuulla. Keskusjärjestönä liiton onkin vaikea puuttua yksittäisten kuntien päätöksiin, puhumattakaan siitä, etteivät liiton vaikuttamistoiminnan resurssit millään riittäisi Suomen yli 300 kunnan asioiden seuraamiseen. Kun vaikuttaminen siirtyy kuntatasolle – kuten tapahtui 1. luvussa kuvatussa Alvari-perhetyössä – lankeaa vastuu yhdistyksille. Yksittäisten yhdistysten vaikuttamismahdollisuuksissa taas on huimia eroja riippuen paitsi resursseista myös luottamus- ja toimihenkilöiden kyvystä puhua kuntapäättäjiä puolelleen. Monissa yhdistyksissä on myös koettu ongelmalliseksi asetelma, jossa yhdistys palveluntuottajana neuvottelee kunnan kanssa ostopalvelusopimuksista samalla kun sen edunvalvojana tulisi läksyttää kuntapäättäjiä sosiaalipalvelujen heikosta tilasta.

SUOMALAISET OVAT HYVIN EPÄTASA-ARVOISESSA

ASEMASSA RIIPPUEN SIITÄ, MISSÄ ASUVAT.

Kuten niin monet muut suomalaiset sosiaali- ja terveysjärjestöt, myös Ensi- ja turvakotien liitto saa kiittää toimintaedellytyksistään rahapelimonopolia ja RAY:tä. Tähänkin kirjaan nostettujen teemojen kautta piirtyy kuva siitä, miten nimenomaan RAY:n varoin on voitu vastata erilaisten väliinputoajaryhmien, kuten päihdeongelmaisten äitien, avuntarpeeseen tai tuoda huojennusta vaikeissa oloissa elävien lapsiperheiden arkeen. Toisaalta RAY:n tiukentuneet linjaukset aiheuttivat etenkin 2000-luvun ensimmäisen vuosikymmenen puolivälissä tyytymättömyyttä niin Ensi- ja turvakotien liitossa kuin järjestökentässä laajemminkin. STM:n ohjeistamana RAY vetäytyi sellaisen palveluntutannon rahoittamisesta, jossa järjestämisvastuu kuului kunnille tai jossa oli olemassa kilpaillut markkinat. Samalla RAY myös kiristi suhtautumistaan kehittämishankkeiden jatkohankkeisiin, joista oli järjestöissä ehtinyt muodostua maan tapa. Kun rahoitus näiden linjausten seurauksena lakkautettiin tai leikattiin monilta sellaisilta toiminnoilta, joille olisi järjestöjen näkökulmasta ollut ilmiselvä sosiaalinen tilaus (1. ja 2. luku), on RAY joutunut järjestökentällä paikoin kiivaankin kritiikin kohteeksi.

Vähitellen järjestöissä on totuttu toimimaan uusien sääntöjen puitteissa. Palveluntutantoon ja asiakastyöhön on pitänyt löytää rahoitus toisaalta (Ensi- ja turvakotien liiton tapauksessa pääsääntöisesti kunnista), kun taas RAY:n

varoin on voitu tehdä paitsi kehittämisprojekteja, myös avopalvelua, ennaltaehkäisevää työtä ja vaikuttamistoimintaa. Samalla 2000-luvulla tapahtunut ”kansalaisyhteiskunnan uusi tuleminen” ja siihen liittyvä osallisuuden ja vertaisuuden nousu (5. luku) ovat tarjonneet järjestöille uusia mahdollisuuksia perustella ja legitimoida myös palvelutoimintaansa. Siinä missä yksityiset palveluyritykset lähtevät ennalta sovitun ongelman hoitamisesta tiettyssä määräajassa tai tietyllä rahasummalla, voi asiakkuus järjestöpuolella jatkua vertaisryhmissä tai kokemusasiantuntijana varsinaisen hoitojakson jälkeen. Tältä pohjalta myös RAY:n on ollut mahdollista tukea sellaista palvelutoimintaa, johon on tavalla tai toisella yhdistetty osallisuutta ja vertaisuutta.

Erityisesti yksi asia nousee toistuvasti esille liiton 1990- ja 2000-lukujen vaikuttamistoiminnassa: suomalaiset ovat hyvin epätasa-arvoisessa asemassa riippuen siitä, missä he asuvat. Tämä epätasa-arvoisuus on korostunut 1990-luvun alun valtionosuusuudistuksen myötä, kun vastuu sosiaali- ja terveyspalvelujen järjestämisestä siirrettiin kokonaisuudessaan kunnille ja valtion ohjaus heikkeni. Viimeisten 20 vuoden kehitys onkin kouriintuntuvasti osoittanut sen, etteivät kaikki kunnat halua tai kykene järjestämään erityisryhmien tarvitsemia palveluja. Suomesta löytyy kuntia, joissa katsotaan, että perheväkivallan uhrille riittää huone mistä tahansa laitoksesta tai ettei kunnan kannata maksaa

raskaana olevien naisten päihdekuntoutuksesta. Koska kaikissa kunnissa ei ole tarjolla edes liiton jäsenyhdistysten palveluja, jää esimerkiksi osa perheväkivallan uhreista kokonaan väkivaltaerityisen tuen ulkopuolelle. On mahdollista, että luvattu sosiaali- ja terveyspalvelujen kokonaisuudistus parantaa tilannetta tulevaisuudessa, mutta tätä kirjoitettaessa pitkään valmisteltu sote-laki ajoi eduskunnassa karille ja asia siirtyi seuraavalle vaalikaudelle.

Liiton vaikuttamistoiminnassa on kiinnitetty huomiota myös niihin ongelmiin, joita lisääntynyt sosiaalipalvelujen kilpailuttaminen pelkän hintalapun perusteella aiheuttaa. Kenellekään tuskin tulee yllätyksenä se, että turvallisuusalan yrityksen tarjoama huone hälytyslaitteineen tulee halvemmaksi kuin turvakodissa annettava kokonaisvaltaisen, ammatillinen kriisiapu. Kilpailutukseen vedoten hyviä ja tarpeellisia toimintamuotoja on kuitenkin viime aikoina ajettu alas liian kalliina, ja vasta jälkikäteen kunnissa ollaan havahtumassa siihen, ettei halvemmalla hinnalla saadakaan aikaan entisen kaltaisia tuloksia. Oli kyse sitten kuntatason päättäjistä, kansanedustajista tai ministeriön virkamiehistä, liiton viesti on ollut sama: kilpailutus ei toimi silloin, kun halutaan ratkoa haavoittuvissa oloissa ja yhteiskunnan marginaalissa elävien ihmisten ongelmia. Samaan epäkohtaan on 2000-luvulla havahduttu myös järjestökentällä yleisemmin. Sosiaali- ja terveysjärjestöjen toiveissa onkin, että

tekeillä olevaan uuteen hankintalainsäädäntöön kirjattaisiin mahdollisuus suorittaa hankintoja sosiaalisin perustein.

Kuten tähänkin kirjaan valitut viisi teemaa osoittavat, ei yhteiskunnan huono-osaisia koskeva edunvalvontatyö ole ollut helppoa 1990-luvun alun lamasta nykypäivään ulottuvala ajanjaksolla. Vaikka Ensi- ja turvakotien liitto on kyennyt pitämään esillä ja edistämään monia tärkeitä asioita, on viimeisen neljännesvuosisadan sosiaalipoliittinen kehitys sisältänyt myös turhautumista aiheuttavia pettymyksiä. Oli kyse sitten päihdeongelmaisten tai masentuneiden äitien, perheväkivallan kohteeksi joutuneiden lasten tai väkivaltaisten miesten auttamisesta, on selvää, että ongelmia kannattaisi ehkäistä ennalta tai vähintään hoitaa ne ajoissa. Inhimillisen kärsimyksen ohella tämä vähentää myös kustannuksia, sillä tilanteen kärjistyminen huostaanotoiksi tai syrjäytymiseksi maksaa aina moninkertaisesti hoitamiseen verrattuna. Tämä näkökohta tahtoo kuitenkin helposti unohtua niin valtion kuin kuntienkin päätöksenteossa.

Viitteet

¹ Nimitys ensikoti otettiin käyttöön vasta 1940-luvulla.

² Eduskunnan täysistunnon pöytäkirja 10.6.1907. Valtioapäivät v. 1907. Pöytäkirjat II. Kesäkuun 8–20 päivään. Helsinki 1907, s. 508; Heinänen, Aira: Ensikodin kasvutarina 1942–2002. Helsingin ensikoti 60 vuotta. Hämeenlinna 2002, s. 12–13.

³ Liiton jäsenyhdistykset ovat vuosien varrella teettäneet kiitettävän määrän historiateoksia. Uusimpia ovat: Aunola, Auno: Turvasatama. Raahen ensi- ja turvakoti ry 25 vuotta. Raahen 2012; Saarelainen, Anu: Kotia kohti. Kuopion ensikodin taival 1946–2008. Kuopio 2009; Rehtonen, Timo – Sepälä, Tiina (toim.): Lapin perheiden tueksi ja turvaksi. Lapin ensi- ja turvakoti 50 vuotta. Rovaniemi 2003; Heinänen, Aira: Ensikodin kasvutarina 1942–2002. Helsingin ensikoti 60 vuotta. Hämeenlinna 2002; Polso, Ulla-Brita: ”Lapsen vuoksi”. Vuoksenlaakson ensi- ja turvakoti ry. 50 vuotta; Leminen, Pia (toim.): ”Uusi alku elämään”. Tampereen ensi- ja turvakoti ry. 50 vuotta. Tampere 1995.

⁴ Heinänen, Aira: Lapsen tasa-arvoa tavoittamassa. Ensi- ja turvakotien liiton historiikki 1945–1990. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu n:o 13. Jyväskylä 1992.

⁵ Liiton perustajayhdistyksiä oli yhteensä viisi: Helsingin, Tampereen, Turun, Porin ja Oulun yhdistykset. Heinänen 1992, s. 19.

⁶ Heinänen 1992, s. 12, 18 ja 27.

⁷ Kansan Elokuva Oy:n uutiskatsaukseen ”Ensi koti” pääsee tutustumaan osoitteessa: <https://www.youtube.com/watch?v=MXnWwWSooNQ>.

⁸ Heinänen 1992, s. 24–25.

⁹ Heinänen 1992, s. 21.

¹⁰ Aira Heinäsen haastattelu; Heinänen 2002, s. 76–77; Heinänen 1992, s. 66–67, 81–82 ja 141–142; Ensi- ja turvako-

tien liiton toimintakertomus 2009. Ensi- ja turvakotien liiton arkisto (jatkossa ETKLA); Ruohonen, Marita: Perhe- ja lähisuhdeväkivallan vastaisen työn kehitys Suomessa. Teoksessa Perhe- ja lähisuhdeväkivalta. Auttamisen käytäntöjä. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 35. Hämeenlinna 2006, s. 9–10.

¹¹ Ruohonen 2006, s. 12–13; Aira Heinäsen haastattelu; Heinänen 1992, mm. s. 83–88.

¹² Heinänen 1992, mm. s. 83; Aira Heinäsen haastattelu.

¹³ Ensi- ja turvakotien liiton toimintakertomukset 1990- ja 2000-luvuilta. ETKLA; Sari Laaksosen ja Mari Mannisen tiedonannot.

¹⁴ Heinänen 1992, s. 67–68; Ensi- ja turvakotien liiton toimintakertomukset 1991–1995. ETKLA; Törrönen, Hannele: ”Yhdessä päin nyyhettä” – muistiinpanoja ensikodin päiväryhmätoiminnan kehittämistä. Teoksessa Kalavainen, Susanna (toim.): Ensikodin päiväryhmät. Kuvaus lastensuojelun vauvaperhetyön kehittymisestä. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 34. Helsinki 2005, s. 15; Heinänen 2002, s. 105–106; Sari Laaksosen ja Mari Mannisen tiedonannot.

¹⁵ Ensi- ja turvakotien liitto rekisteröi Alvari-perhetyön® tuotemerkiksi vuonna 2011.

¹⁶ Niemi, Helena: Alvariinsa apunanne. Lapsiperheiden tehostetun kotipalvelun ilot, surut ja oivallukset. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu nro 14. Helsinki 1994, s. 11; Niemi, Helena: Lapset alkoivat nauraa. Raportti Alvari-perhetyöstä, perheiden tilanteesta, huolesta ja muutoksesta. Ensi- ja turvakotien liiton raportti 9. Helsinki 2008, s. 6; Marita Ruohosen haastattelu.

¹⁷ Kahdella paikkakunnalla, Oulussa ja Imatralla, toiminta loppui jo 1990-luvun alussa.

¹⁸ Mm. Niemi 1994, s. 11, 13, 30.

¹⁹ Mm. Niemi 1994, s. 30; Niemi 2008, s. 11.

²⁰ Niemi 1994, s. 55–56; Niemi 2008, s. 7; Ensi- ja turvakotien liiton toimintakertomus 1994. ETKLA.

²¹ Mm. Niemi 1994, s. 30–31 ja 56; Pitkäjärjestyksen ja intensiivisyyden osalta Alvari-perhetyön juuret ovat Ruotsissa kehitetyssä ja Suomeen 1970–1980-lukujen taitteessa rantautuneessa tehostetussa kotipalvelussa, joka kuitenkin ajettiin lapsiperheiden osalta alas suurelta osin jo 1980-luvulla. Niemi 1994, s. 20–21.

²² Niemi 1994, s. 46–49.

²³ Niemi 1994 ja 2008, passim; Niemi, Helena (toim.): Alvarit auttavat. Ensi- ja turvakotien liiton Alvari-perhetyö 10 vuotta. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 22. Helsinki 1999, passim; Niemi, Helena (toim.): Mitä on Alvari-perhetyö. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 32. Helsinki 2002, passim; Helena Niemen haastattelu; Ritva Karinsalon haastattelu.

²⁴ Niemi 1999, s. 8; Niemi 2002, s. 9; Marita Ruohosen haastattelu; Helena Niemen haastattelu.

²⁵ Niemi 1994, s. 13; Niemi 2002, s. 9.

²⁶ RAY:n muistio 18.9.2006: Ensi- ja turvakotien liiton ja sen jäsenjärjestöjen toteuttaman ALVARI -perhetyön avustaminen, s. 4. ETKLA; RAY:n ilmoitus 13.2.2006: RAY:n selvitys Alvari-perhetyöstä. ETKLA; Niemi 1999, s. 26–27.

²⁷ Ensi ja turvakotien liiton Kotiin annettavan perhetyön toimikunnan pöytäkirjat (jatkoissa ptk:t) 15.2.2005, 19.5.2005 ja 29.3.2006. ETKLA; Ensi- ja turvakotien liiton liittohallituksen ptk. 26.10.2005. ETKLA; RAY:n ilmoitus 13.2.2006: RAY:n selvitys Alvari-perhetyöstä, s. 1-2. ETKLA; RAY:n muistio 18.9.2006: Ensi- ja turvakotien liiton ja sen jäsenjärjestöjen toteuttaman ALVARI -perhetyön avustaminen, s. 3. ETKLA; Ritva Karinsalon haastattelu; Marita Ruoho-

sen haastattelu.

²⁸ Ensi ja turvakotien liiton Kotiin annettavan perhetyön toimikunnan ptk:t 19.5.2005, 10.11.2005 ja 29.3.2006. ETKLA; RAY:n ilmoitus 13.2.2006: RAY:n selvitys Alvari-perhetyöstä. ETKLA; Ensi- ja turvakotien liiton toimintakertomus 2006. ETKLA.

²⁹ Ensi- ja turvakotien liiton johtoryhmän ptk. 11.5.2006. ETKLA; Ensi- ja turvakotien liiton työvaliokunnan ptk. 20.9.2006. ETKLA; RAY:n muistio 18.9.2006: Ensi- ja turvakotien liiton ja sen jäsenjärjestöjen toteuttaman ALVARI-perhetyön avustaminen, s. 4. ETKLA; Ensi- ja turvakotien liiton toimintakertomus 2006. ETKLA; Ritva Karinsalon haastattelu.

³⁰ Ensi- ja turvakotien liiton Alvari-muistiot 10.2.2006, 29.3.2006, 4.5.2006, 31.5.2006, 20.9.2006. ETKLA; Ritva Karinsalon haastattelu; Mikko Savelaisen haastattelu; Ensi- ja turvakotien liiton Kotiin annettavan perhetyön toimikunnan ptk. 6.11.2009. ETKLA; Ensi- ja turvakotien liitto RAY:lle 26.10.2009. Ensi- ja turvakotien liiton liittohallituksen ptk. 10.12.2009. ETKLA.

³¹ Ritva Karinsalon haastattelu.

³² Ritva Karinsalon haastattelu; Mikko Savelaisen haastattelu; Niemi 2008, passim; Muistio 4.5.2006: Alvari-perhetyö – järjestölähtöistä, valtakunnallisesti koordinoitua ja jatkuvasti kehittyvää lastensuojelutyötä. ETKLA. – Luvut ovat Ensi- ja turvakotien liiton toimintakertomuksesta 2007.

³³ Ensi- ja turvakotien liiton toimintakertomukset 2010–2013. ETKLA; Ritva Karinsalon haastattelu; Helena Niemen haastattelu; Mari Mannisen tiedonanto.

³⁴ Ensi- ja turvakotien liiton toimintakertomukset 2010–2013. ETKLA; Ritva Karinsalon haastattelu; Helena Niemen haastattelu; Mikko Savelaisen haastattelu.

³⁵ Erkki Torppa: Lausunto Alvari-perhetyön tulevaisuudesta, toukokuu 2005. ETKLA.

³⁶ Mm. Erkki Torppa: Lausunto Alvari-perhetyön tulevaisuudesta, toukokuu 2005. ETKLA; Muistio 31.5.2006: Lastensuojelulapsi ja Alvari-perhetyö. ETKLA.

³⁷ Helena Niemen haastattelu; Ensi- ja turvakotien liiton toimintakertomus 2010. ETKLA; Marita Ruohosen haastattelu.

³⁸ Mikko Savelaisen haastattelu; Ritva Karinsalon haastattelu.

³⁹ Marita Ruohosen haastattelu; Mikko Savelaisen haastattelu; Helena Niemen haastattelu; Jaana Vaittisen tiedonanto.

⁴⁰ Mikko Savelaisen haastattelu.

⁴¹ Leppo, Anna: Pidä kiinni -projektin yhteiskunnalliset ulottuvuudet. Teoksessa Andersson, Maarit – Hyytinen, Riitta – Kuorelahti, Marianne (toim.): Vauvan parhaaksi. 2. tarkistettu painos. Porvoo 2013, s. 63–64. Leppo käsittelee projektimuotoisen kehittämistyön ongelmia Ensi- ja turvakotien liiton Pidä kiinni -hoitojärjestelmän näkökulmasta, mutta tilanne on analoginen myös Alvari-perhetyö osalta.

⁴² Syrjäytymiskehityksen ehkäisyohjelma: Hoito-ohjelma päihdeongelmallisille äideille 1998–2002. Liite 1 RAY-hakemukseen. ETKLA.

⁴³ Nätkin, Ritva: Päihdeongelmaiset äidit – uutta äitiyspolitiikka? Arviointitutkimus projektista. Teoksessa Andersson, Maarit (toim.): Tartu hetkeen. Apua ja hoitoa päihteitä käyttäville vauvaperheille. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 27. Helsinki 2001, s. 37–39.

⁴⁴ Patentti- ja rekisterihallitus rekisteröi Pidä kiinni® -tuotemerkin Ensi- ja turvakotien liitolle vuonna 2009.

⁴⁵ Mm. Leppo 2013, s. 38–39; Tarvainen, Riitta: Oulunkylän ensikoti päihdeongelmallisille äideille perustetaan. Esikko 3/1993.

⁴⁶ Sama.

⁴⁷ Marita Ruohosen haastattelu; Leppo 2013, s. 41, 45–47; Andersson, Maarit: Pidä kiinni -projekti. Projektin lähtökohdat. Teoksessa Andersson, Maarit (toim.): Tartu hetkeen. Apua ja hoitoa päihteitä käyttäville vauvaperheille. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 27. Helsinki 2001, s. 18; Syrjäytymiskehityksen ehkäisyohjelma: Hoito-ohjelma päihdeongelmallisille äideille 1998–2002. Liite 1 RAY-hakemukseen. ETKLA; Ensi- ja turvakotien liiton toimintakertomus 1998. ETKLA.

⁴⁸ Projektin nimi ”Pidä kiinni” kuvaa tavoitetta luoda tukea antava ja kiinni pitävä ympäristö päihdeongelmallisille äideille ja vauvaperheille.

⁴⁹ Ensi- ja turvakotien liiton toimintakertomukset 1998 ja 1999. ETKLA; Leppo 2013, s. 49.

⁵⁰ Andersson 2001, s. 17; Andersson, Maarit: Pidä kiinni -hoitojärjestelmän rakentaminen. Teoksessa Andersson, Maarit – Hyytinen, Riitta – Kuorelahti, Marianne (toim.): Vauvan parhaaksi. 2. tarkistettu painos. Porvoo 2013, s. 23.

⁵¹ Leppo 2013, s. 51–53, 55; Ensi- ja turvakotien liiton toimintakertomus 2001. ETKLA; Marita Ruohosen haastattelu.

⁵² Maarit Anderssonin haastattelu; Ensi- ja turvakotien liiton toimintakertomukset 2002 ja 2003. ETKLA; RAY:n yleiskatsaus avustuksiin: avustukset.ray.fi. – Vuonna 2006 Pidä kiinni -hoitojärjestelmä oli RAY:n suurin tuettava yksittäinen hanke liki 3,9 miljoonan euron tukisummalla.

⁵³ Mm. Maarit Anderssonin haastattelu; Ritva Karinsalon haastattelu; Andersson 2013, s. 24; Päihteitä käyttävien odottavien äitien ja vauvaperheiden kotikäyntityön kehittämisprojekti 2004–2007. Hankesuunnitelma 10.9.2003. ETKLA.

⁵⁴ Mm. Pidä kiinni -hoitojärjestelmä, RAY-tilitys, liite 3.

30.11.2009: Pidä kiinni -tuloksista tiivistetysti. ETKLA; Pajulo, Marjukka: Päihdeongelmaisten äitien hoidon kehittäminen – erityispiireet, haasteet ja mahdollisuudet. Suomen Lääkärilehti 14/2011.

⁵⁵ VTT:n mukaan yksi syrjäytynyt nuori tulee maksamaan yhteiskunnalle 1,2 miljoonaa euroa. Lisäksi tulevat huostaanottokustannukset. Kehityksessä vaurioituneen vauvan ammatillinen sijoitus 18-vuotiaaksi asti maksaa 1,3–2 miljoonaa euroa. Vakavasti vaurioituneet tarvitsevat hoitoa myös aikuisiällä. Vertailun vuoksi vuoden kuntoutus odottavalle äidille ja äiti–vauva-parille Pidä kiinni -ensikodissa maksaa noin 200 000 euroa. Lähde: Ensi- ja turvakotien liiton Pidä kiinni -hoitojärjestelmä vakavasti päihdeongelmaisille odottaville äideille. 19.9.2014/MA. ETKLA.

⁵⁶ Andersson 2013, s. 32–34; Ensi- ja turvakotien liiton tiedote 20.8.2008: Päihdeongelmaiset äidit hyötyvät kuntoutuksesta. ETKLA.

⁵⁷ Ensi- ja turvakotien liiton johtoryhmän ptk. 20.9.2006. ETKLA; Maarit Anderssonin haastattelu; Ritva Karinsalon haastattelu; Mikko Savelaisen haastattelu.

⁵⁸ Pidä kiinni -hoitojärjestelmän pysyvän rahoituksen järjestämiseksi käytyjä neuvotteluja. 30.3.2011. ETKLA; Ensi- ja turvakotien liiton lausunto valtiovarainvaliokunnan kunta- ja terveysjaostolle 16.10.2010. ETKLA; Ensi- ja turvakotien liiton toimintakertomus 2007. ETKLA; Ritva Karinsalon haastattelu.

⁵⁹ Raskaana olevien päihdeongelmaisten naisten hoidon varmistaminen. Työryhmän raportti. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2009:4, s. 46: http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=39503&name=DLFE-7006.pdf; Maarit Anderssonin haastattelu.

⁶⁰ Leppo 2013, s. 56; Ritva Karinsalon haastattelu; Maarit An-

derssonin haastattelu; Raskaana olevien päihdeongelmaisten hoidon varmistaminen. Työryhmän raportti. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2009:4, s. 33: http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=39503&name=DLFE-7006.pdf.

⁶¹ Kuukausiraportti 3. Liittohallitukselle. Ensi- ja turvakotien liiton liittohallituksen ptk. 7.6.2007. ETKLA; Tuula Väätäisen haastattelu.

⁶² Tuula Väätäisen haastattelu; Maarit Anderssonin haastattelu; Ensi- ja turvakotien liiton toimintakertomus 2009. ETKLA.

⁶³ Korkeimmillaan Pidä kiinni -hoitojärjestelmän RAY:ltä saama tuki oli vuonna 2006 noin 3,9 miljoonaa euroa ja matalimmillaan vuonna 2013 1,1 miljoonaa euroa. RAY:n tuki vuodelle 2015 on noin 2,3 miljoonaa euroa.

⁶⁴ Tuula Väätäisen haastattelu; Maarit Anderssonin haastattelu; Ritva Karinsalon haastattelu.

⁶⁵ Ensi- ja turvakotien liiton lehdistötiedote 26.4.2010: Päihdeongelmaiset äidit jäävät ilman hoitoa. ETKLA; Raportti liittohallitukselle 3/2011. Ensi- ja turvakotien liiton liittohallituksen ptk. 28.4.2011. ETKLA; Tuula Väätäisen haastattelu; Maarit Anderssonin haastattelu.

⁶⁶ Pääministeri Jyrki Kataisen hallituksen hallitusohjelma. 22.6.2011, s. 62: <http://valtioneuvosto.fi/documents/10184/147449/Kataisen+hallituksen+ohjelma/81f1c20f-e353-47a8-8b8f-52ead83e5f1a>; Tuula Väätäisen haastattelu; Ritva Karinsalon haastattelu.

⁶⁷ Toimitusjohtajan raportti. Ensi- ja turvakotien liiton liittohallituksen ptk. 15.9.2009. ETKLA; Tuula Väätäisen haastattelu; Maarit Anderssonin haastattelu.

⁶⁸ Vaikuttamistyön tuoksinassa Virpa Puisto vannoi, ettei hän jättäisi puheenjohtajan tehtäviä ennen kuin Pidä kiinni

-hoitojärjestelmän rahoitus olisi varmistunut. Puisto ei kuitenkaan voinut aavistaa prosessin pitkittymistä. Hän luopui puheenjohtajan tehtävistä vuonna 2012 ja kuoli vuotta myöhemmin.

⁶⁹ Tuula Väätäisen haastattelu; Ritva Karinsalon haastattelu; Maarit Anderssonin haastattelu.

⁷⁰ Tuula Väätäisen haastattelu; Mikko Savelaisen haastattelu.

⁷¹ Oranen, Mikko: Taistelut ja tulokset – lasten kokemuksia ja kamassa. Teoksessa Oranen, Mikko (toim.): Perheväkivallan varjossa. Raportti lapsikeskeisen työn kehittämisestä. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 30. Helsinki 2001, s. 114.

⁷² Käsitettä ”lapsityö” on liitossa käytetty 1990-luvun lopulta lähtien viittaamaan lasten parissa tehtävään väkivaltatyöhön. Koska lapsityöllä kuitenkin yleisesti tarkoitetaan alaikäisillä lapsilla teetettyä työtä, on liitossa sekaannusten välttämiseksi alettu viime vuosina puhua lasten ja nuorten kanssa tehtävästä väkivaltatyöstä.

⁷³ Marita Ruohosen haastattelu.

⁷⁴ Leskinen, Riitta: ”Kuka kuulisi minua”. Perheväkivalta lapsen silmin. Ensi Kotien Liiton julkaisu 2. Helsinki 1982, s. 77; Forsberg, Hannele: Lapsen näkökulmaa tavoittamassa. Arviointitutkimus turvakotien lapsikeskeisyyttä kehittävästä projektista. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 24. Helsinki 2000, s. 39.

⁷⁵ Forsberg 2000, s. 39; Mikko Orasen haastattelu; Oranen, Mikko: Juuret, raamit ja numerot – Lapsen aika projektina. Teoksessa Oranen, Mikko (toim.): Perheväkivallan varjossa. Raportti lapsikeskeisen työn kehittämisestä. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 30. Helsinki 2001, s. 14–15.

⁷⁶ Oranen 2001, s. 15; Tiainen, Anne – Honkanen, Reetta: Elävä päiväkirja. Tampereen ensi- ja turvakoti ry:n lapsityön polku. Tampere 2010, s. 28–30.

⁷⁷ Mikko Orasen haastattelu; Oranen 2001, s. 15–16; Lapsi asiakkaana -projekti. Projektisuunnitelma 1997–1998. Liite 8 RAY-hakemukseen. ETKLA.

⁷⁸ Oranen 2001, s. 16; Mikko Orasen haastattelu.

⁷⁹ Forsberg 2000, mm. s. 28 ja 52; Forsberg, Hannele: Lasten asiakkuudet ja kokemukset turvakodissa. Arviointitutkimus Lapsen aika -projektista. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 31. Helsinki 2002, s. 21; Lapsi asiakkaana -projekti. Projektisuunnitelma 1997–1998. Liite 8 RAY-hakemukseen. ETKLA; Mikko Orasen haastattelu; Ensi- ja turvakotien liiton toimintakertomus 1997. ETKLA.

⁸⁰ Forsberg 2002, s. 19–20; Oranen 2001, s. 26 ja 28.

⁸¹ Oranen 2001, s. 67–68; Mikko Orasen haastattelu.

⁸² Oranen 2001, s. 68; Tiainen ja Honkanen 2010, s. 36; Mikko Orasen haastattelu.

⁸³ Mikko Orasen haastattelu; Oranen 2001, s. 18–21.

⁸⁴ Mikko Orasen haastattelu; Oranen 2001, s. 81, 94, 101–102; Tiainen ja Honkanen 2010, s. 8-9; Miia Pitkäsen haastattelu.

⁸⁵ Forsberg 2000, s. 52; Oranen 2001, s. 44; Oranen 2001, s. 121.

⁸⁶ Forsberg 2000, s. 75; Oranen 2001, s. 87–88; Mikko Orasen haastattelu.

⁸⁷ Mikko Orasen haastattelu; Oranen 2001, s. 58–59.

⁸⁸ Forsberg 2002, s. 89.

⁸⁹ Mikko Orasen haastattelu; Oranen 2001, s. 62–63.

⁹⁰ Mikko Orasen haastattelu.

⁹¹ Mikko Orasen haastattelu; Forsberg 2000, s. 12.

⁹² Forsberg 2000, s. 10; Tiainen ja Honkanen 2000, s. 24; Ruohonen 2006, s. 7 ja 15; Mikko Orasen haastattelu.

⁹³ Miia Pitkäsen haastattelu; Tiainen ja Honkanen 2010, s. 8–9; Ensi- ja turvakotien liiton toimintakertomukset 2010–

2013. ETKLA. – 1500 lasta pitää sisällään myös yhdistysten avotyössä mukana olevat lapset.
- ⁹⁴ Ritva Karinsalon haastattelu.
- ⁹⁵ Tilastot ovat vuosilta 1993–2013. Lukuihin on laskettu mukaan myös 18–20-vuotiaat nuoret, joita vuonna 2013 oli noin 9 700. Muuri, Anu: Tilastotiedote. Lastensuojelu 1993. Helsinki 1994, s. 22; Muuri, Anu: Lapsen elatus, huolto ja lastensuojelu 1996. Tilastotiedote. Helsinki 1997, s. 80; Lastensuojelun avohuollon asiakkaat 1996–2013. THL:n tilastoraportti 26/2014: <http://www.thl.fi/fi/tilastot/tilastot-aiheittain/lasten-nuorten-ja-perheiden-sosiaalipalvelut/lastensuojelu>, kuvio 19.
- ⁹⁶ Miia Pitkäsen haastattelu; Ritva Karinsalon haastattelu; Oranen 2001, s. 31–32.
- ⁹⁷ Miia Pitkäsen haastattelu; Mikko Orasen haastattelu.
- ⁹⁸ Miia Pitkäsen haastattelu; Ensi- ja turvakotien liitto työelämä- ja tasa-arvovaliokunnalle 3.11.2014. ETKLA.
- ⁹⁹ YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista 20.11.1989: http://www.lapsiasia.fi/lapsen_oikeudet.
- ¹⁰⁰ Miia Pitkäsen haastattelu; Mikko Orasen haastattelu.
- ¹⁰¹ Nyqvist, Leo: Miesten kriisikeskuksen lopputarvointi. Teoksessa Sanasta miestä. Kokemuksia miesten kriisityöstä. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 36. Helsinki 2006, s. 149.
- ¹⁰² Mm. Jussi Pullin haastattelu; Marita Ruohosen haastattelu.
- ¹⁰³ Jussi-työn nimi viittaa ”suohon, kuokkaan ja Jussiin”. Tätä nykyä Jussi-työtä tehdään kymmenessä liiton jäsenyhdistyksessä ja se on laajin miesten väkivaltaa käsittelevä työmuoto Suomessa.
- ¹⁰⁴ Ihalainen, Jukka – Pennanen, Matti – Rytönen, Timo – Varjonen, Panu: Jussi-työ. Kokemuksia miesten kanssa tehdystä perheväkivaltaa ehkäisevästä työstä. Ensi- ja turvako-

- tien liiton raportti 12. Helsinki 2000, s. 1 ja 5; Nyqvist, Leo: Kun mies hakee apua. Miesten kriisikeskuksen arviointi. Väliraportti. Ensi- ja turvakotien liiton raportti 2/2004. Helsinki 2004, s. 7 ja 49; Marita Ruohosen haastattelu.
- ¹⁰⁵ Nyqvist 2004, s. 7; Nyqvist 2006, s. 86; Palmu, Antti: Neljä teesiä miestyöstä. Teoksessa Sanasta miestä. Kokemuksia miesten kriisityöstä. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 36. Helsinki 2006, s. 73–76; Jussi Pullin haastattelu.
- ¹⁰⁶ Marita Ruohosen haastattelu; Jussi Pullin haastattelu.
- ¹⁰⁷ Nyqvist 2006, s. 153.
- ¹⁰⁸ Nyqvist 2006, s. 153; Jussi Pullin haastattelu; Miesten kriisikeskus -hankkeen johtoryhmän ptk:t 2002–2006. ETKLA.
- ¹⁰⁹ Nyqvist 2006, s. 87 ja 105–106; Nopea avun saanti miehille tärkeää. Ensi- ja turvakotien liiton tiedote 12.12.2003. ETKLA; Jussi Pullin haastattelu; Marita Ruohosen haastattelu; Ensi- ja turvakotien liiton toimintakertomus 2006. ETKLA.
- ¹¹⁰ Mm. Nyqvist 2004, s. 17, 45, 55; Nyqvist 2006, s. 87, 89, 116 ja 166; Pulli, Jussi: Johdanto. Teoksessa Sanasta miestä. Kokemuksia miesten kriisityöstä. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 36. Helsinki 2006, s. 9.
- ¹¹¹ Nyqvist 2004, s. 54–55; Nyqvist 2006, s. 88, 106, 122, 156 ja 161.
- ¹¹² Jussi Pullin haastattelu; Ensi- ja turvakotien liiton toimintakertomukset 2006–2014. ETKLA.
- ¹¹³ Nyqvist 2006, s. 168; Mikko Savelaisen haastattelu; Jussi Pullin haastattelu.
- ¹¹⁴ Heinänen 2002, s. 90–93; Hellstén, Sari – Salonen, Santtu: Havaintoja isien kohtaamisesta sosiaali- ja terveystalveissa. Ensi- ja turvakotien liiton työpapereita 4. Helsinki 2011, s. 17, 22–23.
- ¹¹⁵ Hellstén ja Salonen 2011, s. 29; Jussi Pullin haastattelu;

- Miesten keskus -hankkeen johtoryhmän ptk. 3.6.2010. ETKLA.
- ¹¹⁶ Jussi Pullin haastattelu; Mikko Savelaisen haastattelu; Nyqvist 2006, s. 127; Ensi- ja turvakotien liiton toimintakertomukset 2010–2013. ETKLA.
- ¹¹⁷ Jussi Pullin haastattelu; Miesten keskuksen ja Miestyön kehittämiskeskuksen johtoryhmän ptk:t 2007–2011. ETKLA.
- ¹¹⁸ Jussi Pullin haastattelu; Mikko Savelaisen haastattelu.
- ¹¹⁹ Jussi Pullin haastattelu; Mikko Savelaisen haastattelu.
- ¹²⁰ Sama.
- ¹²¹ Heinänen 1992, s. 31, 65–66; Ojuri, Auli: ”Toivo ja tulevaisuus takaisin”. MIINA – Väkivaltaa kokeneiden naisten osallisuuden ja voimaantumisen tukeminen -projekti (2008–2012). Ensi- ja turvakotien liiton työpapereita 13. Helsinki 2013, s. 43. Ojuri viittaa liitossa 2000-luvulla tapahtuneeseen kulttuurinmuutokseen, jossa vahvasti ”ammatillisesti ohjattu toiminta” on antanut tilaa osallistaville toimintatavoille.
- ¹²² Ritva Karinsalon haastattelu; Mikko Savelaisen haastattelu.
- ¹²³ Heinänen 1992, s. 32 ja 43–44; ÄIMÄ ry:n historiaa: <http://www.aima.fi/historia.html>.
- ¹²⁴ Ritva Karinsalon haastattelu; Sirkku Mehtolan haastattelu.
- ¹²⁵ Miina. Väkivaltaa kokeneiden naisten osallisuuden ja voimaantumisen tukeminen. Tarkennettu hankesuunnitelma 2008–2012. ETKLA; Ojuri 2013, s. 6–10.
- ¹²⁶ Sirkku Mehtolan haastattelu; Ojuri 2013, s. 22, 25–26 ja 48.
- ¹²⁷ Salonki sai nimensä kahden suomalaisen vaikuttajanaisen mukaan. Minna Canthin salongissa käytiin aikanaan vilkasta ja kantaaottavaa keskustelua yhteiskunnallisista epäkohdista kuten naisten asemasta. Ensi- ja turvakotien liiton perustajiin lukeutunut Miina Sillanpää taas ajoi parannuksia työläisnaisten ja yksinhuoltajien asemaan SDP:n

- kansanedustajana ja ministerinä.
- ¹²⁸ Ojuri 2013, s. 32–34; Mehtola, Sirkku – Natunen, Luru: Asiantuntijaryhmät. Teoksessa Ojuri, Auli (toim.): Vertaisryhmä. Käsikirja. Väkivaltaa kokeneiden naisten osallisuuden ja voimaantumisen tukeminen. Helsinki 2012, s. 46; Pauliina Viitamiehen haastattelu.
- ¹²⁹ Sirkku Mehtolan haastattelu; Mehtola ja Natunen, s. 47.
- ¹³⁰ Mehtola ja Natunen, s. 48; Sirkku Mehtolan haastattelu; Ritva Karinsalon haastattelu.
- ¹³¹ Ojuri 2013, s. 34–35; Mehtola ja Natunen, s. 47–48; Sirkku Mehtolan haastattelu.
- ¹³² Sirkku Mehtolan haastattelu; Pauliina Viitamiehen haastattelu.
- ¹³³ Pauliina Viitamiehen haastattelu.
- ¹³⁴ Pauliina Viitamiehen haastattelu; Mikko Savelaisen haastattelu; Lakialoite 44/2011: <http://www.eduskunta.fi/valtiopai-vaasiat/LA+44/2011>.
- ¹³⁵ Hallituksen esitys 19/2013: <http://www.eduskunta.fi/triphome/bin/vex3000.sh?kanta=veps7099&haku=suppea&-TUNNISTE=HE+19/2013>.
- ¹³⁶ Pauliina Viitamiehen haastattelu; Ritva Karinsalon haastattelu; Eduskunnan täysistunnon ptk. 2.4.2013: [http://www.eduskunta.fi/triphome/bin/thw/trip?\\${APPL}=utpptk&\\${BASE}=faktautpPTK&\\${THWIDS}=0.29/1425553409_172767&\\${TRIPPIFE}=PDF.pdf](http://www.eduskunta.fi/triphome/bin/thw/trip?${APPL}=utpptk&${BASE}=faktautpPTK&${THWIDS}=0.29/1425553409_172767&${TRIPPIFE}=PDF.pdf); Sirkku Mehtolan haastattelu; Jaana Kinnusen tiedonanto.
- ¹³⁷ Pauliina Viitamiehen haastattelu; Ritva Karinsalon haastattelu; Mikko Savelaisen haastattelu.
- ¹³⁸ Toimitusjohtajan raportti. Ensi- ja turvakotien liiton liittohallituksen ptk. 15.9.2009. ETKLA; Mikko Savelaisen haastattelu; Ritva Karinsalon haastattelu.
- ¹³⁹ Ritva Karinsalon haastattelu; Mikko Savelaisen haastattelu;

Lähteet ja kirjallisuus

Arkistolähteet

Ensi- ja turvakotien liiton arkisto (ETKLA)

- Ensi- ja turvakotien liiton toimintakertomukset
- Ensi- ja turvakotien liiton liittohallituksen pöytäkirjat
- Ensi- ja turvakotien liiton työvaliokunnan pöytäkirjat
- Ensi- ja turvakotien liiton johtoryhmän pöytäkirjat
- Ensi ja turvakotien liiton Kotiin annettavan perhetyön toimikunnan pöytäkirjat
- Ensi- ja turvakotien liiton tiedotteet
- Ensi- ja turvakotien liiton lausunnot
- Ensi- ja turvakotien liiton muu järjestämätön aineisto
- Miesten kriisikeskus -hankkeen johtoryhmän pöytäkirjat
- Miesten keskus -hankkeen johtoryhmän pöytäkirjat
- Miestyön kehittämiskeskuksen johtoryhmän pöytäkirjat

Painetut lähteet

Valtiopäivät v. 1907. Pöytäkirjat II. Kesäkuun 8–20 päivään. Helsinki 1907.

Kirjallisuus ja artikkelit

- ANDERSSON, MAARIT:** *Pidä kiinni -projekti. Projektin lähtökohdat.* Teoksessa Andersson, Maarit (toim.): Tartu hetkeen. Apua ja hoitoa päihteitä käyttäville vauvaperheille. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 27. Helsinki 2001.
- ANDERSSON, MAARIT:** *Pidä kiinni -hoitojärjestelmän rakentaminen.* Teoksessa Andersson, Maarit – Hyytinen, Riitta – Kuorelahti, Marianne (toim.): Vauvan parhaaksi. 2. tarkistettu painos. Porvoo 2013.

- FORSBERG, HANNELE:** *Lapsen näkökulmaa tavoittamassa. Arviointitutkimus turvakotien lapsikeskeisyyttä kehittävästä projektista.* Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 24. Helsinki 2000.
- FORSBERG, HANNELE:** *Lasten asiakkuudet ja kokemukset turvakodissa. Arviointitutkimus Lapsen aika -projektista.* Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 31. Helsinki 2002.
- HEINÄNEN, AIRA:** *Lapsen tasa-arvoa tavoittamassa. Ensi- ja turvakotien liiton historiikki 1945–1990.* Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu n:o 13. Jyväskylä 1992.
- HEINÄNEN, AIRA:** *Ensikodin kasvutarina 1942–2002. Helsingin ensikoti 60 vuotta.* Hämeenlinna 2002.
- HELLSTÉN, SARI – SALONEN, SANTTU:** *Havaintoja isien kohtaamisesta sosiaali- ja terveyspalveluissa.* Ensi- ja turvakotien liiton työpapereita 4. Helsinki 2011.
- IHALAINEN, JUKKA – PENNANEN, MATTI – RYTKÖNEN, TIMO – VARJONEN, PANU:** *Jussi-työ. Kokemuksia miesten kanssa tehdystä perheväkivaltaa ehkäisevästä työstä.* Ensi- ja turvakotien liiton raportti 12. Helsinki 2000.
- LEPPÖ, ANNA:** *Pidä kiinni -projektin yhteiskunnalliset ulottuvuudet.* Teoksessa Andersson, Maarit – Hyytinen, Riitta – Kuorelahti, Marianne (toim.): Vauvan parhaaksi. 2. tarkistettu painos. Porvoo 2013.
- LESKINEN, RIITTA:** *”Kuka kuulis minua”. Perheväkivalta lapsen silmin.* Ensi Kotien Liiton julkaisu 2. Helsinki 1982.
- MEHTOLA, SIRKKU – NATUNEN, LURU:** *Asiantuntijaryhmät.* Teoksessa Ojuri, Auli (toim.): Vertaisryhmä. Käsikirja. Väkiä valtaa kokeneiden naisten osallisuuden ja voimaantumisen tukeminen. Helsinki 2012.
- MUURI, ANU:** *Tilastotiedote.* Lastensuojelu 1993. Helsinki 1994.
- MUURI, ANU:** *Lapsen elatus, huolto ja lastensuojelu* 1996. Tilastotiedote. Helsinki 1997.

NIEMI, HELENA: *Alvariinsa apunanne. Lapsiperheiden tehostetun kotipalvelun ilot, surut ja oivallukset.* Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu nro 14. Helsinki 1994.

NIEMI, HELENA (TOIM.): *Alvarit auttavat. Ensi- ja turvakotien liiton Alvari-perhetyö 10 vuotta.* Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 22. Helsinki 1999.

NIEMI, HELENA (TOIM.): *Mitä on Alvari-perhetyö.* Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 32. Helsinki 2002.

NIEMI, HELENA: *Lapset alkoivat nauraa. Raportti Alvari-perhetyöstä, perheiden tilanteesta, huolesta ja muutoksesta.* Ensi- ja turvakotien liiton raportti 9. Helsinki 2008.

NYQVIST, LEO: *Kun mies hakee apua. Miesten kriisikeskuksen arviointi.* Väli raportti. Ensi- ja turvakotien liiton raportti 2/2004. Helsinki 2004.

NYQVIST, LEO: *Miesten kriisikeskuksen loppuarviointi.* Teoksessa Sanasta miestä. Kokemuksia miesten kriisityöstä. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 36. Helsinki 2006.

NÄTKIN, RITVA: *Päihdeongelmaiset äidit – uutta äitiyspolitiikkaa? Arviointitutkimus projektista.* Teoksessa Andersson, Maarit (toim.): *Tartu hetkeen. Apua ja hoitoa päihteitä käyttäville vauvaperheille.* Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 27. Helsinki 2001.

OJURI, AULI: *”Toivo ja tulevaisuus takaisin”. MIINA – Väki-valtaa kokeneiden naisten osallisuuden ja voimaantumisen tukeminen -projekti (2008–2012).* Ensi- ja turvakotien liiton työpapereita 13. Helsinki 2013

ORANEN, MIKKO: *Taistelut ja tulokset – lasten kokemuksia jakamassa.* Teoksessa Oranen, Mikko (toim.): *Perheväkivallan varjossa. Raportti lapsikeskeisen työn kehittämisestä.* Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 30. Helsinki 2001.

ORANEN, MIKKO: *Juuret, raamit ja numerot – Lapsen aika projektina.* Teoksessa Oranen, Mikko (toim.): *Perheväkival-*

lan varjossa. Raportti lapsikeskeisen työn kehittämisestä. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 30. Helsinki 2001.

PAJULO, MARJUKKA: *Päihdeongelmaisten äitien hoidon kehittäminen – erityispiireet, haasteet ja mahdollisuudet.* Suomen Lääkärilehti 14/2011.

PALMU, ANTTI: *Neljä teesiä miestyöstä.* Teoksessa Sanasta miestä. Kokemuksia miesten kriisityöstä. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 36. Helsinki 2006.

PULLI, JUSSI: *Johdanto.* Teoksessa Sanasta miestä. Kokemuksia miesten kriisityöstä. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 36. Helsinki 2006.

RUOHONEN, MARITA: *Perhe- ja lähisuhdeväkivallan vastaisen työn kehitys Suomessa.* Teoksessa Perhe- ja lähisuhdeväkivalta. Auttamisen käytäntöjä. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 35. Hämeenlinna 2006.

TARVAINEN, RIITTA: *Oulunkylän ensikoti päihdeongelmaisille äideille perustetaan.* Esikko 3/1993.

TIAINEN, ANNE – HONKANEN, REETTA: *Elävä päiväkirja. Tampereen ensi- ja turvakoti ry:n lapsityön polku.* Tampere 2010.

TÖRRÖNEN, HANNELE: *”Yhdessä päin nyhkyttä” – muistiinpanoja ensikodin päiväryhmätoiminnan kehittämisestä.* Teoksessa Kalavainen, Susanna (toim.): *Ensikodin päiväryhmät.* Kuvaus lastensuojelun vauvaperhetyön kehittymisestä. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 34. Helsinki 2005.

Internet-lähteet

Eduskunnan täysistunnon pöytäkirja 2.4.2013: [www.eduskunta.fi/triphome/bin/thw/trip?\\${APPL}=utpptk&\\${BASE}=faktautpPTK&\\${THWIDS}=0.29/1425553409_172767&\\${TRIP-PIFE}=PDF.pdf](http://www.eduskunta.fi/triphome/bin/thw/trip?${APPL}=utpptk&${BASE}=faktautpPTK&${THWIDS}=0.29/1425553409_172767&${TRIP-PIFE}=PDF.pdf)

Kansan Elokuva Oy:n uutiskatsaus Ensi koti: www.youtube.com/watch?v=MXnWwWSooNQ

Hallituksen esitys 19/2013: www.eduskunta.fi/triphome/bin/vex3000.sh?kanta=veps7099&haku=suppea&TUNNISTE=HE+19/2013.

Lakialoite 44/2011: www.eduskunta.fi/valtiopaivaasiat/LA+44/2011.

Lastensuojelun avohuollon asiakkaat 1996–2013. THL:n tilastoraportti 26/2014: www.thl.fi/fi/tilastot/tilastot-aiheittain/lasten-nuorten-ja-perheiden-sosiaalipalvelut/lastensuojelu

Pääministeri Jyrki Kataisen hallituksen hallitusohjelma. 22.6.2011: valtioneuvosto.fi/documents/10184/147449/Kataisen+hallituksen+ohjelma/81f1c20f-e353-47a8-8b8f-52ead83e-5f1a

Raskaana olevien päihdeongelmaisten naisten hoidon varmistaminen. Työryhmän raportti. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2009:4: www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=39503&name=DLFE-7006.pdf

RAY:n yleiskatsaus avustuksiin: avustukset.ray.fi

YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista 20.11.1989: www.lapsiasia.fi/lapsen_oikeudet

ÄIMÄ ry:n historiaa: www.aima.fi/historia.html

Haastattelut ja tiedonannot

Maarit Anderssonin haastattelu 16.12.2014

Aira Heinäsen haastattelu 8.12.2014

Ritva Karinsalon haastattelut 25.11.2014 ja 13.1.2015

Jaana Kinnusen tiedonanto 12.3.2015

Sari Laaksosen tiedonanto 2.3.2015

Mari Mannisen tiedonanto 2.3.2015

Sirkku Mehtolan haastattelu 20.1.2015

Helena Niemen haastattelu 1.12.2014

Mikko Orasen haastattelu 11.2.2015

Miia Pitkäsen haastattelu 25.2.2015

Jussi Pullin haastattelu 10.2.2015

Marita Ruohosen haastattelu 24.11.2014

Mikko Savelaisen haastattelut 1.12.2014 ja 15.12.2014

Jaana Vaittisen tiedonanto 19.12.2014

Pauliina Viitamiehen haastattelu 13.1.2015

Tuula Väätäisen haastattelu 15.1.2015

**Ensi- ja turvakotien liiton
jäsenyhdistykset kotipaikkakuntineen
ja perustamisvuosineen**

Etelä-Karjalan perhetyön kehittämisyhdistys ry,
Lappeenranta, 1996
Etelä-Pohjanmaan Ensi- ja turvakotiyhdistys ry,
Kauhajoki, 2003
Helsingin ensikoti ry, Helsinki, 1936
Kaatatut Lapset ry, Helsinki, 1997
Kanta-Hämeen perhetyö ry, Hämeenlinna, 1997
Keski-Suomen ensi- ja turvakoti ry, Jyväskylä, 1946
Kokkolan ensi- ja turvakoti ry, Kokkola, 1999
Kuopion Ensikotiyhdistys ry, Kuopio, 1946
Kvinnohusförening i Jakobstadsnejden rf – Pietarsaaren-
seudun Naistentalo-yhdistys ry, Jakobstad, 1989
Kymenlaakson Ensi- ja turvakotiyhdistys ry, Kotka, 1946
Lahden ensi- ja turvakoti ry, Lahti, 1946
Lapin ensi- ja turvakoti ry, Rovaniemi, 1953
Lapsen Kengissä ry, Joroinen, 1996
Lapsen Oikeus Väkivallattomaan Elämään LOVE ry, 2007

Lyömätön Linja Espoossa ry, Espoo, 1979
Oulun ensi- ja turvakoti ry, Oulu, 1945
Pienperheyhdistys ry, Helsinki, 1968
Pohjois-Karjalan ensikoti ry, Outokumpu, 1959
Porin ensi- ja turvakotiyhdistys ry, Pori, 1945
Pääkaupungin Turvakoti ry, Helsinki, 1978
Raahen ensi- ja turvakoti ry, Raahen, 1987
Tampereen ensi- ja turvakoti ry, Tampere, 1945
Turvallisen vanhuuden puolesta – Suvanto ry, Helsinki, 1990
Turun ensi- ja turvakoti ry, Turku, 1945
Vaasan ensi- ja turvakoti – Vasa mödra och skyddshem ry,
Vaasa, 1947
Vantaan Turvakoti – Vanda Skyddshem ry, Vantaa, 1978
VIOLA – väkivallasta vapaaksi ry, Mikkeli, 1999
Vuoksenlaakson Ensi- ja turvakoti ry, Imatra, 1948
Ylä-Savon Ensi- ja turvakotiyhdistys ry, Iisalmi, 1998
Äidit irti synnytysmasennuksesta ÄIMÄ ry, Vantaa, 1998

**Ensi- ja turvakotien liiton toimitusjohtajat
ja puheenjohtajat 1990–2015**

Puheenjohtajat
Sinikka Hurskainen (1989–1995)
Virpa Puisto (1996–2011)
Tuula Haatainen (2012–)

Toimitusjohtajat
Aira Heinänen (1972–1992)
Marita Ruohonen (1992–2006)
Ritva Karinsalo (2006–2014)
Riitta Särkelä (2015–) (pääsihteeri 26.4.2015–)

Miten autetaan moniongelmaisia perheitä ja kaltoin kohdeltuja lapsia tilanteissa, joissa yhteiskunnan turvaverkkoa ei ole tai se pettää?

”Periksi ei anneta” on kuvaus Ensi- ja turvakotien liiton vaikuttamistoiminnasta viimeisten 25 vuoden ajalta. Viiden teeman kautta kirjassa esitellään sitä, millaisissa kysymyksissä liitto on pyrkinyt vaikuttamaan, millaisiin keinoihin vaikuttamistyössä on turvauduttu ja millaisia tuloksia sillä on saatu aikaan.

Ensi- ja turvakotien liitto perustettiin vuonna 1945 ajamaan turvattomien äitien ja lasten asiaa. Yhä tänään liitto tekee periksiantamatonta työtä sen puolesta, että kaikkein vaikeimmissa oloissa elävät lapset ja perheet saisivat tarvitsemansa avun.